

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse instituut

Triin Reinmaa

Fotod autoriõiguses

Magistritöö

Juhendaja:
professor Heiki Pisuke

Tallinn

2015

SISSEJUHATUS	3
I FOTO KUI AUTORIÕIGUSE OBJEKT	7
1.1. Fotograafiateoste olemus	7
1.1.1. Fotograafiateoste tunnused	7
1.1.2. Fotograafiateose õiguslikult neutraalsed ja õiguslikust seisukohast tähtsust omavad elemendid	9
1.2. Fotode liigid	15
1.2.1. Fotograafiateosed ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teosed, slaidid ja slaidifilmid	15
1.2.2. Fotokujutis filmi- või videolindilt	16
1.3. Fotode autoriõigusega kaitse presumptsioon	18
2. FOTO AUTORI JA FILMITOOJA ÕIGUSED	23
2.1. Foto autor	23
2.1.1. Foto autori isiklikud õigused	29
2.1.2. Foto autori varalised õigused	33
2.2. Õigused fotokujutisele ehk kaadrile	41
3. FOTO AUTORI JA FILMITOOTJA ÕIGUSTE PIIRANGUD	44
3.1. Foto autori intellektuaalse tegevuse tulemused, millele autoriõigust ei kohaldata	44
3.1. Vaba kasutuse põhimõtted	46
3.2. Fotograafia teose ja foto kujutise vaba kopeerimine	48
3.3. Foto kui tsitaat	50
3.4. Foto kasutamine õppe- ja teaduslikel eesmärkidel	53
3.5. Foto kasutamine päevasündmuse kajastamisel	54
3.6. Foto kasutamine karikatuuris, paroodias ja pastišis	57
3.7. Fotod teostest, mis asuvad üldsusele avatud kohas	58
FOTOS IM URHEBERRECHT	67
KASUTATUD ALLIKAD	71

SISSEJUHATUS

Tänapäeval on justkui igaüks fotograaf. Tänu tehnika arengule on professionaalsed fotokaamerad muutunud kättesaadavamaks ning nutitelefonid on varustatud kompaktkameraga. Igat hetke on võimalik kerge vaevaga jäädvustada. Telefonid on täis sadu pilte, mis on tehtud kõikvõimalikel põhjustel. Fotod on jäädvustused elust. Tänapäeval tuleb neid jäädvustusi aga teistega jagada, mistõttu laetakse fotod üles erinevatele sotsiaalmeedia lehekülgedele. Foto on justkui märk eksisteerimisest. Blogimisplatvormil tumblr.com moodustavad fotod hinnanguliselt 42 protsenti kõigist postitustest. Lisaks sellele on platvorme, mis on loodud spetsiaalselt fotodele nagu näiteks instagram. Iga sekund laetakse internetis üles ja alla tuhandeid fotosid. Ennustatakse, et käesoleval aastal laetakse ainuüksi Ameerikas internetti üles 22 miljardit fotot.¹

Fotod teenivad ka ärilisi eesmärke. Fotosid kasutatakse reklaamides, kataloogides, ajalehtedes ja ajakirjades või lihtsalt illustratsioonidena erinevatel interneti lehekülgedel. Foto annab alati lisaväärtuse, näiteks ajakirjanduses tõendab foto toimunut ja kaubanduses saab ostja teada, missugune näeb välja pakutav kaup. Võtame näiteks e-kaubanduse, mis on muutunud osaks meie igapäevaelust. Olgu poes või internetis, tahab iga ostja enne asja ostmist teada, mida ta ostab ehk ta soovib kaupa näha. Oste sooritades toetutakse lisaks kirjeldusele peamiselt toodet illustreerivale fotole või fotodele. Interneti leheküljed nagu ebay.com või soov.ee sisaldavad palju toote fotosid. Üldjuhul ei ole taolised fotod tehtud professionaalse fotograafi poolt, vaid kodus olemas oleva kaamera või telefonikaameraga. Nende fotode puhul on eesmärgiks eseme fotole saamine nii, et potentsiaalsel ostjal tekiks ettekujutus pakutavast.

Tootefotograafia ülesandeks on toote võimalikult tõetruu jäädvustus. Tooteid pildistades muudetakse justkui kolmemõõtmeline ese kahemõõtmeliseks fotoks. Tänapäeval on palju olukordi, kus on oluline just võimalikult tõepärane jäädvustamine. Näitena võib tuua kaartide jaoks tehtud aerofotod, mis peavad edastama võimalikult tõetruult tegelikkust. Seega pole fotografeerimise eesmärgiks sageli enam kunsti loomine, vaid pigem informatsiooni edastamine. Autoriõigusliku kaitse saamiseks peab aga foto olema fotograafi intellektuaalse loominguga tulemus. Milles seisneb siis taoliste fotode originaalsus?

Tihti tekib küsimus, kas kõik fotod väärivad üldse autoriõiguslikku kaitset. Algselt ei hõlmanud väljend «kirjandus- ja kunstiteosed» Berni konventsioonis fotograafiateoseid. Konventsioon allkirjastati 1886. aastal, kuid alles kümme aastat hiljem ehk 1896. aastal lisati fotograafiateosed ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teosed Berni konventsiooni teise artiklisse.² Ühiskond ei

¹K., Hulick. Say It with Photos., Odyssey Vol. 22, Issue 1, Jan 2013 Kättesaadav: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/84620277/say-photos>, 04.05.2015.

² 1896 Paris Additional Act and Interpretative Declaration: Additional Act Amending Articles 2,3,5,7,12, and 20, of the

suutnud kuni 19 sajandi lõpuni näha fotode esteetilisust. Fotod kujutasid liiga tõetruult tegelikkust. Fotograafiat peeti pigem dokumenteerimiseks. Arusaam fotograafiast kui kunstist tekkis 19 sajandi lõpus. Loodi ühendusi, mille eesmärgiks oli kunstnikele tõestada, et foto võib olla esteetiline meedium. Eesmärgi saavutamisele aitas kaasa foto menetluste lihtsustumine, mis võimaldas fotosid teha ka amatööridel. Läbi rahvusvaheliste fotonäituste ja erinevate publikatsioonide, suudeti üldsust veenda selles, et fotograafia ei ole ainult tehniline protsess, vaid fotograafia võib olla kunsti liik.³ Seega pole fotosid alati peetud teosteks.

Ka praegu on õiguskordi, kus kõik fotod pole autoriõigusega kaitstud. Osades riikides tehakse vahet fotograafiateostel ja tehnilistel fotodel. Eestis taoline vahetegu puudub. Tänu autoriõiguse presumptsioonile on Eestis autoriõigusega kaitstud kõik fotod. Selline lahendus on kasulik fotograafidele. Tarbija tahab aga kõike vabalt, ilma piiranguteta kasutada. Tänapäeva ühiskonnas, eriti sotsiaalmeedias on tohutu hulk fotosid. Foto on visuaalne info kandja. Kui autori õigused seatakse kõrgemale tarbija õigustest, ei saa toimuda ühiskonnas vaba suhtlust. Autori ja tarbija õigused peavad olema tasakaalus.

Magistritöö eesmärgiks on analüüsida kas fotode autoriõiguslik kaitse Eestis vastab Eesti ühiskonna vajadustele. Ühiskonna vajaduste all mõistab autor eelkõige tehnoloogilisi uuendusi ja fotode vaba kasutust. Lisaks sellele uuritakse, kas fotode kaitse autoriõigusega presumptsiooniga on Eestis õigustatud. Eesmärgi saavutamiseks võrreldakse fotode autoriõigusliku kaitse erinevaid kontseptsioone. Võttes arvesse, et „Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu“ on menetlemise lõppjärgus on kohane uurida, missuguseid muudatusi toob see endaga kaasa fotode autoriõiguslikule kaitsele.

Töö keskpunktis on Eesti autoriõigus. Eestis kehtiva autoriõiguse presumptsiooni kõrval uuritakse Saksa autoriõiguses kehtivat fotode kaitse kontseptsiooni. Saksamaal kaitstakse fotograafiateoste kõrval tehnilisi fotosid. Käesolevas töös uuritakse võrdlevalt Saksa autoriõigust, sellepärast, et Saksa õiguskultuur on sarnane Eesti õiguskultuuriga ning Saksa õigus on olnud eeskujuks Eesti õigusele. Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõus on samuti mitmete muudatuste juures tuginetud Saksa õigusele.

Eesmärkide saavutamiseks uuritakse magistritöös, missuguseid fotosid eristatakse autoriõiguses ja kas see on õigustatud. Töös analüüsitakse erinevate näidete põhjal, mille alusel on võimalik

Convention of September 9, 1886, and Numbers 1 and 4 of the Final Protocol Annexed thereto. Declaration Interpreting Certain Provisions of the Berne Convention of September 9, 1886, and the Additional Act Signed in Paris on May 4, 1896, artikkel 2. Kättesaadav:

http://keionline.org/sites/default/files/1896_additional_acts_and_interpretative_declaration.pdf, 04.05.2015.

³ H. E. R. Gernsheim, Encyclopaedia of britannica, history of photography. Kättesaadav:

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/457919/history-of-photography/252860/Social-documentation> , 04.05.2015.

otsustada, kas foto on originaalne, selleks, et eristada plagiaati originaalist ja mõista, milles seisneb foto originaalsus. Uuritakse ka kellele kuuluvad õigused fotode suhtes, mida need õigused endast kujutavad ja missuguste piirangutega peab foto autor või õiguste omaja arvestama.

Magistritöö autor püstitab hüpoteesid:

- foto peab olema fotograafiale iseloomuliku protsessi tulemus;
- fotograafiateoste ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teoste, slaididele ja slaidifilmidele eraldi väljatoomine Eesti autoriõiguse seaduses on hetkel õigustatud;
- fotode kaitse autoriõiguse presumptsiooniga on Eestis õigustatud;
- autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu lihtsustab fotode vaba kasutust.

Magistritöös koostamisel on kasutatud kvalitatiivset, analüütilist ja võrdlev meetodit. Töös võrreldakse eelkõige Eesti ja Saksa autoriõigust. Kahe fotode kaitse kontseptsiooni analüüs ja võrdlus aitab mõista, kuidas on võimalik fotosid kõige efektiivsemalt kaitsta. Selleks, et saaks võrrelda fotode kaitse erinevaid kontseptsioone, uuritakse kõigepealt, mida need kontseptsioonid endast üldse kujutavad, mistõttu sisaldab magistritöö ka kirjeldusi. Võrdlevat meetodit kasutatakse, kohtupraktika uurimisel. Kuna Eestis pole antud teema kohta piisavalt kohtupraktikat, uuritakse ka teiste riikide kohtupraktikat.

Autor on magistritöö kirjutamisel kasutanud Eesti ja Saksa teemale vastavaid õigusakte ja nende kommentaare, Eesti ja välismaa õigusteadlaste monograafiaid ja artikleid (Heiki Pisuke, Artur-Axel Wandtke jt.), Eesti ja Saksa kohtu lahendeid.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist, mis on vastavalt vajadusele liigendatud alaosadeks. Esimeses peatükis uuritakse, missugustele tunnustele peab fotograafiateos vastama, analüüsides eelkõige, kas fotograafiateos peab olema fotograafiale iseloomuliku protsessi tulemus. Peatükis tuuakse kohtupraktika alusel välja foto elemendid, mille alusel on võimalik otsustada, kas tegemist originaali või plagiaadiga. Uuritakse missuguseid foto liike kaitstakse Eesti autoriõiguses ja kas nende eraldi välja toomine on vajalik. Analüüsitakse, kas fotokujutis ehk kaader on fotograafiateos või osa audiovisuaalsest teosest. Lõpuks uuritakse, kas Eestis on fotode kaitse autoriõiguse presumptsiooniga õigustatud.

Teine peatükk keskendub isikutele, kes on foto autorid või autoriõiguste omajad. Uuritakse, kes võib olla foto autor, kellele kuuluvad autori õigused ja missugused autorsuse vormid on fotograafiateoste puhul võimalikud. Kuna eelnõu näeb ette muudatusi isiklike õiguste kataloogis, uuritakse, kas need muudatused on õigustatud. Peatükis analüüsitakse ka, missuguste erisustega

tuleb tänapäeva infoühiskonnas varaliste õiguste puhul arvestada.

Kolmas peatükk keskendub foto autori ja filmitootja õiguste piirangutele. Esiteks uuritakse missugustele fotograafi intellektuaalse tegevuse tulemustele autoriõigust ei kohaldata. Teiseks analüüsitakse fotode vaba kasutust. Töö autor ei pidanud vajalikuks analüüsida kõiki vaba kasutuse juhtumeid. Uuritakse vaba kasutuse juhtumeid, kus on praktikas kõige rohkem probleeme. Sellest tulenevalt uuritakse, mis on tsitaadi ja illustratsiooni vahe, mida tähendab õppe- ja teaduslik eesmärk, päevasündmus ning üldsusele avatud koht. Analüüsitakse ka millal on tegemist foto muutmisega või kopeerimisega ja millal saab uut fotot lugeda karikatuuriks, paroodiaks või pastiššiks.

I FOTO KUI AUTORIÕIGUSE OBJEKT

1.1.Fotograafiateoste olemus

1.1.1 Fotograafiateoste tunnused

Käesolevas peatükis uuritakse, mis teeb fotost fotograafiateose. Tänapäeva infoühiskonnas tähistab sõna foto ka arvutiprogrammiga tehtud pilte. Fotograafiateoste ja arvutiprogrammiga tehtud piltide erinevus ei ole alati silmaga nähtav. Kuid kas taolisi pilte saab lugeda fotograafiateosteks. Taoline vahetgu on oluline, kuna nendele fotodele võidakse kohaldada muud seadust. Autor analüüsib kas fotograafiateos peab olema fotograafiale iseloomuliku protsessi tulemus. Selleks uuritakse, missugused nõuded tulenevad fotograafiateosele autoriõiguse seadusest.

Autoriõiguse seaduse (edaspidi AutÕS) § 4 lg 2 kohaselt loetakse autoriõiguse seaduse tähenduses teoseks mis tahes originaalset tulemust kirjanduse, kunsti või teaduse valdkonnas, mis on väljendatud mingisuguses objektiivses vormis ja on selle vormi kaudu tajutav ning reprodutseeritav kas vahetult või mingi tehnilise vahendi abil. Teos on originaalne, kui see on autori enda intellektuaalse loomingu tulemus. AutÕS 4 lg 3 sätestab näidisinimekirja teostest, millele tekib autoriõigus, sama paragrahvi punktis 17 on sätestatud „fotograafiateosed ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teosed, slaidid ja slaidifilmid.“

Fotograafiateos peab vastama neljale kriteeriumile. Esiteks peab fotograafiateos olema originaalne, see tähendab, et see peab olema autori enda intellektuaalse loomingu tulemus. Autoriõigusliku kaitse saamiseks ei nõuta teose originaalsust maailmauudsuse tähenduses, kuid kaitstav teos ei tohi olla üks-üheselt kopeeritud, tehniliselt kohandatud või äratuntavalt sarnane juba olemasolevate teostega. Teiseks peab foto kuuluma kunsti või teaduse valdkonda. Kolmandaks peab teos olema väljendatud mingisuguses objektiivses vormis, näiteks foto mälukaardil, filmil või paberkandjal. See vorm on eelduseks, et teost saaks üldse kaitsta. Neljandaks peab teose objektiivne vorm andma võimaluse teost selle vormi kaudu tajuda ja reprodutseerida kas vahetult, nägemismeele abil või mingi tehnilise vahendi, näiteks salvestus- ja taasesitamisseadme abil.

Autoriõigus teosele tekib AutÕS § 7 lg 1 järgi teose loomisega. Teos loetakse sama paragrahvi teise lõike kohaselt looduks hetkel, mil see on väljendatud mingis objektiivses, tajumist ja reprodutseerimist või fikseerimist võimaldavas vormis. Fotograafiateost saab lugeda looduks hetkest, mil see on salvestatud fotograafiale iseloomuliku protsessi tulemusena, kas näiteks mälukaardile, filmile või muule materjalile. Autoriõiguste tekkimiseks ei ole vaja täita mingeid formaalsusi – seadus ei nõua autoriõiguste tekkimiseks teoste registreerimist, deponeerimist ja muude formaalsuste täitmist.

Autoriõigusliku kaitse saamiseks ei nõuta teose originaalsust maailmauudsuse tähenduses, seega tuleks fotograafiateose mõistet võimalikult laialt tõlgendada. Fotograafiateose puhul ei ole oluline fotograafi vanus ega kogemus. Nii on ka 13 aastase tehtud foto fotograafiateos. Määrav kriteerium pole ka foto eesmärk, puhkusepildid on samamoodi fotograafiateosed nagu seda on professionaalsed fotod ajalehe jaoks. Seega loetakse pea iga foto autoriõigusega kaitstavaks, sõltumata sellest, kas tegemist oli professionaalse fotograafi või asjaarmastaja tehtud fotoga.

Fotograafi eesmärgiks on anda fotoga idee, meeleolule või vaimusilmas olemas olevale pildile, füüsiline vorm. Fotograafiateoseid iseloomustab läbimõeldus, mille tulemusena luuakse foto, mis edastab fotograafi mõtteid, nägemust ja emotsioone. Autoriõigusega on kaitstud fotod, mis kajastavad foto tegija isiksust ehk mis on foto tegija intellektuaalse loomingu tulemus. Eelnevat on võimalik saavutada läbi motiivi valiku, pildi detaili või perspektiivi, valgustuse ja varjude jaotuse, kontrasti, pilditeravuse või läbi ajahetke valiku, millal pilt teha.⁴ Seega muudab foto originaalseks see, kuidas foto tegija otsustab oma fotot kujundada.

Fotograafia on sisuliselt valgusega kirjutamine. Sõna fotograafia tuleb kreekakeelsetest sõnadest phōs - valgus ja grāphein - kirjutama. Fotograafia on optilise kujutise püsiv jäädvustamine valguse või muu elektromagneetilise kiirguse abil, kas keemiliselt valgustundlikule materjalile või elektrooniliselt sensorile. Seega pole oluline, kas foto tegemiseks kasutati valguskiirgust, röntgenkiirgust, infrapunatehnikat, kompuuterdomograafiat või kas foto on salvestatud negatiivile või mälukaardile. Fotograafiateos on fotograafia iseloomuliku protsessi tulemus.

Tänapäeval on aga paljud pildid tehtud arvutiprogrammiga. Taolised pildid võivad olla väga tõetruud, jättes mulje, et tegemist on fotograafiateosega. Fotograafiateoste ja arvutiprogrammiga tehtud piltide erinevus ei ole alati silmaga nähtav. Arvutiprogrammiga tehtud pilte kasutatakse palju tootekataloogides. Näiteks on 60-75% piltidest, mida IKEA kasutab oma veebilehel, kataloogides ja brožüüridel tehtud arvutiprogrammiga. IKEA kasutas taolist pilti esimest korda oma kataloogis 2006. aastal. Tegemist oli tooliga, mis kandis nime "Bertil". Keegi ei saanud aru, et tegemist ei olnud fotoga.⁵ Kas taolisi pilte saab lugeda fotograafiateosteks? Kas fotograafiateos peab olema fotograafia iseloomuliku protsessi tulemus?

AutÕS § 4 lg 3 p 17 sätestab, et autoriõigus tekib fotograafiateoste ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teoste jaoks. Seadusandja on oluliseks pidanud fotograafia iseloomuliku protsessi, kuna on rõhutatud, et teos peab olema saadud fotograafiaga analoogilisel viisil. Eelnevat silmas pidades pole arvutiprogrammiga tehtud pildid kaitstud fotograafiateosena. Isegi kui arvutiga tehtud pilt näeb

⁴OLG Hamburg ZUM-RD 1999, 73, 74/75.

⁵PR Newswire 3D Product Images Save Big Brands From Costly Photo Shoots By:, PR Newswire US, 03.26.2013. Kättesaadav: http://www.cgsociety.org/index.php/CGSFeatures/CGSFeatureSpecial/building_3d_with_ikea, 04.05.2015.

välja nagu see oleks tehtud kaameraga, pole see fotograafiateos. Fotograafiateose eelduseks on fotograafiale iseloomulik protsess. Fotograafiateosena ei ole näiteks kaitstud ka sõidukite illustratsioonid, mis on ainult arvutiga tehtud autofirma poolt saadetud 3D andmete põhjal. Arvutiprogrammiga tehtud pildid on pigem joonistustega.⁶

On ka teisi seisukohti, näiteks leiab Dr. Thomas Büchner, et fotograafiale analoogilise viisi tõlgendamisel tuleb arvestada tänapäeva tehnilisi võimalusi. Ta toob näiteks digitaalfotograafia, kus foto tehakse kaameraga, kuid seda täiendatakse pilditöötlusprogrammiga. Pole vahet, kas pikslid olid varem kaameraga loodud või need luuakse arvutiprogrammiga. Vaataja seisukohast on mõlemal puhul tegemist fotoga. Just vaataja arvamus on tema jaoks oluline, kui arvutiga loodud pildil on kujutatud midagi reaalselt, mida oleks võimalik ka pildistada, siis on tegemist fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teosega.⁷

Käesoleva töö autor leiab, et fotograafiateos ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teos peab olema fotograafiale iseloomuliku protsessi tulemus. Fotograafiaga analoogiline viis hõlmab eelkõige fotomenetlusi, mis on olnud kunagi laialdasemalt kasutusel. Arvutiga tehtud pilte on võimalik kaitsta näiteks disainiteosena. Neid pilte kasutatakse palju toodete reklaamimiseks, kus on loodud pilt kajastab disainiteost. Seega võiks arvutiga tehtud pilte kaitsta disainiteosena, mitte fotograafiateose või fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teosena. Fotograafiateos ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teost iseloomustab fotograafiale iseloomulik protsess.

1.1.2. Fotograafiateose õiguslikult neutraalsed ja õiguslikust seisukohast tähtsust omavad elemendid

Maaailmas on objekte, mida on läbi ajaloo korduvalt pildistatud. Näiteks pildistab iga turist Pariisis Eiffeli torni või Roomas colosseumi. Fotod ühest ja samast objektist ei ole aga täpselt ühesugused. Fotograafil on alati võimalik valida, kuidas ta oma fotot kujundab. Tihti ei ole need valikud aga originaalsed, vaid kopeeritakse kellegi teise fotograafiateost. Autor analüüsib, mis on need foto elemendid, mille alusel on võimalik otsustada, kas tegemist originaali või selle koopiaga. Tuuakse välja fotograafiateose õiguslikult neutraalsed ja õiguslikust seisukohast tähtsust omavad elemendid. Fotograafia üks pioneere, keda tunti nimega Nadar (Gaspard-Felix Tournachon) leidis, et igas valdkonnas, on inimesed, kes näevad ja teised, kes ei oska isegi vaadata. Ta uskus, et fotograafia teooriat on võimalik õppida tunniga ja fotografeerimist ühe päevaga. Õpetada ei saa aga valguse taju, moraalset intellekti ja fotograafia psühholoogilist poolt.⁸

⁶Wandtke/Bullinger, Praxiskommentar zum Urheberrecht 4. Auflage 2014, Rn 18.

⁷T. Büchner. Schutz von Computerbildern als Lichtbild(werk), Beck-Online, ZUM 2011, 549.

⁸ T. Harms. Originality and reproduction in copyright law with special reference to photographs, Potchefstroom Electronic Law Journal. 2013, Vol. 16 Issue 5, lk 490.

Igal fotol on nii tehnilised kui ka loomingulised elemendid, mis aitavad otsustada, kas foto on intellektuaalse loomingu tulemus või mitte. Foto tehnilised omadused on eelkõige parameetrid, mida saab kaamerale muuta nagu pikslite arv ehk foto suurus, ava suurus ehk sügavuskaugus, säriaeg, filmi või sensori valgustundlikkus, säritus, fookus ning üldse missugust kaamerat ja objektiivi kasutatakse. Foto tehnilised omadused võivad olla teose originaalsuse aluseks. Foto originaalsus ei sõltu alati loodud stseenist või pildistavast objektist, originaalsus võib seisneda võtte nurgas, valguses ja varjus, särituses, efektides, mis on saavutatud filtritega või ilmutusviisis.⁹ Saksamaa Müncheni kohus on aga näiteks öelnud, et foto originaalsus seisneb sügavuskauguse valikus. Tegemist oli fotoga, kus kujutati arvuti klaviatuuri nii, et esiplaanil on "control" nupp, mis oli teist värvi ning kõik järgnevad nupud klaviatuuril on udused.¹⁰ Kui keegi kasutab sarnast kompositsiooni fotografeerides samasugust sügavuskaugust ja uue foto mulje on samasugune nagu esialgsel fotol, on tegemist kopeerimisega.

Autoriõiguslikult on alati kaitstud ainult konkreetne foto, kaitstud ei ole meetod ega tehnika, millega foto luuakse. Originaalsus ei sõltu aga teose loomisel kasutatavast vahendist, mistõttu pole üldjuhul oluline, missugust kaamerat või objektiivi pildistamisel kasutati. Autoriõiguse seaduse § 6 sätestab, et autoriõigus tekib, sõltumata teose eesmärgist, väärtusest, väljendusvormist ja fikseerimise viisist. Teose eesmärk, väärtus, konkreetne väljendusvorm või fikseerimise viis ei saa olla aluseks autoriõiguse mittetunnustamisele. Ka fotograafia stiil kui selline ei ole autoriõiguslikult kaitstud, mistõttu ei saa keegi kindlaid stilistilisi vahendeid fotograafias autoriõiguse kaudu monopoliseerida, sama kehtib ka fotograafi loodud pildi keele kohta.¹¹

Fotograafi oskused võimaldavad kindlasti teha paremaid pilte ja edastada rohkem emotsioone, kuid foto kvaliteet ja fotograafi oskused ei mängi originaalsuse tuvastamisel üldjuhul mingit rolli. Seega on autoriõigusega kaitstud ka näiteks udused fotod. Kui keegi tahab foto autoriõiguslikku kaitset vaidlustada, siis ei piisa argumendist, et fotot pole teinud professionaal, vaid algaja fotograaf. Ka põhjendused, mis puudutavad kasutatud kaamerat ei suuda foto autoriõigusliku kaitset ümber lükata. Telefoni või professionaalse kaameraga tehtud fotod võivad mõlemad olla teosed. Originaalsuse puhul ei ole määravaks ka see, kuhu foto on salvestatud, kas filmile, mälukaartile või muule materjalile. Siiski tuleb igat juhtumit eraldi hinnata.

Loomingulisteks omadusteks fotol on kompositsioon, valgus ja koloriit, emotsioon, poos ning lugu. Originaalsuse aluseks võib olla kompositsioon või subjekt, mida pildistatakse.¹² Kompositsioon on foto ülesehitus, mille keskmeks on fookus. Fookus on see, mis peab suunama vaataja pilku ja

⁹Antiquesportfolio.Com Plc v Rodney Fitch & Company Ltd,

¹⁰ LG München I GRUR-RR 2009,92,93.

¹¹A-A. Wandtke. Medienrecht : Praxishandbuch. 2. Aufl. Berlin : de Gruyter, 2011, lk 515.

¹²Antiquesportfolio.Com Plc v Rodney Fitch & Company Ltd

äratama tähelepanu. Kompositsioone on kahte tüüpi, esiteks staatilised kompositsioonid, ehk fotod, millel puuduvad diagonaalsed suunad, liikuvad objektid ja tegevus, objektid ehk figuurid on rahulikes poosides, liikuva objekti ees puudub vaba ruum. Staatilise pildi omaduseks on hästi kinni kadreerimine. Teiseks on dünaamiline kompositsioon, ehk fotod kus on edasi antud liikumist. Dünaamilise kompositsiooni puhul peab liikumise suunas pildil alati ruumi jätma, inimese liikumist fotol arvestatakse tema pilgu suunas. Pildi dünaamilisust mõjutab ka diagonaalide rõhutamine. Kõverjooned on sirgetest väljendusrikkamad ja liikuvamad. Kolmandaks on sümmeetriline kompositsioon, sümmeetria loob pidulikku, esinduslikku ja ranget meeleolu.

Kompositsiooni elementideks on veel kontrast, raamid ja kadreering. Kontrast tekitab pildis sisemise võitluse, mis muudab foto ilmekamaks ja juhib tähelepanu kompositsiooni olulisematele osadele, see aitab näha ja kajastada vastuolusid. Kontrasti võivad moodustada ka värvid, kuid kontrasti all mõeldakse kõik võimalikke vastandeid nagu kerge-raske, pehme-range, joon-vastandjoon, vorm-vastandvorm, valgus-vari, heatahtlik-tige, suur-väike, paks – peenike, üks-mitu. Lisaks sellele kuulub kompositsiooni hulka foto raam. Raam tekib, kui taustaobjektid moodustavad ümber pildistatava mõttelise raami, kusjuures raamiobjektid ei pruugi asetseda kõik samas tasapinnas. Kuna kompositsioon aitab edastada lugu tuleb alati otsustada, milline kompositsioon toob pildistatava objekti kõige paremini esile, ning vastavalt sellele tuleb pilt kadreerida. Kompositsioon aitab fotograafil vaimusilmas loodud pilti väljendada.

Järgmine foto loominguomadus on valgus ja koloriit, mis määravad foto meeleolu. Saksamaa Kasseli liidumaa kohus on öelnud, et fotograafi intellektuaalne looming seisneb meeleolus, mille ta fotoga loob. Tegu oli kaasusega, kus fotograaf kasutas päikesevalgust, lambivalgust, peeglite peegeldust ning valgustas fotol olevaid objekte sellise nurga alt, et need võimalikult ilusas valguses paistaksid.¹³ Oletame, et pildistamisel on kasutatud erinevat värvi laservalgust ja laserkiired moodustavad omanäolise kompositsiooni. Kui Eestis teeb keegi samasuguse pildi, pole saadud foto originaalne. Kui fotosid vaadates on nende üldmulje samasugune, on teine foto esimese koopia.

Valgus on kas pehmem või teravam, aidates sellega rõhutada seda, mida foto tegija oma fotoga öelda tahab. Valgus võib olla looduslik nagu päikesevalgus, kunstlik tänu välgule või täitevalgus näiteks studios, pildil võivad olla domineerivad värvid, vastandvärvid või toon-toonis koloriit. Kõik eelnev aitab edastada emotsiooni, mis on paljude fotograafide meelest fotode eesmärgiks. Tuleb aga silmas pidada, et juhul kui keegi muudab esialgse foto värve kontrastsemaks, ei tee taoline muudatus temast veel autorit. Iga oskus või otsus, mis on seotud foto minimaalse muutmisega, on uue teose loomiseks liiga triviaalne, selleks, et tegemist oleks teosega autoriõiguse

¹³LG Kassel, Urteil vom 4.11.2010, Az. 1 O 772/10 = Jur PC Web-Dok. 33/2011.

seaduse tähenduses.¹⁴

Pulmafotograafidel on Eestis suvel alati palju tööd. Ainuüksi ühes pulmas tehakse sadu pilte. Enne fotode saatmist abielupaarile töötleb fotograaf tehtud fotosid. Näiteks on tehtud ilusa kompositsiooniga foto, kuid just sel hetkel on päike varju läinud ja värvid on veidi tuhmid. Seega muudab fotograaf pilditöötlusprogrammiga foto värvid erksamaks. Kuna pulmafotograaf teeb suve jooksul kokku tuhandeid fotosid, võtab nende töötlemine palju aega. Tihti töötleb fotosid assistent. Kui assistent muudab värve kontrastsemaks, ei saa ta öelda, et ta lõi uue teose. Fotograaf on foto looja, assistent ainult kohendab fotot.

Emotsiooni saavutamiseks rakendatakse kõik fotograafi kasutuses olevad vahendid, isegi pildistatava poos ja fotograafi võttenurk määravad oluliselt pildi emotsiooni nagu ka inimeste ja tausta suhe portreel. Pildil olevad objektid, esiplaan ja tagaplaan jutustavad justkui loo, mistõttu on oluline ka objektide valik. Saksa kohtupraktika on ühe originaalsuse elemendina välja toonud ka foto motiivi. Fotol kujutatud motiiv on aga justkui idee ning ideel puudub autoriõiguslik kaitse. Motiiv on teose koostisosa. Kui ainuke element, mis esimeselt fotolt üle võetakse on idee, pole tegemist autoriõiguse rikkumisega.

See on keeruline kontseptsioon võttes arvesse, et foto idee ja selle idee väljendus on tihti nii tihedalt seotud, et neid pole võimalik eristada. Kui teine foto ei kopeeri ainult esimese foto ideed, vaid ka selle idee täpset väljendust (või olulist osa sellest väljendusest), on tegemist esimese foto kopeerimisega. Erandiks on olukord, kus väljendus on ebaoriginaalne või see on ainus viis, kuidas seda ideed väljendada. Viimane punkt ei ole aga reaalne, sest on arvatavasti väga vähe olukordi, kus saaks öelda, et esimese foto ideed pole võimalik teisiti väljendada. Tavaliselt on võimalik valida näiteks teistsugune valgus, võtte nurk, taust.¹⁵

Näiteks teeb reklaamiagentuur reklaami, võttes aluseks tuntud joonisfilmi tegelased. Kopeeritakse küll joonisfilmi idee, kuid originaali idee väljendust ei kopeeritud, mistõttu ei ole rikutud autori õigusi.¹⁶ Kui fotol on näha näiteks suudlevat paari, siis ei saa fotograaf keelata ehk nii öelda monopoliseerida suudlevat paari motiivina, kuna see tähendaks, et kõik, kes tulevikus suudlevat paari pildistavad, rikuvad esimese fotograafi õigusi. Teatud kujutatavad motiivid pole tõesti midagi enam kui lihtsalt väga sagedased olukorrad või sündmused, mis leiavad päevas korduvalt aset ja mida ei ole võimalik monopoliseerida.

Motiiv muutub ajaga üldkasutatavaks. Beatles abbey road. Millal on tegemist kopeerimisega

¹⁴ T. Harms. Originality and reproduction in copyright law with special reference to photographs, Potchefstroom Electronic Law Journal. 2013, Vol. 16 Issue 5, lk 496.

¹⁵ Ibid, lk 503.

¹⁶ Ibid, lk 505.

Siiski on ka motiive, mille autoriõiguslik kaitse on põhjendatud, mis tuleb välja järgmistest näidetest. Tegemist oli motiiviga fotol, kus naine klammerdus eespoolt mehe torso külge ning vaatas torsost mööda kaamerasse, tegemist oli nii öelda klammerdumis poosiga. Motiiv seisnes seega selles, et mees seisis kaamera poole seljaga, seljas pluus ja pikad püksid, naine klammerdus mehe keha külge jalgade ja kätega ning vaatas üle mehe parema õla kaamerasse. Teise foto puhul jäi motiiv ja pildi välja lõige samaks, kuid mehe ülakeha oli paljas ning ta kandis lühikesi pükse. Naine vaatas üle vasaku õla kaamerasse. Saksamaa Kölni liidumaa ülemkohus leidis, et tegemist oli esimese foto muutmisega, mitte vaba kasutusega, kuna foto üldmulje jäi samaks.

Kui mõlemat fotot võrrelda, siis esimesele fotole iseloomulikud kujunduslikud elemendid olid samad. Hilisema foto looja üritas toetuda topelt originaalsusele, ehk ta väitis, et on tehtud kaks teineteisest täiesti sõltumatut teost, mis on oma olemuselt olulises osas samasugused. Kohus ei pidanud seda argumenti veenvaks, tuues välja, et valitseva arvamuse kohaselt on prima facie tõendiks alati see, et hiljem avaldatud teose autor kasutas kas teadlikult või alateadlikult varasemat teost. Antud kaasuses ei suutnud hilisema foto tegija vastupidist tõestada.¹⁷

Seega kui motiivil muudetakse väikseid detaile, kuid üldmulje jääb samaks, pole tegemist originaaliga. Samuti ei toimiks Eestis argument, et juhtumisi on loodud kaks samasugust teost. Võttes arvesse kui väike on Eesti, saab näiteks tarbija aru, kui erinevad firmad kasutatavad reklaamis samasugust motiivi. Sama kehtib ka järgmise näite puhul.

Motiivi kaitset jaatas ka Saksamaa Hamburgi liidumaa kohus kaasuses, kus fotol oli kujutatud kauboikaabuga meest, kellel oli seljas talvejope ning jope seest paistis magav laps. Üks reklaamiagentuur kasutas sama motiivi oma reklaamis. Mõlemal fotol kannavad mehed beežikat kauboikaabut ning samavärvilist talvejopet, kuid hilisemal fotol kallutab mees oma pead paremale, varasemal aga vasakule. Kohus leidis, et taoline motiiv on individuaalne ning väärib autoriõiguslikku kaitset. Kuna hilisem foto on esialgse fotoga peaaegu identselt kujundatud, tänu millele on foto üldmulje sama nagu esimesel fotol, siis rikuti hilisema fotoga esimese fotograafi õigusi.¹⁸

Saksamaa Mannheimi liidumaa kohus on aga öelnud, et kui pildistatakse püsivat motiivi, siis võib individuaalsus seisneda võttenurgas, valitud kaameratüübis jne.¹⁹ Siiski tuleb silmas pidada, et igat juhtumit tuleb eraldi kaaluda, näiteks võib ooperi ettekandes sama stseeni teistkordselt pildistada. Antud juhul oli tehtud ühest stseenist kaks fotot, kus teisel fotol on näha, et pildistatud stseenis kasutati muid rekvisiite ning näitleja näoilme oli teistsugune, mistõttu ütles kohus, et tegemist oli

¹⁷OLG Köln GRUR 2000, 43,44

¹⁸LG Hamburg, AG Hamburg Urt v 17.01.1995,AZ 36a C3842/94 Cowboy mit baby.

¹⁹LG Mannheim GRUR-RR 2007,265.

vabakasutusega mitte esialgse foto ümber kujundamisega.²⁰ Siit järeldub, et igat juhtumit tuleb eraldi kaaluda, selleks, et kindlaks teha, kas tegemist on originaali või koopiaga.

Originaalsuse aluseks võib olla pildistamiseks valitud hetk.²¹ Inimene võib luua väärtusliku foto olles õigel ajal õiges kohas. Originaalsus seisneb sellest, et fotograaf jäädvustas stseeni, mis tõenäoliselt enam kunagi ei kordu.²² Ükski inimene pole samasugune, sama kehtib ka fotograafide kohta. Igal inimesel on oma eelarvamused, eelistused, kogemused, oskused, esteetiline tunnetus. Isegi kui kaks fotograafi seisavad peaaegu samas kohas, ei saa nad peaaegu kunagi täpselt samasugust fotot, kuna fotografeerimisel mängivad rolli ajastus, kadreering ja positsioon. Füüsiliselt ei ole ka võimalik kahel kaameral olla täpselt samas kohas. Praktiliselt tähendab see, et mida üks fotograaf näeb ja loob, ei ole see, mida teine fotograaf näeb ja loob. See on iseenesest piisav alus selleks, et luua teistsugune foto.²³

Näiteks on pulmas küll palgatud pulmafotograaf, kuid ka külaliste hulgas on professionaalne fotograaf, kes aega-ajalt pilte teeb. Kui abielupaar asub torti lõikama, teevad mõlemad fotograafid innukalt pilte. Mõlemad fotograafid seisavad lähestikku ning teevad fotosid vertikaalselt, et abielupaar jääks täispikkuses peale. Pulmafotograaf postitab oma facebooki lehele foto, kus pruutpaar just asub torti lõikama nii, et nuga pole veel torti puudutanud. Teine fotograaf postitab samuti pildi abielupaarist, kuid tema pildil puudutab nuga torti ehk foto on tehtud pulmafotograafist hetk hiljem. Pulmafotograaf leiab, et tegemist on liiga sarnase fotoga, et tema fotot on kopeeritud. Tegelikult pole kopeeritud pulmafotograafi fotot, mõlemad fotod on antud näite puhul originaalsed. Originaalsuse aluseks on ajahetk, millal foto tehti. Muud foto elemendid on peaaegu identsed, kuid fotod tehti erineval ajal.

Fotograafil on oma idee väljendamiseks seega palju erinevaid võimalusi. Fotograafi valikud muudavad foto originaalseks. Fotograafil on võimalik oma fotot kujundada kompositsioon, valguse ja koloriidi, emotsiooni, motiivi ja läbi pildistamiseks valitud aja. Läbi nende tunnuste on võimalik kindlaks teha, kas tegemist on originaali või plagiaadiga. Originaalsuse tuvastamisel ei mängi mingit rolli fotograafi oskused, kasutatav kaamera ja meetodid. Inimesed näevad maailma erinevalt, mistõttu ei ole võimalik, et luuakse juhuslikult kaks ühesugust teost. Fotograafi ideed võivad loata kasutada ka teised, kuid mitte selle idee väljendust. Kui hilisem foto ei kopeeri ainult esimese foto ideed, vaid ka selle idee täpset väljendust (või olulist osa sellest väljendusest), on tegemist esimese foto kopeerimisega.

²⁰OLG Hamburg ZUM-RD 1997,217, 221. 326

²¹LG Mannheim GRUR-RR 2007,265.

²²Antiquesportfolio.Com Plc v Rodney Fitch & Company Ltd,

²³M. Thein, Originality is dead, or is it? 22.11.2013. Kättesaadav: <http://blog.mingthein.com/2013/11/22/originality-is-dead-or-is-it/>, 04.05.2015.

1.2.Fotode liigid

1.2.1. Fotograafiateosed ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teosed, slaidid ja slaidifilmid

Teoseid tuleb käsitleda tänapäeva tehnoloogilist arengut silmas pidades. Fotograafia nagu me seda tänapäeval tunneme on läbinud pika teekonna. AutÕS § 4 lg 3 p 17 sätestab, et autoriõigus tekib fotograafiateostele ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teostele, slaididele ja slaidifilmidele. Tekib küsimus, kas ka tänapäeva tehnoloogi valguses on taoline loetelu õigustatud? Käesolevas peatükis uuritakse, missuguseid foto liike kaitstakse Eesti autoriõiguses ja kas nende eraldi välja toomine on vajalik.

Esiteks tuuakse välja fotograafiateos. Fotograafiateose loomiseks kasutatakse fotokaamerat. Üldjuhul on foto salvestatud kas filmile või mälukaardile. Klassikalist fotomenetlust iseloomustab kaamera kasutus, oluline pole seejuures missugust kaamerat kasutatakse. Võib aga öelda, et filmifotograafia on asendunud digitaalfotograafiaga, kuna tehnika areng on muutnud fotografeerimise väga lihtsaks ja kõigile kättesaadavaks. Filmi ja filmikaamerate asemel kasutatakse tänapäeval seetõttu peamiselt digitaalkaameraid ja mälukaarte. Seega on enamus fotosid digitaalse info näol salvestatud mälukaardile, olgu see mälukaart kaameras, telefonis või tahvelarvutis. Peab aga silmas pidama, et fotograafia on oma olemuselt kujutise jäädvustamine valguse abil keemiliselt või digitaalselt ning kas fotografeerimiseks kasutati peegelkaamerat või nutitelefoni kompaktkamerat ei mängi mingit rolli. Klassikalisele fotole on seega iseloomuslik fotomenetlus, kus kasutatakse kaamerat ning kus foto salvestatakse menetluse tulemusena kas filmile või mälukaardile.

Seadusandja toob fotograafiateose kõrval eraldi välja ka fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teosed. Fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teosed on eelkõige teosed, mis on saadud fotograafiale iseloomuliku protsessi käigus, kuid nende valmistamistehnika on võrreldes tavalise fotograafiaga erinev, näiteks ei kasutata tihti fotokaamerat. Kujutise jäädvustamisel on ära kasutatud erinevate keemiliste ainete valgustundlikkust. On mitmeid fotomenetlusi, mida kasutatakse peamiselt kunstfotograafias, näiteks tsüanotüüpia ehk raua sinitrükk raua soolade valgustundlikkust kasutav fotomenetlus positiivide valmistamiseks ja jooniste kopeerimiseks või pigment- ja õlimenetlus. Fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teoste loomisel kasutatud samuti negatiivi, kuid tihti iseloomustab fotomenetluse protsessi just otsepositiivide valmistamine. Klassikalistest fotodest erinevad need teosed ka selle poolest, et tulemuseks olev positiiv on jäädvustatud tänapäeval mittekonventsionaalsel materjalil, nagu näiteks klaasil või hõbetatud vaskplaadil.

Lisaks fotograafiateosele ja fotograafiaga analoogiliselt saadud teostele on AutÕS § 4 lg 3 p-s 17

nimetatud ka slaidid ja slaidifilmid. Slaid on projektoriga näitamiseks määratud raamitud diaposiitiv. Diaposiitiv on läbipaistva alusega foto filmil või fotoplaadil, mida vaadatakse vastu valgust või ekraanile projitseeritult, tegemist on nii öelda valguspildiga. Slaidid pole tänapäeva fotograafias enam aktuaalsed. Kindlasti on inimestel kodudes plastmasskarpides slaide, kuid nende vaatamine on võrreldes tänapäeva fotograafia muude võimalustega tülikas, kuna slaidide ehk diaposiitivide vaatamiseks on vaja projektorit. Slaidid pole võib-olla nii kaasaegsed, kuna neid pole mugav vaadata ning tänapäeva fotograafia on paindlikum, kuid slaidid on osa fotograafiast. Seega on slaidid eraldi välja toodud, kuna nende vaatamiseks on vaja projektorit.

Autoriõiguse seaduse muudatuse eelnõu regulatsioon antud küsimustes ei erine sisuliselt kehtiva autoriõiguse seaduse (edaspidi AutÕS) vastavast regulatsioonist.²⁴ AutÕS § 4 lg 3 p-s 17 toodud loetelu jääb samaks ka tulevikus. Fotograafiateoste ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teoste eraldi välja toomine on õigustatud. Mõlemad teosed on loodud fotograafiale iseloomuliku protsessi käigus, kuid fotomenetlus on erinev. Slaidide ja slaidifilmide nimetamine on küsitav. Eestis võeti autoriõiguse seadus vastu 1992. aastal, kus slaidide kasutamine oli populaarne. 23 aastaga on fotograafias aga toimunud palju muudatusi. Samas on inimestel kodudes veel slaide. Hetkel on slaidide ja slaidifilmide nimetamine veel õigustatud. Tulevikus võiks aga kaaluda nende kõrvaldamist, sest läbi fotograafiateose tõlgendamise on võimalik näidata nende kaitstust autoriõigusega.

1.2.2. Fotokujutis filmi- või videolindilt

Filmimine on oma olemuselt sarnane fotograafiaga, kuna mõlema teose saamiseks kasutakse sarnast protsessi. Audiovisuaalseks teoseks loetakse mis tahes teost, mis koosneb korrapäraselt seotud kujutistest koos neid saatvate helidega või ilma helideta ja mis on ette nähtud näitamiseks vastavate tehniliste vahenditega (kinofilm, telefilm, videofilm jne).²⁵ Filmi iseloomustab liikumine ajas ning tavaliselt ka ruumis, eristades seda fotograafiast. Fotograafia eesmärgiks on saada üks pilt, kuid filmimine on justkui pidev piltide jäädvustamine. Filmi on aga võimalik jagada üksikuteks kaadriteks. Filmikaader on üksikvõte filmi või videolindil. Kaader on üks pilt salvestatavate või mahamängitavate piltide jadas. Seega, kui võtta üks kaader foto- või videolindilt saadakse fotokujutis.

Taolisi fotokujutisi kasutakse näiteks peaaegu igas Youtube'i üleslaetud videos. Videost võetakse üks kaader, mis pannakse video algusesse, ning fotokujutisest saab justkui video esikaas. Kaadri ehk ühe pildi filmilt või videost välja võtmine ja kopeerimine on aga tänapäeva tehnikat arvestades

²⁴ Eelnõu § 2 lg 1.

²⁵ § 4 lg 3 p 9 ja § 33 lg 1– RT I 1992, 49, 615; RT I, 28.12.2011, 5.

ime lihtne. Antud näite puhul tuleb samuti eeldada, et fotokujutis on autoriõiguse seaduse sätetega kaitstud ning fotokujutise kopeerimiseks on vajalik eelnev luba. Kuid tekib küsimus, kas taoline fotokujutis on fotograafiateos või osa audiovisuaalsest teosest? Mõlemad on küll kaitstud autoriõigusega, kuid tegemist on kahe erineva teose liigiga, sellest tulenevalt on erinevad nii õiguste subjektid kui ka neile kuuluvad õigused, mistõttu on oluline määratleda, missuguse teosega on tegu.

Vaadates üksikut fotokujutist ilma eelneva teadmiseteta, et see on pärit filmi-või videolindilt, võiks öelda, et fotokujutis on lihtsalt foto. Näiteks kasutatakse ajakirjanduses tihti artikli illustreerimiseks fotokujutisi, kuid lugeja ei tee vahet sellel, kas tegemist on fotoga või fotokujutisega, tema jaoks on see lihtsalt foto. Võiks argumenteerida, et fotokujutis on fotograafiateos, kuna see on võrreldes audiovisuaalse teosega staatiline ehk fotokujutisel puudub filmile iseloomulik liikuvus. Lisaks sellele on mõlemad sarnase protsessi käigus saadud, kuid salvestatud piltide arv on erinev. Fotografeerimise käigus saadakse kaamera nupule vajutades üks pilt või sarivõtte korral kümneid kaadreid sekundis. Filmimisel on standardiks 24 kaadrit sekundis, kuid filmimise periood on palju pikem kui fotografeerimisel, kus fotod tehakse vaid mõne sekundi jooksul.

Nii fotografeerimist kui ka filmimist iseloomustab sarnane saamisprotsess ja tehtud pilte on tihti palju, kuid nende eesmärk on erinev. Mõlemad küll jäädvustavad midagi, kuid fotografeerimise eesmärgiks on üks staatiline pilt ning filmimise eesmärgiks on edastada liikumist, kasutades selleks staatilisi pilte. Fotokujutis on küll staatiline pilt nagu fotograafiateos, kuid see on pärit audiovisuaalsest teosest. Fotokujutis on osa audiovisuaalsest teosest, mille moodustavad tuhanded staatilised kaadrid. Fotokujutist filmi- või videolindilt ei saa lugeda iseseisvaks fotograafiateoseks, kuna saadud fotokujutis on lihtsalt üks osa filmi-või videolindist.

Veel üks põhjus, miks fotokujutis on osa filmist, mitte iseseisev fotograafiateos, tuleneb AutÕS § 75 lg 1 p-st 4. Nimelt on filmi esmasalvestuse tootja loata ning tasu maksmiseta lubatud filmi kasutamine, sealhulgas reprodutseerimise teel: „õiguspäraselt avaldatud kaasnevate õiguste objektist lühikeste väljavõtetenä (tsitaatidena) informatsiooni andmise eesmärgil ja nende eesmärkidega motiveeritud mahus ning järgides esituse, fonogrammi, raadio- või telesaate, filmi kui terviku mõtte õige edasiandmise kohustust ning tingimusel, et märgitakse ära allikas, kui see on võimalik.“ Seadusandja ei ole defineerinud, mida tähendab lühike väljavõte, kuid filmi kaadrit võib pidada lühikeseks väljavõtteks. Kuna kaader on lühike väljavõte on see järelikult osa filmist, mitte iseseisev fotograafiateos. Fotokujutist filmi- või videolindilt ei saa lugeda iseseisvaks fotograafiateoseks, kuna saadud fotokujutis on lihtsalt üks osa filmi-või videolindist.

1.3. Fotode autoriõigusega kaitse presumptsioon

Eesti õiguses kehtib autoriõiguse presumptsioon. Autoriõiguse presumptsioon on Eesti autoriõiguse üks aluspõhimõtte. AutÕS § 4 lg 6 sätestab: „Teose kaitstust autoriõigusega eeldatakse, välja arvatud juhul, kui käesolevast seadusest või muudest autoriõigusaktidest tulenevalt esineb seda välistav ilmne asjaolu. Tõendamiskohustus lasub teose autoriõigusega kaitstuse vaidlustajal.“ Sisuliselt tähendab autoriõiguse presumptsioon seda, et autoriõigusega on kaitstud kõik fotod, olgu need siis professionaalsed reklaamfotod või lihtsalt nutitelefoni jäädvustatud hetked.

Võtame näiteks kaasuse, kus puiduettevõtte tahtis koostada reklaamiks kataloogi ning sõlmis selleks lepingu fotograafi. Kataloogis puudus aga fotograafi ehk autori nimi ja fotot oli kadreeritud. Kataloogi trükkunud kirjastus väitis, et nad ei teadnud, et näiteks slaid, millel on kujutatud saepuru kogumispunker, on kunsti valdkonda kuuluv loomingulise tegevuse tulemus. Sel põhjusel leiti, et tegemist pole autoriõigusega kaitstava teosega ning ei ole vaja kataloogis fotograafi nime näidata. Nii kirjastus kui ka puiduettevõtte oleks pidanud lähtuma eeldusest, et foto on autoriõigusega kaitstav teos vastavalt AutÕS § 4 lg 1 p-le 17. Antud kaasuses puudusid kaitset välistavad asjaolud ning ka õiguslik alus teose vabaks kasutamiseks. Kellegi teise fotot kasutades peab Eestis alati eeldama, et tegu on autoriõigusega kaitstava teosega.²⁶

Tänu tehnika arengule on peaaegu iga telefoni omanik justkui fotograaf. Igat hetke on võimalik jäädvustada ja seda ka tehakse ning lisaks sellele laetakse tehtud pildid üles ka erinevatel sotsiaalmeedia lehtedel. Telefonid võivad küll olla täis sadu pilte, kuid ka need pildid kuuluvad pigem tehniliste fotode hulka, mille eesmärgiks on lihtsalt pildistatav kuidagi pildile saamine, ilma eelneva visiooni ja plaanita. Saksamaal peetakse näiteks mobiiltelefonidega tehtud rutiinseid fotosid tehnilisteks fotodeks.²⁷²⁸ Enamus iga päeva elus tehtud fotodest ei kuulu saksa õiguses fotograafiateoste hulka.²⁹

Foto on sotsiaalmeedias põhiline visuaalne meedium. Internetis pole aga võimalik seda tohutut fotograafiateoste hulka kaitsta. Tekib küsimus, kas sotsiaalmeedias on fotode autoriõiguse presumptsioon õigustatud. Üks võimalus oleks muuta autoriõiguse paradigmat seoses sotsiaalmeediaga ehk laiendada teose vaba kasutamist ühiskonna poolt. Sel juhul saaks tarbija fotosid kasutada ilma kellegi õigusi rikkumata. Paradigma muutmisega kaotavad fotograafiateose autori õigused justkui oma tähenduse. Autori ja ühiskonna huvid peavad olema tasakaalus. Kuidas kompenseerida foto vaba kasutust autorile. Hetkel pole mingit süsteemi, mis tagaks foto autorile

²⁶ RTKo 3-2-1-60-98, RT III 1998, 17, 178.

²⁷L. Rönberg, Beck'scher Online-Kommentar Urheberrecht § 72 Rn 13

²⁸ Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening

²⁹Wandtke/Bullinger, Praxiskommentar zum Urheberrecht 4. Auflage 2014 Rn 5.

tasu teose laiaulatusliku vaba kasutamise eest.

Fotode vaba kasutamine on problemaatiline ka väljaspool interneti keskkonda. Näiteks kasutatakse laialdaselt Che fotot. Portree Che-st tegi fotograaf Alberto Korda. Üks itaalia kirjastaja pöördus Korda poole, sest tal oli vaja fotot Che-st. Korda andis talle kaks koopiat oma fotost, kuna itaallane toetas revolutsiooni ei küsinud ta nende eest tasu. Foto ilmus mitmes ajakirjas, kunstnikud kasutasid seda oma teostes. Peale Ch-e hukkamist muutus foto veelgi populaarsemaks. Fotot on kasutatud näiteks T-särkidel, plakatitel ja paljudel muudel toodetel. Che foto on kopeeritud üle maailma, kuid autor pole selle eest saanud õiglast tasu.³⁰ Kas vaba kasutus peaks olema sellises olukorras lubatud?

On riike, kus teose autoriõigusega kaitset seaduse kohaselt ei eeldata, kuna tehakse vahet tehnilistel ja kunstilistel fotodel. Eesti autoriõiguses taoline vahetegu puudub. Pole ka ühtegi rahvusvahelist konventsiooni, mis kaitseks eraldi tehnilist fotot. Samas sätestab autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja direktiivi artikkel 6, et kaitstakse fotosid, mis on algupäraseid, s.o mille puhul on tegemist autori enda intellektuaalse loominguga. Liikmesriigid võivad ette näha muude fotode kaitse.³¹ Nii kaitstakse näiteks Saksamaal kunstiliste fotode kõrval tehnilisi fotosid.³²

Saksa õiguses on fotode õiguslik kaitse kaheastmeline. Madalamal astmel kaitstakse kaasneva õigusena tehnilisi fotosid, millel puudub originaalsus. Kõrgemal astmel kaitstakse originaalseid fotosid ehk fotograafiateoseid. Saksamaal on fotograafiateosed kaitstud autoriõigusega ning tehnilised fotod on reguleeritud autoriõigusega kaasnevate õiguste all. Autoriõigus ja kaasnevad õigused ei välista teineteist, kuna fotograafiateoses on kaitstud ka kaasneva õigusega, sest iga fotograafiateos on seotud foto tehnilise poolega. Tehnilise foto õiguslik kaitse lõppeb seal, kus algab fotograafiateos.³³

Mille poolest erineb aga tehniline foto fotograafiateost? Foto, mis pole Saksamaa autoriõiguseseadusega kaitstud on oma olemuselt sarnane fotograafiateosega. Saksa autoriõiguses peab tehniline foto olema fotograafiale iseloomuliku protsessi tulemus, see peab olema väljendatud mingisuguses objektiivses vormis ja olema selle vormi kaudu tajutav ja reprodutseeritav kas vahetult (nähes) või mingi tehnilise vahendi (salvestus- ja taasesitamisseadme) abil. Fotograafiateost kaitstakse autoriõigusega, tehniline foto on reguleeritud kaasnevate õiguste kataloogis. Suurim erinevus fotograafiateose ja tehnilise foto vahel on see, et esimene on

³⁰ S. Meltzer, The extraordinary story behind the iconic image of Che Guevara and the photographer who took it, 6, 2013. Kättesaadav: <http://www.imaging-resource.com/news/2013/06/06/the-extraordinary-story-behind-the-iconic-image-of-che-guevara>, 04.05.2015.

³¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2006/116/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja kohta

³² Urheberrechtsgesetz § 2 abs., § 72- 9. 09.1965 (BGBl. I S. 1273), 5.12.2014 I 1974.

³³ A. A. Wandtke. Medienrecht : Praxishandbuch. 2. Aufl. Berlin : de Gruyter, 2011, lk 1226.

originaalne ja teine pole.³⁴

Erinevalt isikupärasele fotograafiateosele on tehniline foto puhtalt tehnilise soorituse tulemus. Tehnilise fotograafia alla kuuluvad eelkõige fotod, millega on üritatud lihtsalt inimesi või objekte kuidagi pildile saada. Suure osa tehnilisest fotograafiast Saksamaal moodustab tootefotograafia, kus jäädvustatakse puhtalt millegi füüsilised aspektid, ilma mingi erilise visioonita, kuna ülesandeks on eseme võimalikult tõetruu jäädvustamine. Argumenteeritakse, et taolistel fotodel puudub foto tegija isikupära kuna ei ilmne tema vabad ja loomingulised valikud foto tegemisel.³⁵ Sellega ei saa täielikult nõustuda, sest fotograaf saab valida missugust valgust ta kasutab, millise nurga alt pildistada ja palju muudki. Kui tegemist on aga lihtsalt valgust või hallil taustal oleva tootega, võib nende fotode kuulumine tehniliste fotode hulka olla õigustatud.

Isegi olustiku- või situatsioonifotod võivad saksa õiguses kuuluda tehniliste fotode hulka.³⁶ Jäädvustatakse momente ja sündmusi ilma eelneva plaanita. Tihti on sündmuse pildistamisel samuti oluline elutruu ülesvõte, seda näiteks ajakirjanduses kasutatavate fotode puhul. Reaalseid sündmusi pildistades ei olene pildistatav sündmus fotograafist, ainus, mille üle fotograaf ise otsustab on ajahetk, millal foto teha, fotograaf on justkui õigel ajal õiges kohas. Siiski otsustab fotograaf pildistamisel selle üle, missuguseid parameetreid ta kaamerale kasutab. Muidugi on ajakirjanduses võimsaid ja kunstipäraseid fotosid, kuid nende fotode tegija ei läinud fotot tegema kindla visiooniga, vaid sündmuse asjaolud ja fotograafi oskuslik kaamerakasutus on foto kunstipärasuse põhjuseks. Seega on piir tehnilise foto ja fotograafiateose vahel sageli ebaselge.

On fotosid, kus vaatajat ei huvita kui loominguliselt on midagi on kujutatud, vaid palju olulisem on see, mis on fotol kujutatud. Taolised fotod on näiteks eksperdi poolt tehtud fotod, kus eksperdi ainuke eesmärk pildistamisel on olnud kujutatava tõepärane taasesitus, näiteks laiba pildistamine kuriteokohal. Sama käib ka tõendamisel kasutatavate fotode kohta. Oletame, et vaieldakse selle üle, kelle maa peale on ehitatud aed, kus üks maaomanik leiab, et naaber on tema maa peale loata ehitanud aia. Tõendamaks, et naabri aed on võõra maa peal, teeb maaomanik olukorrast pildi, millelt on näha aed ja maha pandud märke, näitamaks kust jookseb kahe maa vaheline piir ja kuhu on ehitatud aed. Sellises olukorras ei mõtle foto tegija sellele kui ilus foto peaks olema, vaid keskendub kõige vajaliku tehnilisele jäädvustamisele. Sarnane olukord on ka sündmuskoha fotografeerimisega, kus fotode näol jäädvustatakse kõik oluline selleks, et kindlaks teha, mis on toimunud. Tõendamisel kasutatavatel fotodel puudub üldjuhul loomingulisus ning ka neid ei loeta teosteks saksa autoriõiguse seaduse tähenduses.

³⁴Wandtke/Bullinger, Praxiskommentar zum Urheberrecht 4. Auflage 2014 Rn 7.

³⁵Wandtke/Bullinger, Praxiskommentar zum Urheberrecht 4. Auflage 2014 Rn 6.

³⁶ Ibid.

Nagu näha on palju valdkondi, kus fotograafia eesmärgiks on originaali võimalikult tõetruu kujutamine. Fotograafia on justkui kolmemõõtmelise kujutise muutmine kahemõõtmeliseks kujutiseks.³⁷ Seega on teatud juhtudel fotograafi tehnilised teadmised fotograafias palju olulisemad kui tema intellekti kajastumine fotol, nagu näiteks maalide pildistamine kunstigaleriis.³⁸ Tegemist võib olla tehniliselt ideaalse taasesitusega, kuid ka taolisi fotosid ei peeta Saksamaal fotograafiateosteks, kuna need ei kajasta foto tegija isikupära vaid tegemist on puhtalt tehnilise saavutuse tulemusena, näidates fotograafi tehnilist võimekust. Reproduktioon, mis nõuab talenti ja tehnilist võimekust võib olla tehnilise fotona kaitstud, isegi kui foto näol on tegemist juba olemas oleva koopiaga.³⁹

On fotosid, kus foto tegijal pole üldse võimalik oma intellekti näidata, kuna foto on eelkõige automatiseeritud protsessi tulemus. Foto tegija roll piirdub sellisel juhul peamiselt nupule vajutamise ja ka fotosid, mis tehakse inimese sekkumiseta. Taolisteks fotodeks on näiteks automaatkaameraga tehtud aerofotod⁴⁰, sealhulgas kartograafilised pildid⁴¹, satelliidifotod⁴², ilmastiku kaamera pildid⁴³, politsei radari pildid⁴⁴ ja passipildid fotoautomaadist⁴⁵, kuid ka fotod, mis võimaldavad näiteks spordivõistluse või mõne võiduajamise võitjat kindlaks teha. Kuna fotograafiateos eeldab intellektuaalset loomingut, mis saab olla ainult füüsilise isiku tegevuse tulemus, siis pole saksa autoriõigusega kaitstud fotod, kus inimese panus on minimaalne või lausa puudulik.

Teatud fotosid analüüsid on Saksa õiguses selge, kas tegu on teosega või mitte, kuid see on väga väike osa. Enamus fotosid vaadates tuleb kaaluda, kas tegemist on teosega või mitte, kuna puudub selge ja kindel piir, millal saaks öelda, et just see või teine foto on teos või mitte. Ka eelnevalt toodud näidetes, ei saa välistada, et mõni foto on midagi enam kui tehniline foto ja see kuulub fotograafiateoste hulka.

Miks tehakse vahet tehnilisel ja originaalsel fotol? Autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtsaja direktiivi artikkel 6 harmoniseerib fotograafiateoste kaitset, kuid samal ajal jätab riikidele võimaluse kaitsta ka fotosid, mis direktiivi järgi pole individuaalsed, seega on kaheastmeline kaitse

³⁷Wandtke/Bullinger, Praxiskommentar zum Urheberrecht 4. Auflage 2014 Rn 6

³⁸E. Wanckel. Foto- und Bildrecht. 4. Aufl. München. Beck. 2012, lk 166.

³⁹A. A. Wandtke. Medienrecht : Praxishandbuch. 2. Aufl. Berlin : de Gruyter, 2011, lk 501.

⁴⁰Schricker/Vogel/§72 UrhG Rn 20; Dreier/Schulze/Schulze § 72 UrhG Rn.4; Wandtke/Bullinger/Thum § 72 UrhG Rn 10; Wanckel Rn 365, Platena 105FF; aA Möhring/Nicolini/Kroitzsch § 72 Rn 3.

⁴¹A. A. Wandtke. Medienrecht : Praxishandbuch. 2. Aufl. Berlin : de Gruyter, 2011, lk 166.

⁴²Schriecker/Vogel § 72 UrhG Rn 20; Dreier/Schulze/Schulze § 72 Rn 4; Wandtke/Bullinger/Thum § 72 UrhG Rn 10; Wanckel Rn 365; Platena 105FF; aA Möhring/Nicolini/Kroitzsch § 72 Rn 3. Lahtiseks jäetud LG Berlin GRUR 1990,270 – Satellitenfotos.

⁴³OGH GRUR Int 2001,351,352 – Vorarlberg Online, Dreier/Schulze/Schulze § 72 Rn 4; Wanckel Rn 365.

⁴⁴Schricker/Vogel/§72 UrhG Rn 20; aA Wandtke/Bullinger/Thum § 72 UrhG Rn 12; Möhring/Nicolini/Kroitzsch § 72 Rn 3, Dreyer/ Kotthoff/Meckel/Meckel § 72 UrhG Rn 8; Wanckel Rn 365.

⁴⁵Schricker/Vogel/§72 UrhG Rn 20; Dreier/Schulze/Schulze § 72 UrhG Rn.4; Fromm/Nordemann/Hertin § 72 UrhG Rn 3; Wandtke/Bullinger/Thum § 72 UrhG Rn 10; Möhring/Nicolini/Kroitzsch § 72 Rn 3; Wanckel Rn 365.

võimalik. Algselt ei tehtud saksa õiguses tehnilisel fotol ja fotograafiateosel vahet, olgugi, et seadusetekstis kasutati sõna fotograafiateos, kuid praktikas olid kaitstud kõik fotod, sealhulgas ka tehnilised fotod. Kuna ka tehnilisele fotole oli saksa õiguses antud täielik autoriõiguslik kaitse, ei tahtnud seadusandja seda muuta, tuues üheks argumendiks, et tehnilisel fotol ja kunstilisel fotol on äärmiselt keeruline vahet teha.⁴⁶

Siiani pole aga Saksamaal ületamatuid raskusi tehnilise foto ja fotograafiateose eristamisel tekkinud.⁴⁷ Lisaks sellele leiti, et tehnilised fotod ei vääri nii tugevat kaitset kui teosed, mistõttu on tehnilised fotod kaitstud autoriõigusega kaasneva õigusega. Sellegi poolest on ka tehniliste fotode õiguslik kaitse õigustatud. Üheltpoolt väärivad tehniliste fotode tegemisega seotud finantsiline ja tehniline panus kaitset ning teiselt poolt peaks foto olema kaitstud kolmanda isiku huvi eest fotosid kasutada.

Sisuliselt on saksa autoriõiguses kaitstud kõik fotod, ühed tugevamalt, teised nõrgemalt, kuid taoline kaheastmeline kaitse tekitab vajaduse diferentseerida, kas tegemist on tehnilise foto või fotograafiateosega. Eesti autoriõiguses tuleb autoriõiguse presumptsioonist lähtuvalt eeldada, et kõik fotod on autoriõigusega kaitstud. On aga sihtgrupe, kelle meelest tuleks ka Eestis teha vahet tehnilistel ja originaalsetel fotodel. Näiteks aerofotograafid, kes teevad fotosid kaartide jaoks, leiavad, et taolised fotod ei ole originaalsed. Aerofotod peavad edastama võimalikult tõetruult tegelikkust ja ei vääri seetõttu teosega samasugust kaitset. Kui aga Eestis tehtaks vahet tehnilisel ja originaalsel fotol, peab kohe hakkama uurima, missuguse fotoga on tegu. Hetke olukord on aga fotograafide soodsam, kuna eeldatakse, et kõik fotod on kaitstud ning vastupidist peab tõendama isik, kes väidab, et tegemist ei ole teosega.

Käesoleva töö autor leiab, et Eesti autoriõiguse seaduse aluseks olevat kontseptsiooni ei ole vaja muuta. Fotograafiateoste kõrval on küll võimalik kaitsta tehnilisi fotosid, kuid see ei ole Eesti autoriõiguses vajalik. Alates autoriõiguse seaduse vastuvõtmisest on seaduse aluseks võetud kontseptsioon toimunud. Kui Eestis hakataks fotosid kaitsma kaheastmeliselt, põhjustaks see segadust. Eestis on juurdunud hetkel kehtiv fotode kaitse ning uus regulatsioon tekitaks palju küsimusi. Tuleb järgida õiguskindluse põhimõtet. Ühiskonnas peab olema kindlus kehtestatud normide püsijäämise suhtes. Fotode kaitse muutmine, peaks tulema ühiskonna vajadusest. Hetkel Eestis taoline vajadus puudub. Lisaks sellele tuleb silmas pidada, et Eesti turg on palju väiksem kui Saksamaa turg. Eestis on autoriõigusega kaitstuse presumptsioon õigustatud.

⁴⁶Wandtke/Bullinger, Praxiskommentar zum Urheberrecht 4. Auflage 2014

⁴⁷A. A. Wandtke. Medienrecht : Praxishandbuch. 2. Aufl. Berlin : de Gruyter, 2011, lk 1226.

2. FOTO AUTORI JA FILMITOOJA ÕIGUSED

2.1. Foto autor

Tavaliselt kasutatakse pildistamisel fotokaamerat. Pildistada on aga võimalik ilma inimese sekkumiseta või näiteks vajutab kaamera nupule keegi kolmas, kes foto kompositsiooni välja ei mõelnud. Kes on sel juhul foto autor või kellele kuuluvad autori õigused? Käesolevas peatükis uuritakse, kes saab olla foto autoriks ja kellele võivad kuuluda autoriõigused. Uuritakse, kas ainult füüsiline isik saab olla autoriks ning mis tingimustel saab öelda, kes on foto autor. Näiteks uuritakse, kas autorsuseks piisab ainult kaamera nupule vajutamisest või ei pea üldse nupule vajutama. Lisaks sellele analüüsitakse, missugused autorsuse vormid on fotograafiateoste puhul võimalikud.

AutÕS § 28 lõige 2 sätestab: „Teose autoriks on füüsiline isik või füüsilised isikud, kes on selle teose loonud.“ Tegemist on kontinentaaleuroopa autoriõiguse süsteemi olulise põhimõttega, mille kohaselt autor on füüsiline isik või füüsilised isikud, kes oma loomingu tegevuse tulemusena on loonud originaalse teose kirjanduse, kunsti või teaduse valdkonnas.⁴⁸ Selleks, et saaksime fotograafi autoriks nimetada, peab foto olema fotograafi kui inimese intellektuaalse tegevuse tulem. Seadusandja ei ole esitanud siinkohal mingeid täiendavaid piiranguid, pole oluline inimese vanus ega teovõime, peasi, et inimene ise teeks foto ehk vajutaks kaamera päästikule. Kuna fotograafi kogemus ja vanus ei ole autorsuse kindlaks tegemisel olulised, võib ka näiteks 13-aastane olla fotograafiateose autor.

Tulenevalt AutÕS § 28 lg-st 2 on teose autoriks füüsiline isik või füüsilised isikud, kes on selle teose loonud. Eriti ilmekalt väljendub AutÕS § 28 lõikest 2 tulenev nõue kaasuses, kus ahv tegi fotograafi David Slater'i kaameraga endast pilti. Inglise David Slater rääkis kõigile, kuidas ahv tema kaamera võttis ja innukalt pildistama asus. Ahvi tehtud pilte avaldati ajalehtedes ja Wikipedia kasutas üht pilti artiklis, mis rääkis pildil kujutatud ahvist. David Slater nõudis aga, et Wikipedia eemaldaks selle pildi. David Slater'i nõudel puudus Inglismaal igasugune õiguslik alus, kuna tema ei vajutanud kaamera päästikule, seda tegi hoopis loom, seadusi saab aga kohaldada inimeste, mitte loomade tegevusele.⁴⁹

Ka Eestis ei saa autoriks olla loom. TsÜS § 49 lg 3 järgi kohaldatakse loomadele asjade suhtes kehtivaid sätteid. Keda lugeda tehtud foto autoriks? Näiteks toodud kaasuse muudab keeruliseks asjaolu, et fotograaf ei mõjutanud foto tegemist. Kui fotograaf oleks meelega andnud kaamera ahvile, oleks saanud ahvi pidada fotografeerimise vahendiks. Antud juhul võttis ahv ise kaamera.

⁴⁸ Eelnõu § 20.

⁴⁹ Monkey takes photograph - but who owns the copyright? Lawyer 2B, 17561442, 8/ 6/2014,

See ei tähenda aga automaatselt, et fotol polegi autorit. Taolistes kaasustes, kus loom teeb pilti võiks autoriõiguste omajaks pidada kaamera omanikku või valdajat. Kuna loom ei mõista, mida tähendab autorsus, siis võib kaamera omanik või valdaja fotoga kõike teha, sealhulgas nõuda autorsuse tunnustamist. Seega kuuluvad kaamera omanikule või valdajale autoriõigused fotole, mille on teinud loom.

Seega saab teose autoriks olla ainult füüsiline isik või füüsilised isikud. Juriidilisele isikule saavad aga osadel juhtudel kuuluda autoriõigused. AutÕS § 29 lg 1 kohaselt eeldatakse isiku, kes avaldab teose oma nime all või oma üldtuntud pseudonüümi või autorimärgi all, autorsust, kuni pole tõendatud vastupidist. Tõendamiskohustus lasub autorsuse vaidlustajal. See, mida tähendab õigus autorsusele, on sätestatud AutÕS § 12 lg 1 p-s 1, mille kohaselt teose autoril on õigus esineda üldsuse ees teose loojana ja nõuda teose loomise fakti tunnustamist teose autorsuse seostamise teel tema isiku ja nimega teose mis tahes kasutamisel.

Riigikohtu kolleegium märgib, et AutÕS § 29 lg 1 eesmärgiks on seostada teose autor (füüsiline isik) ja tema looming. Seega ei kohaldu AutÕS § 29 lg-s 1 nimetatud eeldus juriidilise isiku puhul. Juriidiline isik saab olla autoriõiguse omaja kas autoriõiguse seaduse konkreetsete sätete alusel (nt on tegemist töökohustuste täitmise korras loodud teosega (§ 32)) või on autor(id) lepingu alusel oma õigused isikule loovutanud. Juriidiline isik saab olla teose puhul isikuks, kellele kuulub autoriõigus (AutÕS § 31 lg 2).⁵⁰

Teose autoril tekib teose loomisega autoriõigus sellele teosele. Autoriõiguse sisu moodustavad isiklikud õigused ja varalised õigused. Autori isiklikud õigused on autori isikust lahutamatud ning ei ole üleantavad. Autori varalised õigused on üleantavad, kas üksikute õigustena või õiguste kogumina, kas tasu eest või tasuta. Autori isiklike ja varaliste õiguste piiramine võib toimuda ainult seaduses ettenähtud juhtudel.⁵¹ Autori isiklikud õigused ja varalised õigused kuuluvad algselt teose autorile ehk füüsilisele isikule, kui autoriõiguse seadusega autori varaliste õiguste osas ei ole ette nähtud teisiti.⁵² Näiteks tööülesannete täitmisel loodud teose puhul lähevad varalised õigused seaduse alusel üle tööandjale. AutÕS § 32 lõige 1 sätestab: „Töölepingu alusel või avalikus teenistuses oma otseste tööülesannete täitmise korras loodud teose autoril tekib autoriõigus sellele teosele, kuid autori varalised õigused teose kasutamiseks tööülesannetega ettenähtud eesmärgil ja piirides lähevad üle tööandjale, kui lepingus ei ole ette nähtud teisiti.“

Autorile kuuluvad teose suhtes absoluutsed õigused, kõik teised isikud on autoriõigussuhtes kohustatud subjektid. Autorile kuuluvad õigused ei sõltu sellest, kas teos on avalikustatud või

⁵⁰ RKTko 3-2-1-155-11 p 14.

⁵¹ AutÕS § 11

⁵² AutÕS § 28 lg 1

avalikustamata (AutÕS § 8), kas teosel on autori nimi või see puudub (AutÕS § 12 lg 1 p 1 ja p 2). Seetõttu ei vabasta kostjaid vastutusest väide, et nad ei teadnud hageja autorsust esemete suhtes.⁵³

Õeldakse, et kaamera ei tee pilti, vaid inimene kaamera taga. Samas on fotograafi võimalused teose loomisel tihti piiratumad, kui muudel kujutava kunsti autoritel. Näiteks on maalikunstlikul palju suurem mänguruum oma teose kujundamisel. Maalikunstnik võib maalimiseks kasutada ükskõik missuguseid vahendeid. Maalimiseks ei pea kasutama ainult pintsleid, vaid saab kasutada ka oma sõrmi või lihtsalt värvi lõuendile visata. Klassikalises fotograafias on fotograaf seotud kaameraga. Fotograaf võib valida küll erinevate kaamerate vahel, kuid pildistamiseks on tal vaja kaamerat, ilma selleta pilti teha ei saa.

Fotokunstis tekib seega küsimus, kui suur peab olema fotograafi osalus fotograafiateose loomisel, selleks et oleks tegu autoriga. Fotograaf peab vähemalt minimaalselt fotograafiateose loomisesse panustama, näiteks vajutama nupule ehk lihtsalt foto tegemise initsieerima. Näiteks kui foto tehakse sellises režiimis, kus alles 15 sekundi pärast peale nupule vajutust teeb kaamera pilti. Foto tegijaks on fotograaf, kes teeb foto omakäeliselt ehk kes valib kaamera parameetrid või kes ise nupule vajutab, mitte aga see, kes teema või sisulised kriteeriumid ette annab.⁵⁴ Isik, kes käsib või õhutab fotograafi fotot tegema ei ole foto autor, samamoodi ka isik, kes annab fotograafile foto jaoks idee.

Samas ei tee nupule vajutus inimesest kohe autorit. Võtame näiteks fotosessiooni fotostuudios, kus fotograafil on abiks assistent. Fotograafil on täpselt väljamõeldud, missuguseid fotosid ta teha tahab, kuid ajanappuse tõttu laseb fotograaf aega-ajalt assistendil statiivil seisva kaamera päästikule vajutada. Kas tõesti on päästikule vajutanud isik foto autor? Antud juhul ei olnud tegu assistendi loominguga, fotol on kujutatud fotograafi visioon. Assistent tegutses ainult fotograafi juhiste järgi ning lihtsalt fikseeris foto, mistõttu ei saa assistenti pidada foto autoriks.

Ka kujutavas kunstis ei valmista kunstnik alati ise oma teost. Võtame näiteks skulptuurid. Skulptor on isik, kes tegeleb kujude ehk skulptuuride planeerimise ja valmistamisega. Kui skulptor valmistada pronksist skulptuuri, ei tee ta seda tavaliselt täiesti iseseisvalt. Skulptor valmistab kavandi, selle alusel tehakse valuvorm, mis täidetakse pronksiga. Skulptor on ise teinud ainult joonised, mille järgi keegi teine teeb skulptuuri realselt valmis. Siiski peetakse autoriks skulptorit. Määravaks ei ole mitte see, kes realselt teose valmistab, vaid kes on teose väljamõelnud ja selle mingis vormis fikseerinud. Skulptor teeb kavandi ning fotograaf loob pildistatava stseeni.

Kes on aga foto autoriks olukorras, kus foto on teinud kolmas isik. Puhkusel olles tahetakse jäädvustada igat hetke ning näidata, et oled olnud erinevates kohtades. Endast pole aga alati nii

⁵³ RKTko 3-2-1-84-98.

⁵⁴ A. A. Wandtke. Medienrecht : Praxishandbuch. 2. Aufl. Berlin : de Gruyter, 2011, lk 519.

kerge pilti teha, mistõttu palutakse tihti võõral inimesel pilt teha. Võõras isik vajutas kaamera nupule ja tegi foto, kuid kas see teeb temast foto autori? Kõik sõltub asjaoludest, näiteks kui võõrale isikule öeldakse täpselt, kus ta peab seisma, mis peab pildile jääma ehk talle on antud täpsed juhtnöörid, siis võiks pigem öelda, et autoriks on isik, kes andis juhtnöörid. Kui aga võõras isik valib ise võttenurga ning muud parameetrid, siis on foto tema loomingulise tegevuse tulemus. Kuna määravaks ei ole see, missugust või kelle kaamerat kasutatakse, on võõras isik foto autor.

Taalises olukorras võiks kasutada sarnast lahendust nagu foto puhul, mille on teinud loom. Foto autoriks võib küll olla kolmas isik, kuid see ei tähenda, et talle peaksid kuuluma ka autoriõigused. On mõeldamatu, et kaamera omanik peaks foto kasutamiseks luba küsima. Kui kaamera omanik laeb foto üles sotsiaalmeedia leheküljel, on ta foto justkui ebaseaduslikult avalikustanud. Järelikult kuuluvad autoriõigused isikule, kes on kaamera omanik.

Oluline on ka silmas pidada, et Eestis kehtib autorsuse presumptsioon. Selle isiku autorsust presumeeritakse (eeldatakse), kes avaldab teose oma nime all või oma üldtuntud pseudonüümi või autorimärgi all, kuni pole tõendatud vastupidist. Tõendamiskohustus lasub autorsuse vaidlustajal. Anonüümselt, pseudonüümi või autorimärgi all avalikustatud teose autoril on autoriõigus sellele teosele. Momendini, mil autor avab oma kodanikunime ja tõestab oma autorsust, teostab autori varalisi õigusi teose õiguspäraselt avaldanud isik. Autorit AutÕS § 29 2 lõikes ettenähtud juhtudel esindanud isik säilitab tema poolt esindajaks olemise ajal omandatud õigused teose kasutamiseks, kui tema ja autori vahelise kokkuleppega ei ole ette nähtud teisiti.⁵⁵

Fotograafiateose puhul võib kõne alla tulla ühine autorsus. AutÕS § 30 lõike 1 järgi kuulub autoriõigus teosele, mille on loonud kaks või enam isikut oma ühise loomingulise tegevusega, selle autoritele ühiselt. Ühise loomingulise tegevusega loodud teos võib moodustada ühe jagamatu terviku (ühisautorsus) või koosneda osadest, millest igaljuhul on samuti iseseisev tähendus (kaasautorsus). Teose osa loetakse iseseisvat tähendust omavaks, kui seda saab kasutada sõltumatult selle teose teistest osadest.⁵⁶ Ühise autorsuse liikideks on seega ühisautorsus ja kaasautorsus.

Kaasautorsus pole ühe foto puhul reaalne. AutÕS § 30 lg 3 järgi kuulub igale kaasautorile autoriõigus ka tema poolt loodud iseseisva tähendusega osale teoses ning ta võib kasutada seda teose osa iseseisvalt. Oletame, et foto on mitme inimese loomingulise tulemus ja fotol on võimalik ära näidata, mille autoriks keegi on. Näiteks on pildistatud detailirohket stseeni kolme modellidega. Iga modelli välimuse eest vastutas erinev inimene ja neljas inimene tegeles dekoratsioonidega, koos mõeldi välja stseen. Loodud on üks tervik foto näol. Neli inimest on panustanud foto tegemisse ja igüks teab täpselt, mis oli tema panus. Siiski on kaasautorsus välistatud, sest nad ei saa foto osa

⁵⁵AutÕS § 29

⁵⁶AutÕS § 30 lg 2

iseseisvalt kasutada, kui siis ainult väljalõikeid tehes. Fotograafias tuleb kõne alla pigem ühisautorsus, kuna on loodud üks jagamatu tervik. Kui luuakse kollaaž, võib kõne alla tulla kaasautorsus, sest siis on võimalik teoseid eraldi kasutada.

Ühisautorsusest saab rääkida juhul, kui mitu inimest panustavad foto tegemisse. Lisaks sellele ei tohi nende vahel olla alluvussuhet ehk nende panus peab olema sama või võrdväärne. Panus pole näiteks võrdväärne, kui fotograaf palub assistenti, et viimane teda foto tegemisel aitaks. Juhul kui fotograaf on ise pannud paika kõik tingimused foto tegemiseks või andnud assistendile vastavasisulisi juhtnõure, ei saa assistenti pidada foto tegijaks, isegi juhul, kui ta lõpuks pildistamiseks nupule vajutab.⁵⁷ Foto töötleja, kes fotograafi pildistatud fotot arvutiprogrammi abil optimeerib, ei ole üldjuhul ühisautor, kuna ta tegutseb fotograafi juhiste järgi. Foto töötleja annab justkui viimase lihvi suuremas osas valmis fotole, jäädes fotograafi töö piiridesse.⁵⁸

Suhted ühiste autorite vahel autoriõiguse teostamisel, sealhulgas autoritasu jagamisel, määratakse kindlaks nende kokkuleppega. Sellise kokkuleppe puudumisel teostavad autoriõigust teosele kõik autorid ühiselt, autoritasu aga jagatakse nende vahel võrdsetes osades.⁵⁹ AutÕS § 30 lg 5 järgi võib igaüks ühistest autoritest pöörduda kohtusse või võtta tarvitusele muid abinõusid ühiselt loodud teose kaitseks ning autoriõiguse rikkumise kõrvaldamiseks. Eelnõus nähakse aga otsesõnu ette ühisautori õigus nõuda teistelt ühisautoritelt õiguste teostamiseks nõusoleku andmist. Kohtulahend võib seejuures asendada ühisautori nõusoleku (TsÜS § 68 lg 5).⁶⁰ Taoline muudatus lihtsustab kindlasti autoriõiguste realiseerimist, kuna seadusega sätestatakse, kuidas on võimalik asendada ühisautori nõusolekut.

Teatud fotode puhul pole foto tegijal üldse võimalik oma intellekti näidata, kuna foto on eelkõige automatiseeritud protsessi tulemus. Foto tegija roll piirdub sellisel juhul peamiselt nupule vajutamiselega. On ka fotosid, mis tehakse inimese sekkumiseta, taolisteks fotodeks on näiteks automaatkaameraga tehtud aerofotod, sealhulgas kartograafilised pildid, satelliidifotod, ilmastiku kaamera pildid, politsei radari pildid ja passipildid fotoautomaadist, kuid ka fotod, mis võimaldavad näiteks spordivõistluse või mõne võiduajamise võitjat kindlaks teha.

Fotograafiateos eeldab aga intellektuaalset loomingut, mis saab olla ainult füüsilise isiku tegevuse tulemus. Milles väljendub siin inimese panus ja kas see on üldse olemas? Olgugi, et taolised fotod on automatiseeritud protsessi tulemus, on keegi pannud paika fotografeerimiseks vajalikud parameetrid. Isik, kes määratleb, millistel tingimustel foto tehakse on foto autoriks, kuna foto on tema intellektuaalse tegevuse tulem.

⁵⁷ OGH GRUR Int 2001,351,353 – Vorarlberg Online.

⁵⁸ A. A. Wandtke. Medienrecht : Praxishandbuch. 2. Aufl. Berlin : de Gruyter, 2011, lk 519.

⁵⁹ Eelnõu § 30 lg 4

⁶⁰ Eelnõu §21 lg 4

Saksamaal, kus eristatakse fotograafiateoseid ja tehnilisi fotosid, kuuluvad taolised fotod tehniliste fotode hulka. Tehnilise foto tegijat ei nimetata saksa autoriõiguses autoriks. Fotograafiateose looja on autor (*Urheber*), kuid isik, kes tegi tehnilise foto on foto tegija (*Lichtbildner*). Saksa õiguses on autoriks teose looja.⁶¹ Kuna tehniline foto pole teos, ei saa selle tegijat pidada autoriks. Õigused tehnilisele fotole kuuluvad foto tegijale.⁶² Näiteks loetakse automaatkameraga tehtud aerofotode⁶³, sealhulgas kartograafiliste piltide, satelliidifotode⁶⁴, ilmastiku kaamera piltide⁶⁵, politsei radari piltide⁶⁶ ja fotoautomaadis tehtud passipiltide⁶⁷ tegijat saksa õiguses mitte autoriks, vaid foto tegijaks. Kaheastmelise fotode kaitse puhul on taoline vahetegu õigustatud. Paljude fotode puhul on välja kujunenud kindlad arusaamad, millal on tegemist autori ja millal foto tegijaga.

Õigused, mis kuuluvad Saksamaal foto tegijale on sarnased autoriõigustega, kuid tuleb silmas pidada mõningaid erisusi.⁶⁸ Mille poolest erineb fotograafiateose autor tehnilise foto tegijast? Esiteks kaitseb saksa autoriõiguse seadus autori loomingulist panust, kuid tehnilise foto tegija puhul tema tehnilist panust. Teiseks on erinev nende õiguste kestvus. Autoriõigus kehtib kuni 70 aastat peale autori surma, kuid tehnilise foto tegija õigused foto suhtes lõppevad 50 aastat peale foto tegemist.⁶⁹ Kolmandaks on erinev ka autori ja foto tegija õiguste sisu. Saksa autoriõigus ütleb küll, et autorile ja foto tegijale kuuluvad samasugused isiklikud ja varalised õigused, kuid tegelikkuses on foto tegija õigused piiratumad. Erinevus tuleb sellest, et tehnilist fotot ei peeta originaalseks, mistõttu argumenteeritakse, et foto tegija isiklik side fotoga on nõrk.

Eesti autoriõiguses ei ole fotode kaheastmeline kaitse vajalik. Teatud fotode puhul oleks küll õigustatud, et neid ei kaitstaks nii tugevalt kui teoseid. Eestis on aga siiani fotode kaitse regulatsioon toimunud ning olukordi, mis pole otseselt seadusega reguleeritud on võimalik lahendada seaduse tõlgendamisega. Ei oleks mõistlik nii täpselt igat olukorda reguleerida. Ka eelnõu ei näe võrreldes kehtiva õigusega ette ulatuslikke muudatusi. Kindlasti lihtsustab eelnõu ühisauthorsuse korral ühisautorite vahelist suhteid. Fotograafiateoste seisukohast ei ole vaja hetkel teha täiendavaid muudatusi.

⁶¹UrhG § 7

⁶²UrhG § 72 lg 2.

⁶³Schricker/Vogel/§72 UrhG Rn 20; Dreier/Schulze/Schulze § 72 UrhG Rn.4; Wandtke/Bullinger/Thum § 72 UrhG Rn 10; Wanckel Rn 365; Platena 105FF; aA Möhring/Nicolini/Kroitzsch § 72 Rn 3.

⁶⁴Schricker/Vogel/§ 72 UrhG Rn 20; Dreier/Schulze/Schulze § 72 Rn 4; Wandtke/Bullinger/Thum § 72 UrhG Rn 10; Wanckel Rn 365; Platena 105FF; aA Möhring/Nicolini/Kroitzsch § 72 Rn 3. Lahtiseks jäetud LG Berlin GRUR 1990,270 – Satellitenfotos.

⁶⁵OGH GRUR Int 2001,351,352 – Vorarlberg Online, Dreier/Schulze/Schulze § 72 Rn 4; Wanckel Rn 365.

⁶⁶Schricker/Vogel/§72 UrhG Rn 20; aA Wandtke/Bullinger/Thum § 72 UrhG Rn 12; Möhring/Nicolini/Kroitzsch § 72 Rn 3, Dreyer/ Kotthoff/Meckel/Meckel § 72 UrhG Rn 8; Wanckel Rn 365.

⁶⁷Schricker/Vogel/§72 UrhG Rn 20; Dreier/Schulze/Schulze § 72 UrhG Rn.4; Fromm/Nordemann/Hertin § 72 UrhG Rn 3; Wandtke/Bullinger/Thum § 72 UrhG Rn 10; Möhring/Nicolini/Kroitzsch § 72 Rn 3; Wanckel Rn 365.

⁶⁸UrhG § 72 lg 1.

⁶⁹UrhG § 72 lg 3.

2.1.1. Foto autori isiklikud õigused

Autoriõiguse seaduseelnõu kohaselt muutub isiklike õiguste kataloogi ulatus. Kehtiv Eesti autoriõiguse seadus sisaldab ühe maailmapraktikas pikima isiklike õiguste loetelu.⁷⁰ Seaduseelnõus sisalduv isiklike õiguste kataloog on kitsam võrreldes kehtivas autoriõiguse seadusega. Antud peatükis uuritakse eelkõige, missuguseid muudatusi toob eelnõu kaasa foto autori isiklikele õigustele.

Kehtivas seaduses kuulub isiklike õiguste kataloogi õigus teose puutumatusse. AutÕS § 12 lg 1 p 3 järgi on teose autoril õigus teha ise või lubada teha teistel isikutel teoses endas, tema pealkirjas (nimetuses) või autorinime tähistuses mistahes muudatusi ning õigus vaidlustada ilma autori nõusolekuta tehtud muudatusi (õigus teose puutumatusse). Kui sellised muudatused on tehtud, on autoril õigus vaidlustada ilma tema nõusolekuta tehtud muudatused. Seega on selle õiguse sisuks, et teost ja autorinime võib muuta vaid autori nõusolekul.⁷¹ AutÕS § 13 lg 1 p 5 järgi kuulub autorile õigus lubada ja keelata teha teosest kohandusi (adaptsioone), töötusi (arranžeringuid) ja teisi töötusi (õigus teose töötlemisele).

Autori õigust teha teoses muudatusi on reguleeritud nii isiklike- kui ka varaliste õiguste kataloogis. Varalisi õigusi saab autor üle kanda, kuid isiklike mitte. Hetkel ei ole autoril sisuliselt võimalik õigust teose muutmisele kolmandale isikule üle kanda. Kolmandal isikul võib olla õigus fotograafiateost muuta, kuid ta peab arvestama sellega, et autoril on AutÕS § 12 lg 1 p 3 alusel õigus keelata foto muutmist. Kehtiv regulatsioon ei ole piisavalt arvestanud kolmanda isiku huvidega.

Erinevaid tõlgendusi on tekitanud olukord kus teos luuakse tööülesannete täitmisel. Töölepingu alusel või avalikus teenistuses oma otseste tööülesannete täitmise korras loodud teose puhul lähivad varalised õigused teose kasutamiseks üle tööandjale (AutÕS § 32 lg 1). Isiklike õiguste üleminek kehtiva seaduse alusel ei ole võimalik ning sageli ei ole töölepingus isiklike õiguste teostamist ka reguleeritud. Töötajate poolt tööülesannete täitmise käigus loodud teoseid kasutades (seal hulgas neid muutes) võtab tööandja riski, et töötaja esitab tema vastu nõude seoses isiklike õiguste rikkumisega.⁷²

Eelnõuga on viidud isiklike õiguste kataloogist varaliste õiguste kataloogi muutmisõigused, mis ei seondu autori au ja väärkuse kaitsega. Lahenduseks liigutakse seega Berni konventsiooni isiklike õiguste kaitse miinimumstandardi poole. Berni konventsiooni artikkel 6 bis sätestab isiklike õiguste

⁷⁰H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006.

⁷¹ AutÕS § 12 lg 1 p 3.

⁷² Seletuskiri autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu juurde, 21.07.2014 versioon, lk 37.

kaitse standardi järgmiselt: „sõltumata autori majanduslikest õigustest, ja isegi pärast nimetatud õiguste üleandmist, on autoril õigus nõuda autorsust teosele ja vaidlustada nimetatud teose mistahes moonutamist, lühendamist või muu muutmine või teose väärtust kahandav muu tegevus, mis haavab autori au ja väärikut“. Kui kehtivas õiguses seondub igasugune teose muutmine autori isikliku õigusega teose puutumatusel, siis Berni konventsioonis on see seotud autori au ja väärikuse kaitsega.

AutÕS § 12 lg 1 p 5 järgi võib foto autor vaidlustada mis tahes moonutusi ja teisi ebatäpsusi fotos endas, selle pealkirjas või autorinime tähistamises ning autorile või tema fotole antud hinnanguid, mis kahjustavad autori au ja väärikut (õigus autori au ja väärikuse kaitsele). Sättes on formuleeritud nn kaitseõigus, mis võimaldab autoril end kaitsta muuhulgas ka ebaõiglase ja solvava kriitika vastu enda kui autori ja oma foto aadressil. See säte on üks kunstikriitikute subjektiivse ja laimava kriitika vastu.⁷³ Erinevalt kehtiva autoriõiguse seaduse regulatsioonist ei saa seaduseelnõu kohaselt autor vaidlustada mis tahes muudatusi, vaid need muudatused peavad kahjustama autori au ja väärikut. Eelnõu järgi on uue regulatsiooni eesmärgiks, et teose muutmist ja töötlemist reguleerivad üksnes varalised õigused.⁷⁴ õigus teose puutumatusel.

Uue regulatsiooni järgi võib fotograaf keelata ainult selliseid moonutusi, mis kahjustavad tema au ja väärikut. Au ja väarikus on tihti seotud mainega. Maine on eriti tähtis näiteks loodusfotograafias. Konkursitel nõutakse, et loodusfotograaf esitaks foto reaalistest sündmustest. Ei tohi esitada fotosid, kus on fototöötlusprogrammiga midagi lisatud või eemaldatud. Konkursile esitatud fotot ei tohi muuta selleks, et see oleks ilusam. Näiteks teeb fotograaf pilti maost, kes lesib rohu sees. Foto oleks ideaalne, kui üks rohukõrs ei oleks mao ees. Fotograaf saadab foto siiski konkursile ja saab teise koha. Ajakiri avaldab esikolmiku fotod. Fotograaf lubab fotot muuta, selleks, et see ajakirja formaadiga paremini sobiks. Ajakirjas lõigatakse foto nauke väiksemaks, lisaks sellele vaadatakse, et foto oleks ilusam rohukõrre ja see eemaldatakse. Ajakirja ilmudes süüdistavad lugejad fotograafi pettuses, kuna ta esitas võistlusele töödeldud foto. Fotograaf lubas küll fotot muuta, kuid taoline muudatus kahjustas fotograafi mainet. Fotograaf ei saa keelata foto väiksemaks lõikamist, kuid rohu kõrre eemaldamise eest saab ta kahju tasu nõuda.

Foto autoril on ka õigus teose lisadele ehk võimalus lubada või keelata teistel isikutel lisada oma fotole teiste autorite teoseid.⁷⁵ Teoste lisamiseks on näiteks eessõnad, järelsõnad, kommentaarid, selgitused või uued osad. Foto autoril on ka õigus teose täiendamisele ehk võimalus oma avalikustatud fotot täiendada ja parandada.⁷⁶ Igasugune foto täiendamine on seega lubatud vaid

⁷³ H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006.

⁷⁴ Seletuskiri autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu juurde, 21.07.2014 versioon, lk 37

⁷⁵ AutÕS § 12 lg 1 p 4

⁷⁶ AutÕS § 12 lg 1 p 7

autori nõusolekul. Kehtivas õiguses on need autoriõigused sätestatud erinevates punktides. Seaduseelnõu kohaselt sisaldub õigus teose lisadele õiguses oma avalikustatud teost täiendada ja parandada. Autoriõigus foto lisadele on puudutatud näiteks olukorras, kus keegi kolmas kasutab fotograafiateost fotomontaažis ehk ühendab mitu fotot tervikuks. Hoolimata sellest, et tekib uus tervik, peab eelnevalt olema olema fotograafi luba foto kasutamiseks.

Foto autoril on õigus fotograafiateos tagasi võtta ehk võimalus nõuda teose kasutamise lõpetamist. AutÕS § 12 lg 1 p 8 järgi on teose autoril õigus nõuda teose kasutamise lõpetamist (õigus teos tagasi võtta). Erinevalt kehtivast õigusest peab autoril seaduseelnõu kohaselt olema tagasivõtmisõiguse teostamiseks mõjuv põhjus. Mõjuvaks põhjuseks loetakse eelnõu järgi näiteks seda, kui autor on aja möödudes muutnud põhjalikult oma maailmavaadet ning varem avaldatud teos on uue maailmavaatega vastuolus ning tekitab talle piinlikust. Nimetatud õiguse teostamine võib omada erilist tähendust interneti kontekstis.⁷⁷

Lisaks sellele on fotograafil õigus nõuda oma autorinime kõrvaldamist kasutatavalt fotolt. Vajadus selle järele võib tekkida olukorras, kus teose muutmise ei kahjusta küll autori au ja vääriskust, kuid autor ei ole muudatustega siiski rahul. Autor võib ka muul põhjusel soovida, et teda ei seostataks konkreetse teosega.⁷⁸ Juhul, kui autor kasutab talle seadusega antud võimalust oma avalikustatud teost täiendada ja parandada, nõuda mõjuva põhjuse olemasolul teose kasutamise lõpetamist või nõuda oma autorinime kõrvaldamist kasutatavalt teoselt, siis see toimub autori kulul.⁷⁹ Kehtiva õigusega võrreldes sisulisi muudatusi selles osas ei ole.

Autori kesksemaid isiklikke õigusi on õigus autorsusele ja õigus autorinimele. AutÕS § 12 lg 1 p 1 sätestab, et autoriõigus on õigus teose autorsusele ehk võimalus esineda üldsuse ees teose loojana ja nõuda teose loomise fakti tunnustamist teose mis tahes kasutamisel. Fotograafil on õigus nõuda, et tema foto kasutamisel oleks näidatud tema nimi. AutÕS § 12 lg 1 p 2 järgi võib foto autor otsustada, millisel viisil peab olema tähistatud tema nimi teose kasutamisel – kas autori kodanikunimega, autorimärgiga, varjunimega (pseudonüümiga) või ilma nimeta (anonüümselt) (õigus autorinimele). Autori valik on teose kasutajale kohustuslik.⁸⁰ Autori nime näitamisel on reeglina piisav, kui juhindutakse praktikas juurdunud tavast.⁸¹ Kuna see on autori kesksemaid isiklikke õigusi, ei nähta eelnõuga ette muudatusi.

Ka AutÕS § 12 lg 1 p-st 6 tulenev õigus teose avalikustamisele ehk võimalus otsustada, millal teos

⁷⁷Seletuskiri autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu juurde, 21.07.2014 versioon, lk 37

⁷⁸Ibid, lk 37

⁷⁹Ibid, lk 38.

⁸⁰H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006.

⁸¹Seletuskiri autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu juurde, 21.07.2014 versioon, lk 37 lk 37

on valmis üldsusele esitamiseks, jääb samaks.⁸² Foto autor ise on õigustatud vastu võtma otsuse, et nüüd on teos nii valmis, et seda saab üldsuse ees avalikustada. Sama kehtib ka töökohustuse täitmise korras või avalikkus teenistuses loodud fotodde osas.⁸³ Keskselt küsimuseks foto avalikustamisel on üldsus. Kui avalikustamata fotot näidatakse ilma fotograafi loata tema perekonnaliikmele ei saa seda pidada veel foto avalikustamiseks. Näidates fotot aga loengus võiks avalikustamist jaatada. Foto üldsusele esitamine on foto näitamine piiritlemata isikute ringile. Lisaks sellele ei tohi fotograafil olla isiklikku sidet nende isikutega, kellele fotot näidatakse. Uus regulatsioon selles osas muudatusi ette ei näe.

Saksa autoriõiguses on foto tegijal sarnased isiklikud õigused nagu fotograafiateose autoril. Neid isikuid eristab siiski üks oluline element, nimelt puudub foto tegijal isiklik suhe fotoga, seega on foto tegija isiklikud õigused piiratumad kui seda on autoril. Kuna foto tegija õiguste aluseks on tehniline panus, erinevalt autori isiklikust panusest ei saagi isiklike õigusi kaitsta samasuguses ulatuses. Vaatame lähemalt, missugused õigused kuuluvad saksa autoriõiguses foto tegijale.

Foto tegijale kuulub ilma igasuguste piiranguteta õigus esineda üldsuse ees foto tegijana ja nõuda foto tegemise fakti tunnustamist ning foto seostamist tema isiku ja nimega, foto mis tahes kasutamisel.⁸⁴ Sarnaselt autorile võib foto tegija otsustada, millisel viisil peab olema tähistatud tema nimi foto kasutamisel, kas kodanikunimega, varjunimega (pseudonüümiga) või ilma nimeta (anonüümselt).⁸⁵ Foto tegija võib ka nõuda oma nime kõrvaldamist kasutatavalt fotolt. Lisaks sellele on fotot tegijal õigus foto avalikustada, ta saab otsustada, millal on foto valmis üldsusele esitamiseks ning tal on õigus nõuda foto kasutamise lõpetamist ehk õigus foto tagasi võtta.⁸⁶

Piiratult on foto tegijal õigus vaidlustada mis tahes moonutusi ja teisi ebatäpsusi teoses endas, selle pealkirjas või nime tähistamises ning foto tegijale või tema fotole antud hinnanguid, mis kahjustavad foto tegija au ja väarikust.⁸⁷ Autori au ja väarikuse kaitse eelduseks on autori isikupärase loomingu olemasolu. Fotol peab olema kajastatud autori isiksus, selleks, et saaks rääkida au ja väarikuse kaitsest, kuna need omadused saavad olla seotud ainult isiku endaga. Fotol puudub aga selle tegija isikupära, mistõttu ei saa tavalise foto puhul rääkida foto tegija au ja väarikuse rikkumisest.

Siiski ei keela saksa autoriõigus foto tegijale täielikult au ja väarikuse kaitset, õigustades seda läbi üldiste isiklike õiguste ning läbi selle, et foto tegijal on õigus, et tema nimi seostatakse fotoga. Kui foto on muudetud kujul või kadreeritult avalikustatud, või üle üldse avalikustatud, siis on foto

⁸² AutÕS § 12 lg 1 p

⁸³ H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006.

⁸⁴ UrhG § 13

⁸⁵ UrhG § 13 l 2.

⁸⁶ UrhG § 12

⁸⁷ UrhG § 14

tegijal õigus nõuda, et tema nimi seostatakse fotoga. Läbi nime seostamise on ka foto tegija isiksus fotoga seotud ning ta on foto tegijana identifitseeritav. Kui fotot on moonutatud, võib see moonutus foto tegija isiklike õigusi kahjustada, näiteks võidakse elukutselise fotograafi maine läbi foto muutmise kahtluse alla seada, mistõttu kaitstakse autoriõigusseadusega ka foto tegija au ja väarikust.⁸⁸

Vaadates, missugused õigused kuuluvad tehnilise foto tegijale saksa õiguses võib öelda, et Eesti õiguses ei ole fotode kaheastmeline kaitse vajalik. Kaheastmeline fotode kaitse tekitaks Eestis segadust. Esiteks peab välja selgitama, kas tegemist on fotograafiateose või tehnilise fotoga. Teiseks on autorile ja foto tegijale kuuluvad õigused saksa õiguses niikuinii sarnased. Autoriõigusega kaitstuse presumptsioon Eestis võimaldab võrdselt kaitsta fotograafide autoriõigusest tulenevaid isiklike õigusi. Vaba kasutuse seisukohast oleks fotode kaheastmeline kaitse tarbijale soodsam, kuid Eesti turg on väiksem kui Saksamaa turg. Fotode kaheastmeline kaitse muudaks fotode kaitse Eestis keerulisemaks.

Eelnõuga ettenähtud muudatused lihtsustavad aga fotode kaitset. Isiklike õiguste kataloogi lühendamine hoiab tulevikus paremini ära teose muutmise seonduvaid vaidlusi ning on kasuks ettevõtluskeskkonnale.⁸⁹ Käesoleva töö autori meelest seisneb kõige olulisem muudatus selles, et õigus teose puutumatusel jäetakse isiklike õiguste kataloogist välja. Teose muutmist ja töötlemist reguleerivad tulevikus ainult varalised õigused. Praktikas on kehtiv regulatsioon tekitanud palju probleeme. Foto autor saab tulevikus küll muudatusi vaidlustada, kuid ainult siis kui on puudutatud tema au ja väarikust. Õiguste omaja saab aga fotot muuta, ilma, et peaks kartma, et autor vaidlustab muudatuse. Üleüldse muudetakse eelnõuga isiklike õiguste kataloog selgemaks.

2.1.2. Foto autori varalised õigused

Tänapäeva tehnoloogia võimaldab fotosid arvutis töödelda. Fotosid laetakse internetis alla ja üles. Käesolevas peatükis analüüsitakse, missuguste erisustega tuleb tänapäeva infoühiskonnas varaliste õiguste puhul arvestada. Eesmärgiks on uurida, millal on tegemist kopeerimisega, kui kaugemale ulatub autori õigus levitamisele. Lisaks sellele analüüsitakse, kas levitamine peaks hõlmama ka digitaalse koopia või piisab üldsusele edastamisest ning millal on tegemist muutmise või tuletatud teosega. Uuritakse ka seda, missuguseid muudatusi toob endaga kaasa eelnõu.

Esiteks tuleb märkida, et eelnõuga on täpsustatud varaliste õiguste kataloogis terminoloogiat. Kehtiva AutÕS § 13 lg 1 p 1 sätestab, et autorile kuulub õigus lubada ja keelata reprodutseerida oma teost (õigus teose reprodutseerimisele). Eelnõu järgi on tegemist kopeerimisõigusega. Töös

⁸⁸Urheberrecht Fromm/Nordemann § 72 UrhG Rn 17, k 1487.

⁸⁹ Seletuskiri autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu juurde, 21.07.2014 versioon ,lk 36

lähtutakse eelnõus kasutatavast terminoloogiast. Kopeerimisõigus on foto autori kõige olulisem varaline õigus. Kopeerimisõigus on põhiline autori majanduslikku kasu tagav õigus. Kopeerimiseks loetakse AutÕS § 13 lg 1 p 1 järgi teosest või teose osast ühe või mitme ajutise või alalise koopia otsest või kaudset tegemist mis tahes vormis või mis tahes viisil. Fotograafil on õigus lubada või keelata teha oma fotost koopiaid. Kopeerimine võib olla nii analoog-kui ka digitaalses vormis.

Foto kopeerimine on koopia loomine sõltumata sellest, millist meetodit selleks kasutati ja palju koopiaid tehti. Hõlmatud on ka fotode kandmine seadmele, mis võimaldavad fotot korduvalt taas esitada. Kopeerimist tuleb mõistena laialt tõlgendada, mistõttu kuulub selle alla foto iga kehaline fikseering, mis võimaldab inimesel fotot kas vahetult või kaudselt tajuda, siia alla kuulub näiteks foto ehk positiiv negatiivilt või foto väljatrükk printerist.⁹⁰

Kopeerimisõigus omab erilist tähtsust interneti keskkonnas. Foto kopeerimiseks internetis on pildifailist koopia tegemine. Pildifaili üleslaadimine internetti või foto allalaadimine on kopeerimine, sinna hulka kuulub ka foto skaneerimine arvutisse. Küsimusi tekitab tihti kellegi teise kodulehelt foto võtmine ja selle lisamine oma kodulehele (framing). Tegemist kopeerimisega ning vajalik on eelnev nõusolek. Foto salvestamine andmekandjatele, sealhulgas arvuti kõvakettale on samuti kopeerimine.

Kuid ka foto manuaalne reprodutseerimine nagu foto pildistamine puudutab foto autori kopeerimisõigust. Näiteks fotografeeritakse seinal rippuvat foto või fotografeeritav hoiab käes fotot on tegemist fotol kujutatud kopeerimisega. Uus foto on varasemate fotode koopia.⁹¹ Foto kopeerimiseks võib ka näiteks lugeda fotost tehtud identset joonist või maali. Fakt, et kasutati vahendeid nagu pliiatsid või õlivärvid ei oma mingit tähtsust, tegemist on kopeerimisega ning vajalik on autori luba.

Saksa õiguses võib aga tehnilist fotot ilma foto tegija nõusolekuta maalida. Tehnilise foto tegijal on küll Saksa õiguses foto kopeerimisõigus, kuid see on mõnevõrra piiratum autori õigusest. Kuna foto tegijal puudub isiklik side fotoga, siis peab tehnilise foto tegija taluma enamus fotos tehtud muudatusi, nii ka antud näite puhul. Nimelt tekib maalikunsti või joonistus vahendeid kasutades täiesti uus üldmulje võrreldes esialgse fotoga ning isikupära puudumise tõttu ei saa öelda, et maali või joonisega oleks midagi isiklikku ülevõetud.

Fotograafiateoses avaldub autori isiksus läbi erinevate parameetrite, mida ta saab paika panna, näiteks valguse, värvi, sügavuskauguse või motiivi valiku. Tehnilisel fotol puudub aga autori isikupära, kuna tehnilisel fotol ei kajastu foto tegija vaimne loominguiline tegevus, vaid lihtsalt

⁹⁰H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006, 39-40

⁹¹ Foto und bildrecht, lk 291.

tehniline sooritus. Foto tegija ei Saksamaal näiteks toetuda kopeerimisõigusele olukorras, kus tehakse samasugune foto, samas kohas, samast motiivist ja samasugustes valgustingimustes. Tehnilisel fotol puudub motiivi kaitse, mistõttu ei saa kopeerimiseks lugeda tehnilisel fotol olevate motiivide kordamist.⁹² Seega leotakse Saksamaal tehnilise foto kopeerimiseks ainult konkreetse foto kui kehalise eseme kopeerimist.⁹³ Taoline lahendus oleks soodne Eesti tarbijale, kuna ta saab sisuliselt fotot kopeerida, ilma, et ta rikuks autoriõigusi. Fotograafi seisukohast piiraks selline lähenemine liigselt kopeerimisõigust. Antud juhul tuleks kõrgemale seada fotograafi huvid. Alati on võimalus, et keegi on foto kopeerinud.

Kopeerimisõigusega on tihedalt seotud foto autori õigus fotot levitada. AutÕS § 13 lg 2 alusel kuulub autorile õigus lubada ja keelata levitada oma teost või selle koopiaid (õigus teose levitamisele). Eelnõu terminoloogia järgi on tegemist autori levitamiseõigusega. AutÕS § 13 lg 2 järgi loetakse levitamiseks teose või selle koopia omandiõiguse üleandmist või üldsusele kasutada andmist mis tahes viisil, sealhulgas rentimist ja laenutamist, välja arvatud arhitektuuriteose ja tarbekunstiteose rentimine ja laenutamine. Seega võib foto levitamiseks pidada foto või selle koopia müümist, kuid ka kinkimist. Selleks on vaja foto autori eelnevat nõusolekut. Foto autor saab seega keelata õiguspäraselt tehtud koopiade levitamist, kui ta pole levitamiseks nõusolekut andnud või kui levitamine pole muudel põhjustel lubatud.

Levitamiseks piisab ühest fotost, kuna seadus ei näe ette pakutavate eksemplaride arvu. Lisaks sellele võib levitamiseks lugeda seda, kui foto omandiõigus antakse üle või foto antakse kasutada ühele inimesele. Ei tohiks mingit vahet olla, kas foto antakse kasutada ühele või mitmele võõrale isikule. Vahet tuleb teha aga ühel võõral isikul ja tuttaval või sõbral, kuna viimaste puhul ei ole tegu üldsusega ning foto kasutada andmist neile ei saa lugeda levitamiseks. Seega ühe foto kasutada andmine ühele kolmandale isikule on foto levitamine. Levitamise puhul ei ole määravaks levitamise eesmärk, seega ei pea levitamine olema ajendatud ilmingimata majanduslikust huvist, vaid levitamine võib olla ka foto kinkimine kolmandale isikule. Levitamiseks ei saa aga lugeda foto avalikus kohas seinale riputamist.⁹⁴ Levitamine on seotud omandi üle andmisega.

Foto tegija õigus otsustada, kas ja kuidas ta lubab oma fotot levitada pole piiramatut. AutÕS § 13 lg 2 sätestab, et pärast autori poolt või tema loal teose koopia esmamüüki või omandiõiguse muul viisil üleandmist Euroopa Liidu liikmesriigis või Euroopa Majanduspiirkonna lepinguga ühinenud riigis lõpeb käesolevas punktis nimetatud õigus ja teose koopiat võib Euroopa Liidu liikmesriigis või Euroopa Majanduspiirkonna lepinguga ühinenud riigis edasi levitada autori nõusolekuta. Autorile kuulub ainuõigus lubada või keelata oma teose koopia rentimist ja laenutamist üldsusele ka

⁹²OLG Hamburg ZUM-RD 1997, 217,219. Wandtke/bullinger, § 72 UrhG rn 22 lk 1227

⁹³Wandtke/bullinger, § 72 UrhG rn 22 lk 1227

⁹⁴LG Köln ZUM 2008, 707.

juhul, kui õigus teose levitamisele on lõppenud, välja arvatud käesoleva seaduse §-s 133 sätestatud juhud.

Levitamisõigus laieneb vaid teose füüsilistele koopiatele, mitte näiteks internetti üleslaetud ehk üldsusele kättesaadavaks tehtud teostele.⁹⁵ Luba teost levitada on teatud juhtudel autori ühekordne tahteakt. Pärast teose koopia esmamüüki, kinkimist või muul viisil omandiõiguse üleandmist ei saa autor teose levitamist enam kontrollida. Tema õigus teose levitamisele lõpeb ehk ammendub. Võrreldes kehtiva õigusega, ei kasutata eenõus terminit „levitamisõiguse lõppemine“, vaid teminit „levitamisõiguse ammendumine“. Põhjuseks on asjaolu, et levitamisõiguse lõppemise põhimõtte ei laiene teose rentimisele ja laenutamisele. Rentimine ja laenutamine on aga levitamisõiguse osaks. Seega ei lõpe levitamisõigus tervikuna, vaid pigem muudab oma sisu.⁹⁶

Üldjuhul ei ole fotograafil õigust dikteerida, kuidas võib fotot levitada, kui ta foto omandiõiguse kord juba üle andis. Näiteks lubas Saksamaal fotograaf kasutada enda tehtud fotot postkaartidel. Firma, mis neid postkaarte tegi müüs need postkaardid firmale, mis tootis komme. Kommifirma kasutas postkaarte selleks, et viimane saaks postkaartidega rohkem kliente ligi meelitada. Postkaardid kinnitati kommikarpidele nii, et peale kile eemaldamist sai klient kergelt kinnitatud postkaardi eemaldada.

Kuna fotograaf lubas kasutada oma fotot postkaartide tootmiseks, siis ei saa ta kuidagi keelata kommifirmal neid postkaarte reklaamiks kasutada.⁹⁷ Ka Eestis võiks samas olukorras postkaarte kasutada reklaamiks. Fotograafi levitamisõigus on ammendunud. Ta andis üle omandiõiguse fotole ning lubas fotost teha koopiaid, lisaks sellele lepiti kokku, et neid kasutatakse postkaartidel. See, mis nende postkaartidega edasi tehakse on väljaspool foto autori mõjusfääri.

Kui foto autor müüb oma foto koopia kolmandale isikule või seda tehakse tema loal, siis võib ostja seda koopiat vabalt kasutada, sealhulgas edasi müüa. Levitamisõigus puudutab ainult ostetud koopiat, ostja ei tohi teha sellest fotost koopiaid. Levitamis õigus on ainult kindlale kehalisele esemele. Näiteks kingib foto tegija kolmandale isikule CD fotodega, sel juhul võib levitada ainult seda konkreetset CD-d, mitte aga sellele salvestatud fotosid.⁹⁸ Isegi kui foto tegija on foto omandiõiguse üle andnud või üldsusele kasutada andnud ehk kui õigus foto levitamisele on lõppenud, kuulub foto tegijale ainuõigus lubada või keelata oma foto koopia rentimist ja laenutamist.

Eelnõus analüüsiti, kas levitamisõigus peaks lisaks füüsilisele koopiale hõlmama ka digitaalset

⁹⁵ Eelnõu §41g1.

⁹⁶ Eelnõu §141g2

⁹⁷ KG Berlin, GRUR . RR 2002,125,126.

⁹⁸ E. Wanckel. Foto- und Bildrecht. 4. Aufl. München. Beck. 2012, lk 296.

koopiat. Jõuti aga seisukohale, et levitamise õiguse lõppemise printsiibi laiendamisega mitte-füüsilises formaadis õiguste esemele (teisisõnu üldsusele kättesaadavaks tegemise või üldsusele suunamise õigusele) ei ole hetkel õiguslikult ebaselges olukorras otstarbekas asuda kehtivat regulatsiooni muutma.⁹⁹

Isikul, kellel on õigus fotot levitada, peaks olema ka õigus fotoga toodet reklaamida ja oma klientidele pakkuda. Kui raamatukauplus kasutab oma reklaamis kaupluses müüdavat raamatut, mille kaanel on foto, siis on reklaam sisuliselt raamatu kaanel kujutatud foto koopia, siiski peab foto tegija reeglina taolist reklaami taluma.¹⁰⁰ Järgnevas kaasuses on aga foto tegijal keeluõigus. Nimelt oli riidepoe vaateaknal pilkupüüdev suuremõõtmeline foto fotoraamatust, mida seal poes küll müüdi, kuid nii öelda teisejärgulisena, siis ei saa taolist tegevust pidada õiguspäraseks. Kuna tegemist oli riidepoeaga, siis ei olnud esmapilgul arusaadav, et vaateaknal olev foto reklaamis fotoraamatut.¹⁰¹ Fotoga toodet võib küll reklaamida, kuid peab olema arusaadav, et reklaamitakse just seda toodet.

Tänapäeval on fotode üldsusele kättesaadavaks tegemisel eriti suur roll internetil. AutÕS § 13 lg 1 p 9¹ järgi kuulub autorile õigus lubada ja keelata teha teos üldsusele kättesaadavaks sellisel viisil, et isikud saavad teoseid kasutada nende poolt individuaalselt valitud kohas ja ajal (õigus teose üldsusele kättesaadavaks tegemisele). Õigus teose üldsusele kättesaadavaks tegemisele on nii nimetatud interneti-keskkonna õigus. Järelikult võib mistahes fotot internetis levitada vaid juhul, kui autor või tema õigusjärglane on selleks selgesõnaliselt oma loa andnud.¹⁰² Selleks, et oleks tegemist foto üldsusele kättesaadavaks tegemisega, ei pea foto olema ilmtingimata kodulehe esilehel või muidu kergesti leitavas kohas, eelduseks on, et fotot on põhimõtteliselt võimalik Internetis vaadata.¹⁰³ Üldsusele edastamisega on tegemist siis, kui interneti pakkumistes kasutatakse fotosid, millele on kõigil juurdepääs. Sama kehtib ka juhul, kui foto autor ise foto internetti üleslaadis.¹⁰⁴

Kui foto autor lubab oma fotot kasutada, siis tuleks kindlasti kokku leppida, kas foto kasutaja võib ka fotot üldsusele kättesaadavaks teha või mitte, selleks, et vältida edaspidiseid konflikte. See tuleb eriti hästi välja kaasuses, kus advokaat lasi endast teha portreefotod, mille ta sai endale CD-l. Advokaat kasutas neid fotosid oma firma leheküljel. Puudus kokkulepe üldsusele kättesaadavaks tegemise kohta. Kuna advokaat ei suutnud tõestada, et tal oli õigus neid fotosid üldsusele

⁹⁹ Eelnõu §14lg2

¹⁰⁰ OLG Thüringen, 10.2.1010, 2 U 778/09, GRUR – RR 2011, 7.

¹⁰¹ OLG Düsseldorf GRUR – RR 2009, 45, 49 Schaufensterdekoration.

¹⁰² H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006, 41-42

¹⁰³ E. Wanckel. Foto- und Bildrecht. 4. Aufl. München. Beck. 2012, lk 301.

¹⁰⁴ E. Wanckel. Foto- und Bildrecht. 4. Aufl. München. Beck. 2012, lk 30

kättesaadavaks teha, oli ta rikkunud foto tegija õigusi. 105 Täpselt samamoodi oleks rikutud foto autori õigused, kui tegemist oleks näiteks fotoga, mis tehti fotoautomaadiga. Kui isik, kes foto tegemise eest maksis, lubab tehtud fotot kasutada, peab selgeks tegema, kas seda fotot võib ka üldsusele näidata.

Järgmine oluline varaline õigus on õigus teose töötlemisele, eelnõu järgi töötlemisõigus. AutÕS § 13 lg 1 p 5 sätestab, et autorile kuulub õigus lubada ja keelata teosest kohandusi (adaptsioone), töötusi (arranžeringuid) ja teisi töötusi (õigus teose töötlemisele). Kui fotot soovitakse kadreerida, peab selleks küsima luba autorilt. Töötlemisõigust teostades ei pea õiguste omaja eelnõu kohaselt muretsema, et rikutakse autori isiklikke õigusi. Seega rikub igasugune foto ümbertöötamine ja muutmine eelkõige foto autori varalisi õigusi. Isiklike õigusi rikutakse ainult siis, kui muutus on seotud foto autori au ja väärkusega.

Foto muutmise on tihedalt seotud fototöötlusprogrammidega. Osa fotograafe kasutab fototöötlusprogramme vaid selleks, et täiendada värve, teised aga jällegi lisavad uusi objekte või kustutavad neid. Kui pilditöötlusprogrammis muudetakse tervet fotot, on tegu esialgse foto reprodutseerimisega muudetud kujul, näiteks muudetakse foto värvi nii, et tulemuseks on must-valge foto, pilvine taevast muudetakse selgeks siniseks taevaks või fotole lisatakse elemente, nagu inimesed või muud objektid. Nii kaua, kuni säilib foto esialgne mulje, on tegu foto muutmise ja selleks peab olema foto tegija luba. Töödeldud foto ei saa aga iseseisvat õiguslikku kaitset, kuna läbi esialgse foto töötlemise ei looda uut fotot.¹⁰⁶

Teose muutmise, reprodutseerimise. Nii foto kui ka selle osad on autoriõigusega kaitstud, seega on kaitstud ka foto väljalõiked, kuid tekib küsimus mis ulatuses. Fotograafiateose osasid ei tohi võrreldes tervikliku fotoga kohelda teisiti, mistõttu on ka foto osa kaitstud autoriõigusega, kuna selles avaldub terve foto originaalsus. Teiste sõnadega teose erinevad osad on kaitstud autoriõigusega, kui need väljendavad autori intellektuaalset loomingut.¹⁰⁷ Kui pilditöötlusprogrammiga kasutatakse fotode väljalõikeid, selleks, et teha uus foto, on tulemuseks midagi uut, mis võib olla kaitstud tuletatud teosena. Fotode väljalõigete kasutamiseks on aga vajalik foto autori nõusolekut. Foto töötlemise puhul tekib aga küsimus, millal saab öelda, et läbi pildi töötlemise on kaotatud esialgne foto ja loodud midagi uut, ehk kus tõmmata piir foto muutmise ja tuletatud teose vahele.

Foto suuruse või resolutsiooni muutmise internetis on originaalfoto kopeerimine töödeldud kujul. Nii on näiteks pisipilt ehk originaali vähendatud versioon, originaalfoto kopeerimine töödeldud

¹⁰⁵LG Köln ZUM 2008, 76 JurPC Web-Dok 188/2007.

¹⁰⁶Wandtke/Pullinger /Thum § 72 Rn 65

¹⁰⁷Infopaq international A/S vs Danske dagblades forening

kujul. Kui taoline pispilt on avaldatud internetis on tegemist foto üldsusele kättesaadavaks tegemisega ning foto tegijal on muutmise, kopeerimise ning avalikustamise keeluõigus. Kui foto on aga internetis avaldatud õiguste valdaja poolt või tema nõusolekul, siis ei teki autoriõigusseadusest tulenevat vastutust.¹⁰⁸

Saksa autoriõiguses kaitstakse fotograafiateose loomingulisi osasid. Tehnilise foto puhul puudub loomingulisus, mistõttu kaitstakse ainult tehnilist panust. Tehniline panus avaldub aga foto igas väljalõikes, tegemist on nii öelda piksli kaitsega, mis sisuliselt tähendab, et foto tegija õigused ulatuvad foto iga pikslini.¹⁰⁹ Seega ükskõik mida fotoga pilditöötlusprogrammis tehakse saab lugeda foto muutmiseks. Osad saksa õigusteadlased leiavad, et pikslid fotol on kaitstud hoolimata piksli kvantiteedist ja kvaliteedist.¹¹⁰ Tehnilise foto õiguslik kaitse ulatub kaugemale kui fotograafiateose puhul, kus kaitstakse ainult autori intellektuaalset loomingut.¹¹¹

Taoline tõlgendus raskendab aga õigusemõistmist ning tõendamist, sest ühel fotol võib olla tuhandeid piksleid, mistõttu on väga keeruline kindlaks teha, kas need kuuluvad esialgsele fotole või mitte. Foto väljalõige peab olema aga piisavalt suur, ehk selles peab sisalduma foto fotograafilis-tehniline info, et oleks ära tuntav, et tegemist on esialgse foto väljalõikega. Tehnilise foto puhul kaitstakse Saksamaal foto väljalõikeid, mis on üks ühele ära tuntavad, ehk fotode vahetel võrdlemisel on aru saada, et väljalõige pärineb esialgselt fotolt.¹¹²

Taoline tõlgendus ei ole kuigi mõistlik. Muidugi on ka Eestis kaitstud foto osad, kuid kopeeritud osa peab olema originaalne. Fotolt välja lõigatud osal peab väljenduma foto autori isikupära. Oletame, et fotografeeritud on värvilistel puulehtedel lamavat modell. Sellel fotol on keskendunud modellile. Keegi lõikab fotolt välja ühe puulehe, mis moodustab koos sadade teiste puulehtega tausta. Puulehte kasutades ei ole rikutud foto autori õigusi. Seega ei tule hakata uurima piksleid, vaid selle osa suhet tervikuga. Olukord on võrreldav ühe sõna võtmisega tervest raamatust.

Kuna foto tegijal puudub isiklik side fotoga, siis peab ta taluma enamus fotos tehtud muudatusi nagu näiteks foto formaadi muutmine või foto väljalõige. Erinevalt autorist ei saa foto tegija midagi teha, kui tema foto avalikustatakse ainult osaliselt või muudetud kujul, väljaarvatud juhul, kui taoline avalikustamine kahjustaks foto tegija ametialast tegevust.¹¹³

Foto autoril on ka AutÕS § 13 lg 1 p 6 alusel õigus koostada ja välja anda fotograafiateoste kogumikke. Selles osas ei muudeta eelnõuga midagi. Samaks jääb ka foto autori õigus oma teost

¹⁰⁸Wandtke/bullinger/Thum Rn 23 Lk 1228

¹⁰⁹ Dreier/Schulze/Schulze § 72 UrhG Rn 15.

¹¹⁰Schricker/Loewenheim/Vogel Rn 29.

¹¹¹Wandtke/Pullinger /Thum § 72 Rn 65

¹¹²Fromm/Nordemann/Nordemann § 72 UrhG Rn 20.

¹¹³Urheberrecht Fromm/Nordemann § 72 UrhG Rn 18, k 1487.

eksponeerida. AutÕS § 13 lg 1 p 8 sätestab autori õiguse lubada ja keelata teost üldsusele näidata (õigus teose eksponeerimisele). Teose eksponeerimine tähendab teose või tema koopiat näitamist kas vahetult või filmi, slaidi, televisiooni või mis tahes muu tehnilise vahendi või protsessi abil. Eksponeerimine käib juba avaldatud fotode kohta, ehk kui foto on avalikustatud, siis peab foto autor taluma, kui keegi tema fotot eksponeerib. Foto tegija eksponeerimis õigust ei ole rikutud juhul, kui avalikus ruumis, nagu näiteks restoranis, on dekoratsiooniks seinale riputatud fotod, mis on varem avaldatud. Võrreldes kehtiva õigusega kuulub eelnõus õigus teose eksponeerimisele avaliku esitamise hulka.¹¹⁴

Kuna fotot on võimalik televisiooni ja satelliidi kaudu edastada, vaadatakse põgusalt, missuguseid muudatusi näeb ette eelnõu. AutÕS § 13 lg 1 p 9 järgi kuulub autorile õigus lubada ja keelata edastada teos raadio, televisiooni ja satelliidi kaudu ning taasedastada kaabelvõrgu kaudu, samuti suunata teos üldsusele muude tehnikavahendite vahendusel, välja arvatud käesoleva paragrahvi punktis 9¹ nimetatud viisil (õigus teose edastamisele). Kui fotot soovitakse näidata televisioonis või fotosalvestist andmekandjal televisioonis edastada, nõuab sellisel viisil edastamine autori eelnevat nõusolekut.¹¹⁵ Seega nõuab fotode näitamine mõnes programmis foto autori või õiguste omaja eelnevat nõusolekut.

Eelnõu järgi ei ole edastamisõigus enam käsitletav üldsusele suunamise õiguse ühe osana, vaid eraldiseisva varalise õigusena. Eelnõuga järgi sisaldab edastamisõigus endas vaid teose kaablita üldsuseni viimise mooduseid (nii traditsiooniline ringhääling kui satelliidi kaudu edastamine), kaabli kaudu teose üldsuseni viimine on jäetud suunamisõiguse üheks konkreetselt defineeritud alaliigiks. Kehtivas õiguses sisaldub nimetatud regulatsioon AutÕS § 10² ning § 95.

Tehnika areng on toonud kaasa mõistete sisu muutumise, seda eriti kopeerimise seisukohast. Kopeerimine ei tähenda tänapäeval ainult kontaktkopeerimist, vaid ka allalaadimist ja kõvakettale salvestamist. Lisaks sellele on tekkinud küsimus, kas levitamisel peaks koopia hõlmama ainult füüsilist eset või võiks sinna hulka kuuluda ka digitaalne fail. Kuna levitamise küsimus interneti keskkonnas pole veel rahuldavat vastust saanud, jääb Eestis interneti keskkonna õiguseks hetkel üldsusele suunamise regulatsioon. Muud fotograafiaga seonduvad küsimused käesolevas peatükis on võimalik lahendada peamiselt tõlgendamisega.

¹¹⁴ Eelnõu § 17 lg 1

¹¹⁵ H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006, lk 41

2.2. Õigused fotokujutisele ehk kaadritele

Fotokujutis ehk kaader on osa audiovisuaalsest teosest, mistõttu on õiguste kuuluvus fotokujutise puhul sama nagu audiovisuaalsel teosel. AutÕS § 33 lg 1 sätestab, et autoriõigus audiovisuaalsele teosele kuulub selle autorile või ühistele autoritele – režissöörile, stsenaariumi autorile, dialoogi autorile, muusikateose autorile, kui see teos on loodud spetsiaalselt selle audiovisuaalse teose jaoks, operaatorile ja kunstnikule. Lõike 2 järgi lähevad režissööri, stsenaariumi autori, dialoogi autori, operaatori ja kunstniku varalised õigused üle teose produtsendile, kui lepinguga ei ole kindlaks määratud teisiti.¹¹⁶

AutÕS § 33 lg 3 järgi loetakse teose produtsendiks füüsilist või juriidilist isikut, kelle finantseerimisel või juhtimisel on teos loodud ja kelle nimi on fikseeritud selles audiovisuaalses teoses. Eelnõu § 33 lg-s 2 lisatakse täpsustus, et filmitootjaks loetakse isikut, kelle nimi on audiovisuaalsel teosel tootjana fikseeritud. Põhjuseks on asjaolu, et filmitootmist aitavad finantseerida erinevad asutused ja organisatsioonid. Kehtiva õiguse järgi on kaasfinantseerijad seega automaatselt filmitootjad. Kui ei ole kokkulepitud teisiti on filmitootjaks siiski isik, kes algatas tootmise, juhtis seda ning leidis tootmiseks vahendid. Seega kuuluvad varalised õigused fotokujutise suhtes filmitootjale.

AutÕS § 33 lg 4 sätestab, et selle isiku produtsendiks olemist, kelle nimi või nimetus on näidatud audiovisuaalses teoses, presumeeritakse (eeldatakse), kuni pole tõendatud vastupidist. Tõendamiskohustus lasub produtsendiks olemise vaidlustajal. Eelnõu siin muudatusi ette ei näe. Võrreldes kehtiva õigusega kaotatakse eelnõuga aga eeldus audiovisuaalse teose autoritele kuuluvate õiguste ülemineku kohta filmitootjale. Välja on seega jäetud põhimõte, et audiovisuaalse teose režissööri, stsenaariumi, operaatori, kunstniku ning dialoogi autori õigused lähevad automaatselt üle produtsendile (filmitootjale).¹¹⁷ Käesolevas peatükis analüüsitakse, mis on taolise muudatuse tagajärjed.

Sellest põhimõttest loobuti lähtudes lepinguvabaduse põhimõttest. Audiovisuaalse teose autoritele ning neid esindavatele kollektiivse esindamise organisatsioonidele on jäetud suurem läbirääkimisruum ning võimalused oma huvide täpsemaks väljendamiseks lepingutes. Kui autorid ja neid esindavad organisatsioonid saavad filmitootjatega läbirääkimistel võrdse positsiooni, siis saab eeldada positiivset mõju audiovisuaalse teose autorite sissetulekutele ning loometegevusele.¹¹⁸ Taolise põhjendusega ei saa nõustuda.

Berni konventsiooni artikkel 14 lg 2 punkt a sätestab, et autoriõiguse kuuluvus

¹¹⁶Eelnõu § 33 lg 1-2

¹¹⁷Eelnõu § 33

¹¹⁸Mõjude hindamise kaardistamine § 21.

kinematograafiateosele määratakse kindlaks selle riigi seadusandlusega, kus kaitset nõutakse. Kuid punkt b järgi liitu kuuluvates riikides, kus vastavalt seadusandlusele kuulub autoriõigus kinematograafiateosele ka autoritele, kes on andnud oma panuse teose loomisse, ei või nimetatud autorid, juhul kui nad on endale võtnud sellise panuse andmise kohustuse, vastupidise või erisätte puudumisel, keelata selle teose reprodutseerimist, levitamist, avalikku esitamist, avalikustamist kaabli kaudu, ülekandmist raadio või televisiooni vahendusel või mistahes teisel viisil avalikustamist, või teose teksti varustamist subtiitritega või selle dubleerimist. Muudatusega ei ole tagatud, et autorid annaksid oma nõusoleku varaliste õiguste teostamiseks.

Plaanitav muudatus tekitab palju segadust. Selleks, et filmi ja selle osa fotokujutist saaks näiteks levitada, peaks filmitootja saada filmi levitamise õiguse igalt isikult, kes on filmi tegemisel andnud mingi loomingulise panuse. Kui keegi oma nõusolekut ei anna, siis filmi levitada ei saa. Eesti Dokumentalistide Gildi hinnangul toimib kehtiv õigus hästi, arvestades eesti filmide rahastamise süsteemi. Kuna enamuse eesti filmide rahastamine on riigieelarve põhine, tuleb tagada riigi toetusel valminud filmi levitamine.¹¹⁹

Praktikas sõlmitakse filmitootjaga kokkulepe varaliste õiguste ülemineku kohta. Kui varalised õigused ei lähe automaatselt üle filmitootjale, siis kokkuleppe puudumisel kuuluvad õigused fotokujutisele audiovisuaalse teose režissöörile, stsenaristile, operaatorile, kunstnikule ning dialoogi autorile ühiselt. Filmi loomisel on tegemist ühisautorsusega. Eelnõuga on lisatud, et ühisautorsuse sätteid ei pea kohaldama, kui on olemas muu kokkulepe filmitootjaga näiteks on kõik varalised õigused lepinguga tootjale üle läinud või on tootja saanud kasutamiseks loa litsentsilepinguga.¹²⁰ Samas on seaduses eraldi sätestatud filmitootja õigused, need õigused kuuluvad talle aga ainult siis, kui need kokkuleppega üle antakse. Seega tekib küsimus, miks on peetud oluliseks filmitootja õigusi eraldi välja tuua, kui need õigused ei lähe talle üle automaatselt. Lähtutakse justkui nähtamatust eeldusest, et varaliste õiguste üleminekuks sõlmitakse kokkulepe.

Vaadates eelnõus filmitootja õiguste kataloogi, siis see ei ole sisuliselt muutunud võrreldes kehtiva õigusega. AutÕS § 73¹ sätestab filmitootja õigused. Filmitootjal on õigus lubada või keelata filmi originaali või selle koopia otsene või kaudne, ajutine või alaline, osaline või täielik kopeerimine mis tahes vormis või mis tahes viisil. Seega tuleb fotokujutise kopeerimiseks luba küsida filmitootjalt. Filmitootjalt tuleb ka luba küsida fotokujutise originaali või selle koopia levitamiseks üldsusele. Võimalik on ka filmikujutise originaali või selle koopia rentimine või laenutamine filmitootja poolt. Interneti keskkonnas on filmitootja kõige olulisem õigus lubada ja keelata filmikujutise originaali või selle koopia üldsusele kättesaadavaks tegemine sellisel viisil, et isikud saavad filmi

¹¹⁹ Eesti Dokumentalistide Gildi pöördumine justiitsministri poole seoses autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate seaduse eelnõuga, 28.oktoober 2014.a

¹²⁰ Eelnõu § 20 lg 2

kasutada nende poolt individuaalselt valitud kohas ja ajal.

Kehtiv AutÕS § 3 lg 5 sätestab, et režissöörile, stsenaariumi autorile ja heliloojale, aga samuti stsenaariumi plaani, dialoogi ja diktoriteksti autorile, kunstnikule, operaatorile, koreograafile, helioperaatorile ja teistele audiovisuaalse teose loomises osalenud isikutele kuulub autoriõigus oma teosele, mis moodustab iseseisva tähendusega osa audiovisuaalses teoses ja mida saab kasutada sõltumatult teosest kui tervikust. Sellise teose osas varaliste õiguste teostamine võib toimuda iseseisvalt, kui lepinguga pole ette nähtud teisiti, kuid tingimusel, et selline kasutamine ei kahjusta teose kui terviku kasutamise huvisid. Fotokujutist ei saa pidada iseseisvaks teoseks, see on osa audiovisuaalsest teosest. Seega saab fotokujutise puhul lähtuda ainult ühisautorsusest või filmitootjale kuuluvatest õigustest. Eelnõu järgi tuleb sõlmida kokkulepe õiguste ülemineku kohta. Kuna kokkuleppega lähevad üle ainult varalised õigused, siis autorid saadav isiklikke õigusi fotokujutise suhtes teostada ainult ühiselt.

Autoriõiguste teostamine fotokujutisele on keerulisem kui fotograafiateose puhul. Esiteks on audiovisuaalneteos mitme inimese loomingu tulemus ning teiseks kuuluvad varalised ja isiklikud õigused erinevatele isikutele. Isiklikud õigused kuuluvad teose loonud autoritele ühiselt, kuid varalised õigused lähevad kehtiva õiguse järgi üle filmitootjale. On palju rohkem isikuid, kelle käest võiks luba küsida fotokujutise kasutamiseks. Eelnõu järgne muudatus, kaotada ära põhimõte, et varalised õigused lähevad automaatselt üle filmitootjale tekitaks veelgi segadust. Taoline muudatus pole õigustatud, kuna see ei arvesta Eesti filmitootmisega. Lisaks sellele ei ole eelnõuga tagatud, et autorid annaksid oma nõusoleku varaliste õiguste teostamiseks. Kuna kehtiv regulatsioon toimib, ei tuleks seda antud küsimuse juures muuta.

3. FOTO AUTORI JA FILMITOOTJA ÕIGUSTE PIIRANGUD

3.1. Foto autori intellektuaalse tegevuse tulemused, millele autoriõigust ei kohaldata

Seadusandja ei ole pidanud vajalikuks kaitsta kõiki vaimse tegevuse resultaate, mistõttu ei ole kaitstud ka kõik fotograafi intellektuaalse tegevuse tulemused. Käesolevas peatükis uuritakse, missugustele fotograafi intellektuaalse tegevuse tulemustele autoriõigust ei kohaldata. Loetelu intellektuaalse tegevuse tulemustest, millele autoriõigust ei kohaldata leiab AutÕS §-st 5. Fotograafia seisukohast võivad kõne alla tulla vaimse tegevuse resultaadid nagu ideed, meetodid, kontseptsioonid, päevauudised, faktid ja andmed. Sisuliselt võib autoriõigusliku kaitse alt väljas oleva intellektuaalse tegevuse tulemused jaotada kahte kategooriasse. Esiteks tulemused, mis on oma olemuselt küll teosed, kuid neil puudub autoriõiguslik kaitse ning teiseks tulemused, mis ei ole teoste ega kaasnevate õiguste esemeks.¹²¹

Võtame näiteks AutÕS § 5 punktis 1 nimetatud idee. Fotograafil on enne fotografeerimist tavaliselt vaimusilmas pilt valmis, mida ta luua tahab. Taoline ettekujutus ei ole aga veel objektiivses vormis olev foto, vaid lihtsalt fotograafi idee. Kui fotograaf A räägib oma ideest fotograafile B ja fotograaf B teeb selle idee järgi foto, ei saa fotograaf A toetuda autoriõigusele. Autoriõigus kaitseb teost, milles idee on väljendatud. Seega on kaitstud fotograafi B foto, mitte aga fotograafi A idee. Fotograafi idee pole kaitstud seni, kuni see pole konkreetse fotona väljendatud. Kui foto idee pole väljendatud eskiisi või proovifotona, on autoriõiguslik kaitse välistatud, ükskõik kui originaalne see idee ka oli.¹²² Ideed on jäetud välja autoriõigusliku kaitse alt eesmärgiga tagada vaba suhtlus, kultuuri edendamine ja ideede ellu rakendamine.¹²³ Seega äri ja praktika seisukohalt, ei tasu ideid avalikustada, kui sel on majanduslik sisu.

Sarnaselt ideedele pole autoriõigusega kaitstud ka kontseptsioonid. Kontseptsioon on lähenemiste ja arusaamade süsteem. Võtame näiteks fotoseeria kontseptsiooni. Nimelt fotograaferis sakslane Horst Wackerbarth 30 aasta jooksul nii tuntud kui ka tundmatuid inimesi punasel sohval istumas. Üks tubakafirma kasutas fotograafi ideed oma reklaamis, kus elegantselt riietatud mees istus punasel sohval ning hõljus New York'i pilvelõhkujate kohal. Ka fotograaf oli teinud sarnase foto, kuid sohval istus aknapesija ja sohva ei hõljunud mitte pilvelõhkujate kohal vaid fotol oli näha ühe pilvelõhkuja fassaadi. Hamburgi Liidumaa kohus leidis, et kasutatud oli küll sarnast kontseptsiooni, kuid kontseptsioon ei ole autoriõiguslikult kaitstud ning tubakafirma pole Horst Wackerbarth'i

¹²¹Seletuskiri autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu juurde, 21.07.2014 versioon, lk 28.

¹²²A-A. Wandtke. Medienrecht : Praxishandbuch. 2. Aufl. Berlin : de Gruyter, 2011, lk 515-516.

¹²³Seletuskiri autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu juurde, 21.07.2014 versioon, lk28.

õigusi rikkunud.¹²⁴

Ka Eesti autoriõiguses ei ole kaitstud fotoseeria kontseptsioon. Näiteks pildistab fotograaf terve aasta iga päev ühte suvalist inimest. Fotol kujutatud inimesel on alati käes õhupall. Fotoseeria läbivaks jooneks on õhupall. Fotograaf teeb nendest fotodest näituse. Näitust külastab isik, kes tegeleb turundusega, kes saab idee kasutada järgmises reklaamikampanias fotosid, millel on kujutatud inimesi õhualliga. Nii kasutatakse reklaamiks kolme erinevat fotot, kus ühiseks jooneks on samuti õhupall. Reklaamiks kasutati küll sama kontseptsiooni, kuid kontseptsioon on vaid idee ning idee pole autoriõigusega kaitstud. Vastasel juhul ei tohiks keegi ilma fotograafi loata pildistada inimest õhupalliga.

Kui oleks tehtud aga täpselt samasugune foto nagu Horst Wackerbarth tegi, oleks pidanud tema luba küsima, mis tuleb välja järgnevast kaasusest. Nimelt tehti aastaid hiljem reklaam, millel oli kujutatud kolme punasel sohval istuvat noort, õlleklaas käes. Sohva rippus lehtes puuoksa küljes, meenutades kiiku ning taustal oli näha niitu. Horst Wackerbarth oli teinud sarnase foto, kus kaks tüdrukut kiiguvad punasel sohval, mis ripub puuoksa küljes. Kuigi Horst Wackerbarth'i fotol on puuoks raagus ja taustaks on kruusane pinnas, oli mõlema foto üldmulje sama ning kohus leidis, et reklaami aluseks oli võetud Horst Wackerbarth'i foto kuna reklaamis olid kajastatud kõik esialgsele fotole iseloomulikud elemendid.¹²⁵ Kaitstud ei ole idee, küll aga idee konkreetne väljendus, sama kehtib ka Eesti õiguse kohta.

Tänapäeval on fotografeerimiseks võimalik kasutada tuhandeid erinevaid kaameraid. Lisaks sellele on võimalik teha fotosid ka ilma kaamerata. Fotomenetlusi on küll palju, kuid see ei mängi autoriõiguslikust aspektist mingisugust rolli. Erinevad kaamerad ja meetodid võivad viia erineva tulemuseni ning mõnedele kaameratele on teatud erilised efektid iseloomulikud, kuid autoriõiguse seaduse tähenduses on määravaks tulemus ehk foto, mitte meetod, kuidas foto saadi. Seega kui mõeldakse välja uusi meetodeid või fotografeerimise protsesse, ei ole need autoriõigusega kaitstud. Fotograafias ei kaitsta autoriõigusega meetodeid. Fotografeerimise meetodid võivad aga olla kaitstud tööstusomandina, mis pole käesoleva töö teemaks.

Autoriõigusega pole kaitstud ka päevauudised ehk teave äsja toimunu kohta. Pole oluline, missuguses vormis päevauudis on edastatud, päevasündmused võivad olla vahendatud ringhäälingus, televisioonis või ajalehes. Tänapäeval illustreerib peaaegu igat uudist foto. Foto on kui visuaalne informatsioon. Kuna foto on infokandja, siis on võimalik päevauudist edastada ka foto kujul. Fotoajakirjandust eraldab teistest fotograafia harudest (sh. dokumentaalfotograafia, sotsiaalfotograafia, tänavafotograafia või kuulsuste pildistamine) kindel eetiline raamistik, mis

¹²⁴ LG Hamburg urt v 4.3.1997, AZ 308 O 272/95, Rote couch I
¹²⁵ LG Hamburg Urt v 21.9.2005 az 308 O 435/05 Rote couch II.

sätestab, et pildi näol on tegemist ausa ja osapooletu tööga, mis räägib lugu kindlatel ajakirjanduslikel alustaladel. Fotoajakirjandus on ajakirjandus, kus fotod moodustavad päevauudise põhiosa. Fotoajakirjanikud teevad pilte, mis kuuluvad enamikel juhtudel uudislugude juurde.

AutÕS § 5 punkti 7 kohaselt ei kaitse autoriõigus ka üksikuid sõnu, fakte ja andmeid. Sarnaselt ideede kaitse välistamisele teenib ka faktide ja andmete autoriõigusliku kaitse alt väljajätmine vaba suhtluse ja kultuuri ning teadmiste edendamise eesmärke. Üksik fakt ei ole autoriõiguslikult kaitstav. Faktide kombinatsioon, kui selles väljendub autori loomingulisus, saab olla kaitstav.¹²⁶ Fakt on see, mis tõesti on toimunud või eksisteerinud, mis tõesti toimub või eksisteerib.¹²⁷ Kui aga küsida, mis on foto, võib öelda, et foto on jäädvustus sellest, mis on tõesti toimunud, eksisteerinud või toimub, eksisteerib. Siiski ei saa fotot pidada faktiks, sest foto ainult kajastab fakti. Foto võib küll öelda rohkem kui tuhat sõna, kuid see on lihtsalt vahend, kuidas fakti paremini edastada. Foto ei ole fakt.

Autoriõigusega ei kaitsta kõiki intellektuaalse tegevuse tulemusi, eesmärgiga tagada vaba suhtlus, kultuuri edendamine ja ideede ellurakendamine. Ühiskonna seisukohast on kõige olulisem ideede välja jätmine autoriõigusliku kaitse alt. Kasutada võib küll kellegi teise ideed, kuid mitte teost. Tarbijat huvitab aga tänapäeval, et ta saaks ka teiste teoseid piiranguteta kasutada. Seega jääb tarbija seisukohast AutÕS §-s 5 sätestatust väheks. Selleks, et tagada võimalikult lai teoste vaba kasutus tuleb autori õigusi täiendavalt piirata.

3.1. Vaba kasutuse põhimõtted

Eelnõu vaba kasutuse põhimõtted sisaldavad kahte olulist uuendust. Esiteks sätestatakse, et vaba kasutus ei laiene juhtumitele, kus üldsusele kättesaadavaks tehtud objekt pärineb ilmselgelt ebaseaduslikust allikast. Teiseks loetakse tüüptingimus, mis piirab vaba kasutust tühiseks. Kuidas mõjutavad need muudatused foto autori ja filmi tootja õigusi? Kas ühiskonna seisukohast lihtsustab taoline lahendus fotode kasutust internetis. Nendele küsimustele annab vastuse käesolev peatükk.

Autori ja filmi tootja õiguste piirangud on kehtestatud ühiskonna kasuks ning selleks, et anda üldsusele võimalus nõuda tasuta juurdepääsu kultuurisaavutustele. Näiteks inimõiguste ülddeklaratsiooni artikli 27 lõikes 1 on fikseeritud: „Igaühel on õigus vabalt osa võtta ühiskonna kultuurielust, nautida kunsti, anda oma panus teaduse progressi ja kasutada selle progressi hüvesid.“ Seega tuleb leida kompromiss autori ainuõiguste ja ühiskonna huvide ja vajaduste vahel. Ühiskondlik huvi väljendub kultuuritarbijale teatud juhtudel õiguse andmises teose vabaks

¹²⁶Seletuskiri autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu juurde, 21.07.2014 versioon, lk28

¹²⁷Seletav sõnaraamat- sõna fakt.

kasutamiseks ilma autori nõusolekuta ja reeglina ka autoritasu maksmata.¹²⁸

Autoriõiguse seaduses on ette nähtud ammendav nimekiri nendest juhtudest, mil teost lubatakse reprodutseerida ilma autori nõusolekuta seaduse alusel. Fotode ja fotokujutiste vaba kasutus on kõige olulisem autoriseadusest tulenev piirang. Vabalt ehk ilma autori nõusolekuta ja reeglina tasuta võib kasutada teoseid, mille suhtes autoriõiguse kehtivuse tähtaeg on lõppenud; nende riikide autorite teoseid, mis ei ole Berni konventsiooni liikmed; teoseid, mille suhtes autoriõiguse seaduses on tehtud erand autorile antud õiguste osas. Seega on autori õigusi sellise erandiga piiratud ühiskonna kasuks. Kui esimesel kahel juhul võib teost kasutada alati tasuta, siis teisel juhul on seaduses üksikutel juhtudel autorile ette nähtud ka tasu.¹²⁹

Autori huvide ja ainuõiguste kaitse garantii nii nimetatud kolmeastmeline test, millele peab vastama iga teose vaba kasutamise soov. Teose vaba kasutamine võib toimuda ainult juhul, kui selline vaba kasutamise võimalus on autoriõiguse seaduse IV peatükis sõnaselgelt ette nähtud; selline kasutamine ei ole vastuolus teose tavapärase kasutamisega ja selline kasutamine ei kahjusta põhjendamatult autori seaduslikke huvisid. Teose vaba kasutamine hõlmab kõiki autori varalisi õigusi, mis on fikseeritud AutÕSi §-s 13. Autori isiklike õiguste suhtes teose vaba kasutamise sätted ei kehti.¹³⁰

Vaba kasutust ei saa ka kohaldada, kui foto või fotokujutis pole õiguspäraselt avaldatud. Eelnõu § 39 lõike 4 järgi ei laiene vaba kasutus juhtumitele, kus üldsusele kättesaadavaks tehtud objekt pärineb ilmselgelt ebaseaduslikust allikast. Eeskujuks on võetud Saksamaa autoriõigus, kus koopiaid võib isiklikuks kasutamiseks teha, kui algne koopia ei pärine ilmselgelt ebaseaduslikust allikast. Mõiste „õiguspäraselt avaldatud teose“ sisustamisel, ei võeta eelnõus erinevalt Saksamaa lahendusest aluseks mitte konkreetne vaba kasutuse juht, vaid keskkond, milleks on internet.

Eelnõu järgi on õiguspärane foto kopeerimine internetist, mis on juba õiguste omaja poolt avaldatud. Üheltpoolt kahjustab taoline lähenemine liigselt õiguste omajate huve. Kui aga öelda, et internetis ebaseaduslikult kättesaadavaks tehtud teose kopeerimine on alati õigusvastane, siis sellega kahjustatakse liigselt interneti kasutajate huve ja õigusi. Internetis on üldiselt väga raske tuvastada, kas foto on internetis seaduslikult või ebaseaduslikult. Eelnõuga üritatakse seda probleemi lahendada nii, et interneti kasutaja ei vastuta foto ebaseadusliku kopeerimise ja kasutamise eest näiteks isiklikuks otstarbeks, teadus- ja õppetegevuseks või muu vaba kasutus juhuks, kui foto ei pärine ilmselgelt ebaseaduslikust allikast.

Ilmselgelt ebaseaduslik allikas tähendab eelkõige seda, et foto kopeerinud isik, teab, et foto pole

¹²⁸ H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006.lk 78-88

¹²⁹Ibid, lk 78

¹³⁰Ibid lk 79-80

õiguspäraselt avaldatud. Näiteks on uudistes just räägitud fotodest, mis lekkisid interneti. Kui uudise lugeja kopeerib ebaseaduslikult avaldatud foto, siis ta ei saa toetuda vabale kasutusele, sest ta teadis, et foto polnud õiguspäraselt avaldatud. Seega on ilmselgelt ebaseaduslik allikas seotud tarbija teadmise ja teada pidamisega, kuidas foto on avaldatud.

Kehtiv autoriõigus ei sätesta kas vaba kasutus on oma olemuselt imperatiivne või dispositiivne.¹³¹ Õiguskirjanduses on erinevaid arvamusi, kuid infoühiskonna direktiivi kohaselt kehtib lepingu vabaduse põhimõte, millest tuleb Eesti õiguses lähtuda. Samas on taoline lähenemine tarbijale kahjulik, sest fotosid ei saa vabalt kasutada. Eelnõuga loetakse tühiseks siiski lepingu tüüptingimus, kui see on vastuolus vaba kasutamise juhtudega. Ülejäänud vaba kasutuse põhimõtete osas eelnõu kehtivat õigust sisuliselt ei muuda.¹³²

Eelnõu järgi ei pea tarbija internetis hakkama uurima, kas foto on õiguspäraselt avaldatud või mitte. Piisab sellest, et üldsusele kättesaadavaks tehtud foto ei pärineks ilmselgelt ebaseaduslikust allikast. Mõistet ilmselgelt ebaseaduslik tuleb küll igal korral eraldi vaadata, kuid taoline regulatsioon lihtsustab fotode vaba kasutust internetis. Teenuste ja müügi puhul kasutatakse tihti tüüptingimusi. Kui vaba kasutust piirav tüüptingimus on tühine, siis on kasutajale tagatud fotode vaba kasutus. Vaba kasutust on küll võimalik piirata, kuid ainult eraldi kokkuleppe alusel. Seega lihtsustavad eelnõuga ettenähtud muudatused fotode vaba kasutust.

3.2. Fotograafia teose ja foto kujutise vaba kopeerimine

Peamiselt tuginetakse vabale kasutusele siis kui fotosid kopeeritakse. Mis juhtudel võib aga fotograafiateost ja foto kujutist kopeerida? Eelkõige uuritakse, mida tähendab fotode vaba kopeerimine isiklikeks vajadusteks interneti keskkonnas. Internetis on piir isikliku kasutamise ja ärilise eesmärgi vahel sageli ebaselge. Kui kopeeritud fotot kasutatakse ärilisel eesmärgil, siis on selleks vaja õiguste omaja eelnevat nõusolekut. Seega on oluline teada, millal on tegemist vaba kasutamisega ning millal rikutakse õiguste omaja varalisi õigusi.

Teose reprodutseerimine ehk koopiategemine isiklikeks vajadusteks tähendab, et autor ei saa tasu. AutÕS § 18 lg 1 kohaselt on lubatud autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta teise isiku õiguspäraselt avaldatud teose füüsilise isiku poolt reprodutseerimine isiklikeks vajadusteks. Selline reprodutseerimine ei tohi taotleda mis tahes ärilisi eesmärke. Seadus ei defineeri mõistet „isiklikud vajadused“. Seaduse praeguse redaktsiooni tõlgendamisel tuleb isiklikuks vajaduseks pidada eelkõige enese harimist ja meelelahutust. Lisaks sellele mahub isikliku vajaduse alla mis tahes mitte-ärilise iseloomuga kopeerimine. Enda jaoks teosest koopia tegemisel ei tohi olla mingisugust

¹³¹ Eelnõu § 39 lg 5

¹³² Eelnõu § 39 lg 4

ärilist eesmärki.

Vaba kasutamine isiklikeks vajadusteks ei laiene juriidilistele isikutele. Isiklikud vajadused on kategooria, mis iseloomustab ainult füüsilist isikut. Seadus ütleb otse, et vaba kasutamine isiklikeks vajadusteks saab toimuda vaid füüsilise isiku poolt.¹³³ Lisaks sellele tuleks seadust tõlgendada nii, et isiklikuks vajaduseks on lubatud vaid ühe koopia tegemine fotograafiateosest või selle osast. Võib tekkida küsimus: kas isiklik vajadus tähendab seda, et vaid isik ise võib kopeeritud fotograafiateost vaadata ega tohi seda näidata mitte kellelegi teisele? Seda sätet tuleks siiski tõlgendada laiendavalt. Kui seda ühte eksemplari kasutavad ka perekonnaliikmed või lähim tutvusringkond, siis mahub tegevus seaduse raamidesse. Isiklikuks kasutamiseks mõeldud fotograafiateosega ei tohi tutvuda üldsus, s.t seaduse kohaselt „määramata isikute ring väljaspoolt perekonda ja lähimat tutvusringkonda“. Järelikult ei tohi omavalmistatud koopiaid fotodest jagada töö- või õpingukaaslastele.¹³⁴

Kuidas väljendub aga vaba kasutus internetis. Oletame, et A-l on oma blogi, millele on juurdepääs ainult A perel ja sõpradel. Kui A kopeerib kellegi teise foto ja lisab selle oma blogisse, siis on tegemist isikliku kasutusega. Oletame, et A lubab oma blogi lugeda ka teistel ning lisab lehele reklaamid. Esiteks on blogi suunatud üldsusele ning teiseks saab A raha selle eest, et teised tema blogi loevad. A ei või enam loata fotosid kopeerida. Kui A kopeeriks foto, siis ta ei saa tugineda vabale kasutusele, sest kopeerimine taotleb ärilisi eesmärke. Seega iga interneti lehekülg, mis sisaldab midagi, millega on võimalik raha teenida, teenib ärilis eesmärke. Lisaks sellele ei saa vabaks kasutuseks lugeda seda, kui üldsusel on võimalik fotoga tutvuda. Paljudel sotsiaalmeedia lehekülgedel laetakse aga pidevalt üles koopiaid fotodest. On küll inimesi, kes lisavad fotole autori nime ja info, kust foto pärit on, kuid see ei õigusta foto kopeerimist. Internetis ei arvestata alati vaba kasutuse reeglitega.

Isiklikuks vajaduseks tohib kopeerida vaid sellist teost, mis on avaldatud. Avaldamine peab olema õiguspärane, s.t autori enda poolt või tema selgesõnalisel loal. Õigus teose avalikustamisele on üks autori isiklike ehk moraalseid õigusi ja keegi ei tohi seda rikkuda. Võib tekkida veel üks küsimus. Kas isiklikuks kasutamiseks mõeldud teost peab kopeerima kasutaja isiklikult? Ka siin annab seadus vastuse. Kui teos asub raamatukogus, arhiivis või kollektsiooni kuuluvat teost või selle osa füüsilise isiku tellimuse alusel isiklikeks vajadusteks kasutamise eesmärgil. Tasu või sellise kopeerimise eest võtta vaid koopia tegemise kulu ulatuses, mitte aga ärilisel eesmärgil.¹³⁵ Autori

¹³³ H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006.lk 81

¹³⁴ ibid lk 81

¹³⁵ Ibid lk 81.

nõusolekuta pole enda jaoks lubatud kopeerida piiratud tiraažiga kujutava kunsti teoseid.¹³⁶

Iga füüsiline isik võib enda tarbeks salvestada ka telerist ka saateid, filme ja teleprogramme. Seega võib ka fotokujutist kopeerida. Koduse salvestamise eest saab autor teatud õiglast tasu. Tasu maksavad salvestusseadmete ja salvestuskandjate tootjad, müüjad, teisest Euroopa Liidu liikmesriigist maaletoojad ja importijad riigist, mis ei kuulu Euroopa Liitu. Tasu kogub ja maksab välja kultuuriministeeriumi määratud kollektiivse esindamise organisatsioon. Neid funktsioone täidab juba aastaid Eesti Autorite Ühing.

Igal aastal kinnitab kultuuriminister komisjoni, kuhu kuuluvad autoreid, esitajaid ja fonogrammitootjaid kollektiivselt esindavad organisatsioonid ja üks kultuuriministeeriumi esindaja. Komisjon töötab välja jaotuskava, mille alusel jagatakse tasu nende organisatsioonide vahel, kes jaotavad selle omakorda autoritele, teoste esitajatele ja fonogrammitootjatele. Kui 10% jaotamisele kuluvast tasust võib eraldada organisatsioonidele, mis tegelevad muusika ja filmikultuuri arendamisega, ning koolitus ja teadusprogrammide finantseerimiseks.¹³⁷ Tasu suurus on fikseeritud AutÕS § 27 lg-s 7. Salvestusseadmete puhul 3 protsenti ja salvestuskandjate puhul kaheksa protsenti kauba väärtusest. Autoritasu maksab lõppkokkuvõttes kinni siiski tarbija ja kogu ühiskond, sest ettevõtja lisab sellele tõenäoliselt koduse salvestustehnika ja tühjade salvestusvahendite müügihinnale.¹³⁸

Seega pole internetis vaba kasutusega tegemist juhul, kui tarbija teenib oma interneti leheküljega raha või kui fotot kasutatakse sotsiaalmeedias. Fotograafia teose ja foto kujutise vaba kopeerimine on Eestis seadusega küll piisavalt selgelt reguleeritud, kuid praktikas ületatakse ikkagi vaba kasutuse piire. Kuna internetis on fotosid tohutu hulk, ei ole võimalik kontrollida, kas vaba kasutuse reegliteks on kinni peetud. Isegi kui foto autor ise jälgib, et keegi tema fotot ärilisel eesmärgil ei kasutaks, ei õnnestu tal internetis kõike kontrollida. Tarbijatele tuleks rohkem selgitada, millal võib kellegi teise fotot kopeerida, kuid mis veelgi olulisem, mida või selle koopiaga teha, et ei rikutaks autoriõigusi.

3.3. Foto kui tsitaat

Fotograafiateoseid ja fotokujutisi on võimalik kasutada tsitaadina. Fotode puhul tähendab see seda, et tekstile on lisatud foto. Kuna foto justkui illustreerib kirjutatut, ei ole alati selge, kas fotograafiateose ja fotokujutise puhul on tegemist tsitaadi või illustratsiooniga. Nende vahetegu on aga vajalik, sest esimesel juhul on tegemist vaba kasutusega teise puhul mitte. Tänu sellele saab

¹³⁶ H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006.lk 83

¹³⁷ Ibid lk 102

¹³⁸ AutÕS § 27

õelda, kas on ületatud vaba kasutuse piire ja rikunud autoriõigusi. Käesolevas peaukis uuritakse, mis tsitaadi ja illustratsiooni vahe.

AutÕS § 19 punkt 1 sätestab, et autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta, kuid kasutatud teose autori nime, kui see on teosel näidatud, teose nimetuse ning avaldamisallika kohustusliku äranäitamisega on lubatud õiguspäraselt avaldatud teose tsiteerimine ja refereerimine motiveeritud mahus, järgides refereeritava või tsiteeritava teose kui terviku mõtte õige edasiandmise kohustust. Eelnõuga jäetakse ära mõiste refereerimine, kuna tegemist on idee edasi andmisega ning ideid autoriõigusega ei kaitsta.¹³⁹

Tsiteerimise lubamine tagab kultuuri järjepideva arengu, võimaldades kasutada eelkäijate loodud teoseid. Samas peavad reeglid tagama isiklike ja varaliste õiguste kaitse. Tsiteerimine on teise autori loodud teose osa üks-ühene kordamine oma teoses.¹⁴⁰ Tsiteerida on võimalik mitmesuguseid teoseliike, sealhulgas ka kujutava kunsti teoseid, järelikult ka fotosid. Nii mõnelgi fotograafiateosel võib kohata kujundit, mis on õiguslikult teise kunstniku teose tsitaat. Tsiteerimise reeglid on modelleeritud kirjandusteose kasutamise järgi.¹⁴¹ Seega tuleb foto tsiteerimisel arvestada mõningate erisustega. Raamatu tsiteerimisel kasutatakse ainult mõnda lauset, ehk osa tervikteosest, kuid foto puhul ongi tsitaadiks üldjuhul kogu foto.

Tsiteerimisel tuleb seega ära märkida autori nimi (kui see on teosel näidatud), teose pealkiri (nimekiri), teose avaldamise allikas. Internetis võib raskusi tekitada autori nime leidmine, sest alati ei ole fotole lisatud infot, kes foto tegi. Eelnõuga järgi ei tule õiguste omaja isiku, õiguste objekti nimetust ning avaldamisallikat ära näidata, kui taoline viitamine on võimatu. Samas pole selgitatud, millal on viitamine võimatu. Seega tuleb igit juhtumit eraldi kontrollida. Võib aga eeldada, et kui tsiteerija ei leia kerge vaevaga üles andmeid õiguste omaja, foto nimetuse ja avaldamisallika kohta võib ta fotot tsiteerimiseks kasutada. Ka seda, kas foto on õiguspäraselt avaldatud on internetis keeruline välja selgitada. Tsiteerimine on aga lubatud ainult avaldatud teoste puhul ning avaldamine peab olema õiguspärane. Õiguspärase avaldamise eeldust on võimalik eelnõu järgi kergemini täita. Kui foto pole pärit imselgelt ebaseaduslikust allikast, siis on foto õiguspäraselt avaldatud.

Kõige olulisem tsiteerimise reegel on see, et fotot on lubatud tsiteerida motiveeritud mahus. Motiveeritud maht on iga konkreetse teose kasutamise puhul fakti küsimus. Kasutades fotot tsitaadina peab selle juures olev tekst olema otseselt seotud fotoga. Näiteks kirjeldatakse, missugune näeb välja range stiil fotograafias ning kirjeldatakse, kuidas see väljendub näiteks toodud fotol. Sellisel juhul on tsiteerimine lubatud. Kui foto kõrval on artikkel puuviljadest, milles fotost otseselt

¹³⁹ Eelnõu § 43 lg 1

¹⁴⁰ H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006. Lk 83-84

¹⁴¹ Ibid Lk 84

ei räägita, on ületatud motiveeritud mahtu ja tegemist on lihtsalt illustratsiooniga. Motiveeritud mahu ületamisel on tegemist aga ebaseadusliku kopeerimisega.¹⁴² Seega peab foto juurde lisatud tekst kajastama just seda konkreetset fotot, ehk tekst ja konkreetne foto peavad olema omavahel seotud.

Tsiteerides tuleb järgida ka teose kui terviku mõtte õige edasiandmise kohustust. Selleks, et vältida autori au riivamist on seadusesse kirjutatud teose moonutamist välistav klausel. Nimetatud säte on autori huvides ja autor ise hindab, kas tema teose tsiteerimisel on seda rikutud.¹⁴³ Isegi kui foto kasutamisel on täidetud kõik eelnevad nõuded võib foto autor leida, et tema au on riivatud ning tsiteerimine pole lubatud.

Ka fotokujutist kasutatakse tihti tsitaadina. Riigikohus on märkinud, et tsiteerimiseks on võimalik kasutada õiguspäraselt avaldatud kaasnevate õiguste objektist lühikest väljavõtet (tsitaati) informatsiooni andmise eesmärgil ja nende eesmärkidega motiveeritud mahus ning järgides esituse, fonogrammi, raadio- või telesaate, filmi kui terviku mõtte õige edasiandmise kohustust ning tingimusel, et märgitakse ära allikas, kui see on võimalik.¹⁴⁴ Kes tahab kasutada fotokujutist, peab küll märkima allika, kust fotokujutis pärineb, kuid sellest üksi jääb väheks. Fotokujutise kasutaja ei tohi seda kasutada lihtsalt illustratsiooniks, vaid kirjutis peab olema sisuliselt seotud teosega, kust fotokujutis saadi. Kui fotokujutist kasutatakse lihtsalt veebilehe illustreerimiseks on tegemist teose reprodutseerimisega ning üldsusele näitamisega. Taolisteks tegevusteks on aga vaja õiguste omaja luba.

Eelnõu seletuskirja järgi võib tsitaati kasutada ka ärilisteks eesmärkideks.¹⁴⁵ Seega pole vahet, kus fotot tsiteerimiseks kasutatakse. Lubatud on ka fotot kasutatakse veebilehel, mis taotleb ärilisi eesmärke. Kui raamatus kasutatakse fotograafiateost või fotokujutist tsitaadina, ning järgitud on kõiki tsiteerimise reegleid, on tegemist vaba kasutusega. Sel juhul ei pea küsima luba õiguste omajalt.

Tsitaadi ja illustratsiooni vahe seisneb seega eesmärgis, milleks fotot kasutatakse. Tsiteerimiseks peab foto juurde lisatud tekst kajastama just seda konkreetset fotot. Tekst ja konkreetne foto peavad olema omavahel seotud. Eelnõuga lihtsustub kindlasti tsiteerimine, kuna tsiteerijal puudub kohustus hakata uurima, kes on autor ja kust foto pärit on. Lisaks sellele ei pea tsiteerija tuvastama, kas foto on avaldatud õiguspäraselt. Kuigi tsiteerimine on tehtud lihtsaks ja isegi, kui foto kasutamisel on täidetud kõik eelnevad nõuded, võib foto autor leida, et tema au on riivatud, sel juhul pole tsiteerimine lubatud. Järelikult tuleb tsiteerimisel jälgida, et foto kasutamine ei riivaks autori au.

¹⁴²H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006.lk 84-85

¹⁴³Ibid, lk 85

¹⁴⁴3-2-1-167-04

¹⁴⁵Eelnõu § 43 lg 1 p 1

3.4 Foto kasutamine õppe- ja teaduslikel eesmärkidel

Fotosid kasutatakse palju illustreerimiseks, sest see on üks peamine visuaalne meedium. Lisaks sellele on fotoga võimalik paremini edastada informatsiooni. Milleks selgitada midagi pika tekstina, kui seda on võimalik edastada ühe fotoga. Seetõttu kasutatakse fotosid tihti õppematerjalide illustreerimiseks. Lisaks sellele on lubatud fotosid kopeerida õppe- ja teaduslikel eesmärkidel. Õpe ja täiendõpe ei toimu aga ainult koolis või kõrgkoolis. Mitmesuguseid kursusi viiakse läbi riigiasutustes, kohaliku omavalitsuse asutustes, ettevõtetes ja huviringides. Millal on tegemist aga ärilise eesmärgiga ja millal õppe- ja teadusliku eesmärgiga? Eesmärgist sõltub, kas illustratsiooni kasutamine läheb vaba kasutuse alla või peab foto kasutamiseks olema õiguste omaja luba. Käesolevas peatükis uuritakse, mida tähendab õppe- ja teaduslik eesmärk.

AutÕS § 19 lg 2 sätestab, et autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta, kuid kasutatud teose autori nime, kui see on teosel näidatud, teose nimetuse ning avaldamisallika kohustusliku äranäitamiseega on lubatud õiguspäraselt avaldatud teose kasutamine illustreeriva materjalina õppe- ja teaduslikel eesmärkidel motiveeritud mahus ja tingimusel, et selline kasutamine ei taotle ärilisi eesmärke. Lisaks sellele on AutÕS § 19 lg 3 järgi lubatud õiguspäraselt avaldatud teose reprodutseerimine õppe- ja teaduslikel eesmärkidel motiveeritud mahus haridus- ja teadusasutustes, mille tegevus ei taotle ärilisi eesmärke. Eelnõus räägitakse üldiselt teose kasutamisest ehk hõlmatud on foto kasutus nii illustratsioonina ja kui ka foto kopeerimine.

Fotot võib seega õppe-eesmärkidel kasutada, kui foto või selle osa on õiguspäraselt avaldatud ja foto või selle osa kasutatakse ainult õppe – või teaduslikel eesmärkidel. Seaduses ei ole selgitatud, mida tähendab mõiste „teaduslikud eesmärgid“. Järelikult tuleb seda mõistet iga kord tõlgendada, lähtudes praktikast ja konkreetsest kaasusest. Näiteks on võimalik tunnis, loengus, õppepäeva või teadusliku konverentsi ettekandes näitlikustamise eesmärgil näidata fotot. Samuti võib auditooriumis ringi saata fotokopeeritud või muul viisil paljundatud fotode koopiaid, mille õppejõud pärast jälle kokku korjab.¹⁴⁶

Järelikult peab foto kasutamine olema seotud õpetamisega. Foto peab olema seotud õpetatavaga ehk selle kasutamiseks peab olema põhjus. Näiteks räägitakse loengus mingist loomas ja õpetaja näitab õpilastele fotot sellest loomast. Fotot võib seega kasutada ainult õppe- või teadusliku eesmärgi saavutamiseks motiveeritud mahus. Lisaks sellele tuleb silmas pidada, et fotosid tohib sel juhul kasutada ainult loengus või tunnis õpetamiseks. Fotode koopiaid ei tohi väljaspool õppekeskkonda kasutada, näiteks koju kaasa võtta.

¹⁴⁶

H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006.Lk 86

Õpetamine ei tohi teenida ka ärilist eesmärki. Õpetamise ja teadustöö erand ei kata näiteks äriühingute poolset kursuste läbiviimist ja teadustöö tegemist. Õppe- ja teadusasutused on õigustatud tuginema õpetamise ja teadustöö erandile isegi kui nad võtavad õpetamise eest õppeteenustasu ning teadustööd finantseeritakse läbi erinevate teadusprojekti rahade ja grantide.¹⁴⁷ Seega võib fotot vabalt kasutada peamiselt õppe-ja teadusasutustes.

Fotosid võib aga illustatsioonina kasutada ka näiteks õpikutes. Ka sel juhul tuleb jälgida, et fotot on kasutatud motiveeritud mahus ja ei taotle ärilisi eesmärke. Äriline eesmärk sõltub raamatu sihtgrupist. Kui raamat on mõeldud tundides kasutamiseks võib fotot vabalt kasutada. Kui raamatu sihtgrupiks on lihtsalt kooliealised lapsed, ei ole tegemist õpikuga, vaid raamat taotleb ärilisi eesmärke. Tuleb aga arvestada, et foto autor võib alati vaidlustada mis tahes vaba kasutamise kolmeasmtelise testi klausli alusel, väites, et selline kasutamine on vastuolus teose tavapärase kasutamisega või kahjustab põhjendamatult tema seaduslikke huvisid. Riski vältimiseks on seetõttu soovitatav õpikutes teise autori foto illustreeriva materjalina kasutamine foto autoriga eelnevalt kokku leppida.

Õppe- ja teaduslik eesmärk tähendab eelkõige seda, et foto kasutatakse õpetamisel informatsiooni edastamiseks või näitlikustamiseks. Foto on justkui õpetamise vahend. Foto kasutus peab aga olema õpetatavaga seotud. Õppe ja teaduslik eesmärk on seotud eelkõige õppe-ja teadusasutustega, kuna nad ei teeni ärilisi eesmärke. Isegi, kui mõni firma korraldab koolitusi ja kasutab fotosid õpetamiseks, ei ole tegemist vaba kasutusega. Erinevalt õppe-ja teadusasutustest pole õpetamine ja teadus tegevus ettevõtete peamiseks eesmärgiks. Seega on fotode kasutamine ettevõttes õpetamiseks seotud eelkõige ärilise eesmärgiga. Foto kasutamist õppe- või teadusliku eesmärgi saavutamiseks motiveeritud mahus ja ärilist eesmärki tuleb vastavalt iga kaasuse asjaoludele hinnata.

3.5. Foto kasutamine päevasündmuse kajastamisel

Tänapäeval illustreerib peaaegu igat uudist foto. Foto on kui visuaalne informatsioon. Päevasündmuse kajastamiseks võib vabalt kasutada fotosid, millel on kujutatud teiste autorite teoseid. Mida lugeda, aga päevakajaliseks ehk kust tõmmata piir päevasündmuse ja lihtsalt uudise vahele. Isegi kui on tegemist päevasündmusega, peab olema ka selge, mis ulatuses tohib fotol olla kujutatud kellegi teise teos. Peatükis analüüsitakse esiteks, millal on tegemist päevasündmusega, teiseks uuritakse, mis ulatuses võib teoseid fotografeerida.

AutÕS § 19 p 4 järgi on autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta, kuid kasutatud teose autori

¹⁴⁷

Eelnõu § 43 lg 2

nime, kui see on teosel näidatud, teose nimetuse ning avaldamisallika kohustusliku äranäitamisega lubatud päevasündmuste kajastamisel sündmuste käigus nähtud või kuulnud teose ajakirjanduses reprodutseerimine ja üldsusele suunamine motiveeritud mahus, vormis ja ulatuses, mis vastab päevasündmuste kajastamise vajadusele. Autori varalisi õigusi on piiratud ühiskonna kasuks informatsiooni levitamise eesmärgil. Piirang hõlmab ajalehtedes, ajakirjades ja muudes perioodilistes väljaannetes avaldatud artikleid ja ringhäälingusaateid. Mida pidada päevakajaliseks, on jälle igakordse tõlgendamise küsimus. Samas on siin välja kujunenud teatud kriteeriumid. Ajakirjanduses võib ümber trükkida päevakajalisel majanduslikul, poliitilisel või religioosel teemal avaldatud artiklit. Sõna päevakajaline käib kolme temaatika – majanduse, poliitika ja religiooni-kohta. Seega ei kohaldata sätet kultuuri-, spordi-, teaduse-, tehnika-, moe-, ja ilmateemaliste artiklitele.¹⁴⁸

Erinevatel üritustel nagu näituste avamised või teoste presenteerimisel on tavaliselt kohal ka fotograafid erinevatest meediaväljaannetest. Ühiskonna informeerimise eesmärgil on autori õigus selliste meediasündmuste kajastamisel piiratud. Kui tegemist on majanduse, poliitilise või religioosse temaatikaga, võib teost meediasündmuse kajastamisel kasutada. Teost võib kopeerida ja üldsusele suunata motiveeritud mahus, vormis ja ulatuses, mis vastab päevasündmuste kajastamise vajadusele. Seaduses pole täpsemalt selgitanud, millal võib teost kopeerida ja üldsusele suunata.

Eesti Autorite Ühing (EAÜ) ja Eesti Ajalehtede Liit (EALL) sõlmisid 18.11.2004.a. „Hea tava kokkuleppe kunstiteoste reprodutseerimise kohta ajalehtedes“ (edaspidi kokkulepe). Kokkulepe kehtib nende kunstnike ja fotograafide suhtes, kes on EAÜ liikmed või keda EAÜ esindab muul lepingulisel alusel. Kokkulepet pole alates 2004. aastast uuendatud ja sisaldab viiteid 2004 aastal kehtinud autoriõiguse seadusele, kuid kokkuleppes täpsustatakse teose vaba kasutamise piire, mida siiani järgitakse. Kokkuleppes täpsustatakse eelkõige, mida tähendab „päevakajaline“, millises mahus võib fotot kasutada, kuid ka seda, millal moodustab teos foto põhimotiivi.

Kokkulepe punktis 5.2 sätestab, et päevasündmuste käigus nähtud teostest võib vabalt avaldada ühe foto (reproduktsiooni) iga erineva päevasündmuse (näiteks näituse avamine) kohta avaldatud artikli kohta, kusjuures foto ei tohi oma mahult ületada päevasündmust kajastava artikli mahtu ja olla üldkokkuvõttes oma mahult suurem kui ¼ ajalehe leheküljest. Sealjuures ei oma tähtsust kas fotol on teos reprodutseeritud osaliselt või täies mahus või kas teos asub foto esi- või tagaplaanil (näiteks teos on tagaplaanil ja esiplaanil on kunstnik).

Alati tuleb teose kujutamisel märkida autori nimi (kui see on teosel näidatud), teose pealkiri (nimetus), teose avaldamise allikas. Kokkuleppe punkt 5.4. sätestab, et ajalehe viitekülgedel,

¹⁴⁸H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006.lk 91

näiteks lehe esiküljel või viited teiste lehekülgede ülaserivas, võib teoseid vabalt reprodutseerida ainult juhul, kui see teos on avaldatud ka viidataval kohal. Sellisel juhul ei pea ajalehe viiteküljel avaldatud teose juures märkima selle pealkirja ja autori nime, kui toimetuse peab seda kujunduslikult sobimatuks.

Kokkuleppe punkti 5.5 järgi lähtutakse põhimõttest, et teose vaba reprodutseerimine põhjendusega, et see ei moodusta kujutise ehk foto põhimotiivi, võib toimuda ainult juhul, kui tegemist on üldsusele külastamiseks avatud kohtades alaliselt asuva arhitektuuriteose, kujutava kunsti teose või fotograafiateosega. Üldsusele külastamiseks avatud kohtades alaliselt asuvaid teoseid võib juhul, kui nad ei moodusta foto põhimotiivi, reprodutseerida vabalt ka juhul, kui vastav foto ei kajasta päevasündmust. Pooled leiavad, et teos ei moodusta foto põhimotiivi juhul, kui see asub tagaplaanil ja on väiksem kui ¼ fotost. Üldsusele avatud kohana käsitlevad Pooled territooriumi, ehitist või ruumi, mis on antud üldiseks kasutamiseks või kuhu sellise koha omanik või valdaja võimaldab sissepääsu individuaalselt.

EAÜ ja EALi vahel 2004.a sõlmitud kokkuleppes on öeldud, et päevasündmusena saab vaadelda sündmust, mis on „päevakajaline“ ja „sündmust, mis on hetkel moes või inimestele huvipakkuv, kuid tegelikult leidis aset minevikus, ei saa käsitleda päevasündmusena“ (p. 5.1.) Kokkuleppe lisas 3 sisaldab päevakajaliste sündmuste näidisloetelu, tuues välja sündmuse ja aja perioodi, millal see sündmus on päevakajaline. Näituse avamine on päevakajaline päevalehtedes ühe nädala jooksul, nädalalehtede puhul kahe nädala jooksul ja korra kuus ilmuvate lehtede puhul ühe kuu jooksul näituse avamisest.

EAÜ ja EALi kokkulepet tuleb vaadata uues valguses pärast Riigikohtu 02.03.2005.a otsust. Kohtuotsuse kohaselt võib välja tuua neli olulist Riigikohtu järeldust. Esiteks ühe või teise sündmuse tunnistamine päevasündmuseks jääb ajalehe väljaandja otsustada. Teiseks ei saa päevasündmuse mõistet siduda kellaajaliselt ööpäeva ehk 24 tunni ja eelmise ajalehe ilmumisega. Kolmandaks sätestab seadus ajalise piirangu selles mõttes, et lubamatu on avaldada teoste reproduktsioone, milliseid autor ei tajunud vahetult artiklis kajastatavate sündmuste käigus. Neljandaks võib päevasündmuseks olla ka ajalooline sündmus, kui selle kohta on ilmnunud mõni uus asjaolu.¹⁴⁹

Seega tuleb foto kasutamisel jälgida, et fotol kujutatud teos oleks jäädvustatud päevakajalise sündmuse käigus. Mõistet „päevasündmus“ tuleb igal korral eraldi kaaluda ning mõiste ei saa olla seotud ajaliste piirangutega. Fotot tohib kasutada, kui tegemist on majanduse, poliitilise või religioosse temaatikaga. Ühiskonna informeerimise eesmärgil on autori õigus selliste

¹⁴⁹ H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006, lk 91

meediasündmuste kajastamisel piiratud, kuid ühiskonna ja autori huve tasakaalustavad meedias tekkinud tavad. Näiteks ei tohi foto oma mahult ületada päevasündmust kajastava artikli mahtu ja olla üldkokkuvõttes oma mahult suurem kui ¼ ajalehe leheküljest. Eelnõuga sisulisi muudatusi antud küsimustes ette ei näe. Kuna on välja kujunenud praktika, kuidas fotosid päevasündmuste kajastamisel kasutada, ei ole vaja seadusega antud küsimusi täpsemalt reguleerida.

3.6. Foto kasutamine karikatuuris, paroodias ja pastišis

Tihti kasutatakse fotosid ka nii öelda komöödias. Võetakse näiteks foto motiiv ja seda kasutatakse nalja tegemiseks. Piir vaba kasutuse ja autori varaliste õiguste teostamise vahel pole alati selge. Käesolevas peatükis uuritakse, millal on tegemist foto muutmise või kopeerimisega ja millal saab uut fotot lugeda karikatuuriks, paroodiaks või pastišiks. On oluline neid eristada, sest siis teab, kas foto kasutamiseks on vaja õiguste omaja nõusolekut. Lisaks sellele uuritakse, millal võidakse rikkuda autori isiklike õigusi ehk foto autori õigust või väärikuse kaitset.

AutÕS § 19 p 7 sätestab, et autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta, kuid kasutatud teose autori nime, kui see on teosel näidatud, teose nimetuse ning avaldamisallika kohustusliku äranäitamisega on lubatud õiguspäraselt avaldatud teose kasutamine karikatuuris, paroodias ja pastišis sel eesmärgil motiveeritud mahus.

Kui fotot kasutatakse karikatuuris või paroodias, siis kasutatakse tavaliselt fotol kujutatud motiivi, ehk tegemist on foto kopeerimisega. Näiteks on ajakirja kaanel kujutatud tuntud naist, kes on rase. Naine on fotol alasti ja hoiab ühe kätega kinni kõhust ning katab teisega oma üle keha. Foto motiiviks on kindlas poosis alasti naine. Koomikuna tuntud mehest tehakse samasugune pilt. Meest on fotol kujutatud samasuguses poosis nagu naist ning talle on lisatud suur kõht. Fotosid võrreldes on nende üldmulje sama. Foto motiivi on küll kopeeritud, kuid tegemist on vaba kasutusega, sest esialgse foto motiivi väljendati koomilises võtmes.

Vaba kasutust iseloomustab eesmärgile vastavus, milleks teost kasutatakse. Foto vaba kasutamise eesmärgiks peab antud juhul olema parodeerimine. Seega peab uus foto naeruvääristama või pilkama originaali. Sama kehtib ka fotokujutiste kohta. Fotokujutist on võimalik parodeerimiseks kopeerida, kusjuures paroodiafilm on eraldi filmižanr. Filmi kaadrit saab samamoodi kopeerida nagu fotot. Paroodia võlu seisnebki selles, et vaataja saab kohe aru, missugust pilti parodeeritakse. Järelikult peabki uus foto olema võimalikult sarnane esimesele fotole. Foto motiivi tuleb aga muuta, selleks, et see oleks humoorikas.

Lisaks sellele peab vaatajale olema äratuntav, et tegemist on paroodiaga. Igasuguse kopeerimise puhul ei saa toetuda argumendile, et tegemist on paroodiaga. Näiteks kopeeritakse foto motiivi, kuid muudetakse ainult originaalil kujutatut värve. Uut fotot vaadates ei oleks arusaada, et tegemist

on paroodiaga. Samas ei saa eeldada, et kõik saaksid aru, mida uue fotoga öelda tahetakse. Järelikult peaksid vähemalt need isikud aru saama, et tegemist on karikatuuri, paroodiaga või pastiššiga, kes on originaaliga tuttavad.

Parodeerimisel ei kasutata alati originaali motiivi uue foto tegemiseks, vaid esialgset fotot lihtsalt muudetakse. Seega on puudutatud foto autori töötlemisõigust. Sageli muudetakse fotot pilditöötlusprogrammiga, näiteks lisatakse fotole midagi uut või sealt eemaldatakse mingi osa. Sel juhul muutub foto üldmulje ehk uus foto on humoorikas. Kui fotol on kujutatud inimest, siis saavutatakse uus mulje sageli kellegi teise pea asetamisega keha külge. Vaba kasutus oleneb kontekstist, milles uut fotot kasutatakse. Foto muutmine võib kahjustada foto autori au ja väärikut. Seega on ka naeruvääristamisel omad piirid. Fotot võib parodeerimise eesmärgil töödelda ulatuses, mis ei kahjusta autori isiklikke õigusi.

Autoriõiguses on eraldi välja toodud pastišš. Pastišš on teos, mis teadlikult ja pilkamata jäljendab teise autori või autorite stiili või motiive. Erinevalt paroodiast pastišš justkui tähistab teise autori fotol kujutatut. Jääb mulje nagu kaitstakse Eesti autoriõiguses ka teose stiili. Stiil on autorile omane väljendus või kujunduslaad ehk autori olemust määravad omadused või eripära, iseloom. Autoriõigusega ei kaitsta aga stiili, seega tuleks seda tõlgendada pigem nii, et fotol on kaitstud see, milles väljendub fotograafi isikupära.

Fotot võib seega ilma autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta kasutada parodeerimise eesmärgil. Parodeerimiseks kasutatakse tavaliselt kas foto motiivi või originaali lihtsalt muudetakse. Esialgset foto tuleb aga muuta, selleks, et see oleks humoorikas. Vähemalt need isikud peavad aru saama, et tegemist on karikatuuri, paroodiaga või pastiššiga, kes on originaaliga tuttavad. Fotosid võib parodeerimise eesmärgil töödelda ulatuses, mis ei kahjusta autori isiklikke õigusi.

3.7. Fotod teostest, mis asuvad üldsusele avatud kohas

Tänapildis on palju kunstiteoseid, kuid tänaval fotosid tehes on võimatu kontrollida igat teost, mida tahetakse fotografeerida. AutÕS § 20¹ sätestab, et autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta on lubatud üldsusele külastamiseks avatud kohtades alaliselt asuva arhitektuuriteose, kujutava kunsti teose, tarbekunstiteose ja fotograafiateose reprodutseerimine ükskõik millisel viisil peale mehaanilise kontaktkopeerimise ja selle teose kujutise üldsusele suunamine, välja arvatud juhul, kui selline teos moodustab kujutise põhimotiivi ja seda kavatakse kasutada otsesel ärilisel eesmärgil. Kui käesolevas lõikes sätestatud teosel on nimetatud autori nimi, tuleb see lisada kujutise üldsusele suunamisel.

Seega võib ilma loata fotografeerida teoseid kohtadest, mis on üldsusele avatud. Millal on aga tegemist üldsusele avatud kohaga? Kui foto tehakse eravalduses, siis on vaja autori luba, seega on

oluline teada, kust jookseb piir üldsusele avatud koha ja eravalduse vahel. Tekib ka küsimus, mida lugeda alaliseks teoseks ning kas fotot võib kasutada ainult isiklikuks otstarbeks või on lubatud ka ärilised eesmärgid.

Esiteks tuleb sisustada ka avaliku koha mõiste. Avaliku koha mõiste on defineeritud korraldusseaduse §-s 54, mille järgi on avalik koht määratlemata isikute ringile kasutamiseks antud või määratlemata isikute ringi kasutuses olev maa-ala, ehitised, ruum või selle osa, samuti ühissõiduk. Määratlemata isikute ringi kuuluvad isikud ei ole nimeliselt või muude individualiseeritud tunnuste alusel üheselt identifitseeritavad. Korraldusseaduse seletuskirja järgi on avalikeks kohtadeks eelkõige avalikud teed, väljakud, pargid, avalikud supelrannad, kasutamiseks avatud metsaalad, kalmistud, ametiasutuste hooned, kaubandus- ja teenindushooned.

Avalik koht on ka kinoseanss – igal isikul on võimalik soovi korral osta endale kinopilet. Sama kehtib ka kõigile avatud spordisaali puhul. Kui tegemist on üritusega, kuhu minekuks on vaja nimelist kutset, on üritusel osalevate isikute ring üheselt määratletav. Tegemist ei ole avaliku kohaga. Paljude kohtade kasutusotstarve ja sellest tulenevalt nende avalikuks kohaks olek või mitteolek võib ajas muutuda näiteks reserveeritakse kogu restoran. Kui sellel üritusel jääb fotole mõni teos, siis juskui oleks vaja autori luba foto kasutamiseks. Kui restoran on aga avatud kõigile, siis ei ole luba vaja.

Iga kinnisasja omanik võib anda oma kinnisasja avalikku kasutusse oma tahet otseselt väljendades. Avalik koht on ka selline koht, mille omaniku selge tahe seda avalikuks kasutamiseks anda ei ole tuvastatav, kuid mis on faktiliselt avalikus kasutuses, näiteks tähiste ja tõketeta eraisikule kuuluv maatükk, mida avalikkus kasutab. Muidu avalikkusele suletud eraõigusliku isiku ruum muutub avalikuks kohaks juhul, kui seda kasutatakse avaliku ürituse korraldamiseks. Sellele, et seltskonnaüritus on sisuliselt avalik koht, kus võib jäädvustada, on viidanud ka Riigikohus lahendis 3-2-1-152-09.

Linnaruum sisaldab hooneid, rajatisi ja muid arhitektuuriteoseid, skulptuure, dekoratiivkunsti- ja fotograafiateoseid, aga ka üldsusele avatud muuseumide ja näitusesaale, milles on eksponeeritud kujutava kunsti ja fotograafiateoseid. Linnades ja muudes asulates üldsusele avatud kohtades asuvate teoste autorite õigused on ühiskonna huvides piiratud. Kõigil on lubatud üldsusele avatud kohas asuva arhitektuuriteose (seega autoriõigusega kaitstava ehitise), kujutava kunsti teose, tarbekunsteose ja fotograafiateosse pildistamine.

Kui fotograaf pildistab näiteks maja mitte tänavalt, vaid kusagilt kõrgemalt, siis pole enam tegu üldsusele avatud kohaga ning pildistamiseks on vaja autori luba. Nii ei võinud fotograaf müüa plakateid Hundertwasser'i majast, sest ta tegi foto vastasmaja korterist ning ilmselgelt ei olnud tegu

üldsusele avatud kohaga.¹⁵⁰ Ka Eestis ei oleks taolises olukorras vaba kasutusega. Esiteks ei pildistatud üldsusele avatud kohas, teiseks moodustab kujutatud teos foto põhimotiivi ning kolmandaks taheti fotot kasutada otsesel ärilisel eesmärgil.

Ilma autori nõusolekuta ei tohi kopeerida ja üldsusele edastada teost sel juhul, kui teos moodustab kujutise põhimotiivi ja seda kavatsetakse kasutada otsesel ärilisel eesmärgil. Ka kujutava kunsti teose või skulptuuri foto ajalehes avaldamiseks on vaja autori nõusolekut, juhul kui see ajaleht tegutseb ärilistel eesmärkidel. Praktikast esindab kujutavkunstnikke ja annab vastavaid lubasid Eesti Autorite Ühing.¹⁵¹

EAÜ ja EAL on omavahelises „Hea tava kokkuleppes“ leidnud, et „teos ei moodusta foto põhimotiivi juhul, kui see asub tagaplaanil ja on väiksem kui üks neljandik fotost“. Järelkult moodustab teose põhimotiivi, kui see asub esiplaanil ja moodustab mahult üle ühe neljandiku fotost. Äriline eesmärk on küll kehtiva õiguse järgi keelatud, kuid AutÕS § 20² sätestab erandi, mille järgi võib autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta, kuid kasutatud teose autori nime äranäitamiseks on lubatud arhitektuuriteose kujutist motiveeritud mahus reprodutseerida ja üldsusele suunata kinnisvarakuulutusel. Selle sättega piiratakse arhitektuuriteose autori õigusi. Arhitektuuriteose müümisel on teose omaniku õigused autori õigustest kõrgemale seatud. See on ka põhjendatud, sest kui arhitektuuriteose autor keelaks teose kujutise kasutamist kinnisvarakuulutusel, siis kannataksid teose omaniku huvid.

Fotografeerides tuleb seega jälgida, kas fotole jääb mõni autoriõiguslikult kaitstud ese. Isegi, kui pildistamisel keskendutakse näiteks inimesele, võib juhtuda, et taustal paistab mõni teos ning foto näol on tegemist teose kopeerimisega, mis vajab autori eelnevat nõusolekut. Näiteks istub pildistatav disainipoes tugitoolil, nii et suurem osa tugitoolist on nähtav ka fotol, siis tuleks eelnevalt luba küsida, kas tugitoolist võib pilti teha. Üleüldse on enamus poodides üleval pildistamist keelav märk, kuna poes oleva kauba paigutus ja kujundus on samuti intellektuaalne omand. Eravalduse puhul saab kinnisvara omanik ise otsustada, mida talle kuuluval kinnisvaral teha võib.

Eelnõuga on täiendatud vaba kasutuse aluseid. Eelnõue § 44 reguleerib õiguste eseme juhuslikku sisaldumist muus materjalis. Antud säte tuleneb infoühiskonna direktiivist. Infoühiskonna direktiivi järgi võivad Euroopa Liidu liikmesriigid näha ette erandeid ja piiranguid õiguste eseme juhuslikul sisaldumisel muus materjalis.¹⁵² Juhusliku sisaldumise erand eeldab, et fotol kujutatud õiguste ese oleks õiguspäraselt avaldatud. Juhuslik tähendab, et fotografeerimisel ei ole eesmärgiks õiguste

¹⁵⁰BGH NJW 2004,594,595 - Hundertwasserhaus

¹⁵¹H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006. lk 94

¹⁵²Direktiivi artikkel 5 (3) i

eseme kopeerimine.¹⁵³ Kõige olulisem muudatus seisneb aga selles, et tegemist ei pea olema üldsusele avatud kohaga. Isegi kui on fotografeeritud eravalduuses ja fotole on juhuslikult jäänud õiguste ese, pole foto kasutamiseks vaja õiguste omaja luba. Eelnõus on öeldud, et taoline muudatus omab mõju nii ettevõttele kui ka tarbijatele. Seega võib järeldada, et isegi kui foto sisaldab näiteks disainitooteid või kujutava kunsti teoseid, võib seda kasutada ka ärilisel eesmärgil.

Taoline muudatus lihtsustab fotode kasutamist. Kui kaitstud teos on juhuslikult fotol või fotokujutisel, siis ei ole tegemist autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste rikkumisega. Fotograaf või filmi tootja ei pea hakkama otsima, kes on juhuslikult fotole jäänud õiguste eseme autor. Samamoodi saab ka tarbija ilma mureta fotosid sotsiaalmeediasse üles laadida.

Avalik koht on seega määratlemata isikute ringile kasutamiseks antud või määratlemata isikute ringi kasutuses olev maa-ala, ehitis, ruum või selle osa, samuti ühissõiduk, näiteks väljakud, pargid, avalikud supelrannad, kasutamiseks avatud metsaalad, kalmistud, ametiasutuste hooned, kaubandus- ja teenindushooned. Teiste teoseid võib pildistada ainult üldsusele avatud kohas. Lisaks sellele ei tohi fotol kujutatud teos moodustada foto põhimotiivi ning fotot ei või kasutada otsesel ärilisel eesmärgil. Teos ei moodusta foto põhimotiivi juhul, kui see asub tagaplaanil ja on väiksem kui üks neljandik fotost.

Eelnõu reguleerib ka õiguste eseme juhuslikku sisaldumist muus materjalis. Juhuslik tähendab, et fotografeerimisel ei ole eesmärgiks õiguste eseme kopeerimine. Taoline muudatus lihtsustab fotode kasutamist. Kui kaitstud teos on juhuslikult fotol või fotokujutisel, siis ei ole tegemist autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste rikkumisega. Fotograaf või filmi tootja ei pea hakkama otsima, kes on juhuslikult fotole jäänud õiguste eseme autor. Samamoodi saab ka tarbija ilma mureta fotosid sotsiaalmeediasse üles laadida.

¹⁵³Eelnõu § 44.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö peamiseks järelduseks on, et fotode autoriõiguslik kaitse Eestis vastab Eesti ühiskonna vajadustele. Lisaks sellele leiab autor, et fotode kaitse autoriõiguse presumptsiooniga on Eestis õigustatud, pidades silmas, et eelnõuga lihtsustatakse fotode vaba kasutust.

- Tänapäeva infoühiskonnas tähistab sõna foto ka arvutiprogrammiga tehtud pilte. Taolisi pilte ei saa lugeda fotograafiateosteks, kuna puudub fotograafiale iseloomulik protsess. Need pildid ei ole hõlmatud ka fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teostega. Fotograafiaga analoogiline viis tähendab eelkõige fotomenetlusi, mis on olnud kunagi laialdasemalt kasutusel. Arvutiga tehtud pilte on võimalik kaitsta näiteks disainiteosena. Käesoleva töö autor leiab, et fotograafiateos ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teos peab olema fotograafiale iseloomuliku protsessi tulemus.
- Erinevate kaasuste analüüsi järel leiab autor, et foto muudavad originaalseks fotograafi valikud. Fotograafil on oma idee väljendamiseks seega palju erinevaid võimalusi. Fotograafil on võimalik oma fotot kujundada kompositsiooni, valguse ja koloriidi, emotsiooni, motiivi ja läbi pildistamiseks valitud aja. Läbi nende tunnuste on võimalik kindlaks teha, kas tegemist on originaali või plagiaadiga. Originaalsuse tuvastamisel ei mängi mingit rolli fotograafi oskused, kasutatav kaamera ja meetodid. Inimesed näevad maailma erinevalt, mistõttu ei ole võimalik, et luuakse juhuslikult kaks ühesugust teost. Fotograafi ideed võivad loata kasutada ka teised, kuid mitte selle idee väljendust. Kui hilisem foto ei kopeeri ainult esimese foto ideed, vaid ka selle idee täpset väljendust (või olulist osa sellest väljendusest), on tegemist esimese foto kopeerimisega.
- Teoseid tuleb käsitleda tänapäeva tehnoloogilist arengut silmas pidades. AutÕS § 4 lg 3 p 17 sätestab, et autoriõigus tekib fotograafiateostele ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teostele, slaididele ja slaidifilmidele. Eelnõu regulatsioon antud küsimustes ei erine sisuliselt kehtiva autoriõiguse seaduse vastavast regulatsioonist. Fotograafiateoste ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teoste eraldi välja toomine on õigustatud. Mõlemad teosed on loodud fotograafiale iseloomuliku protsessi käigus, kuid fotomenetlus on erinev. Slaidide ja slaidifilmide nimetamine on küsitav. Eestis võeti autoriõiguse seadus vastu 1992. aastal, kus slaidide kasutamine oli populaarne. 23 aastaga on fotograafias aga toimunud palju muudatusi. Samas on inimestel kodudes veel slaide. Hetkel on slaidide ja slaidifilmide nimetamine veel õigustatud. Tulevikus võiks aga kaaluda nende kõrvaldamist, sest läbi fotograafiateose tõlgendamise on võimalik näidata nende kaitstust autoriõigusega.

- Filmimine on oma olemuselt sarnane fotograafiaga, kuna mõlema teose saamiseks kasutakse sarnast protsessi. Fotode eesmärk on aga erinev. Mõlemad küll jäädvustavad midagi, kuid fotografeerimise eesmärgiks on üks staatiline pilt ning filmimise eesmärgiks on edastada liikumist, kasutades selleks staatilisi pilte. Autor jõudis järeldusele, et fotokujutist filmi- või videolindilt ei saa lugeda iseseisvaks fotograafiateoseks, kuna saadud fotokujutis on lihtsalt üks osa filmi- või videolindist.
- Käesoleva töö autor leiab, et Eesti autoriõiguse seaduse aluseks olevat kontseptsiooni ei ole vaja muuta. Fotograafiateoste kõrval on küll võimalik kaitsta tehnilisi fotosid, nagu seda tehakse Saksamaal, kuid see ei ole Eesti autoriõiguses vajalik. Alates autoriõiguse seaduse vastuvõtmisest on seaduse aluseks võetud kontseptsioon toiminud. Kui Eestis hakataks fotosid kaitsma kaheastmeliselt, põhjustaks see segadust. Eestis on juurdunud hetkel kehtiv fotode kaitse ning uus regulatsioon tekitaks palju küsimusi. Tuleb järgida õiguskindluse põhimõtet. Ühiskonnas peab olema kindlus kehtestatud normide püsijäämise suhtes.
- Fotode kaitse muutmine, peaks tulema ühiskonna vajadusest. Hetkel Eestis taoline vajadus puudub. Eesti autoriõiguses ei ole fotode kaheastmeline kaitse vajalik. Teatud fotode puhul oleks küll õigustatud, et neid ei kaitstaks nii tugevalt kui teoseid. Eestis on aga siiani fotode kaitse regulatsioon toiminud ning olukordi, mis pole otseselt seadusega reguleeritud on võimalik lahendada seaduse tõlgendamisega. Ei oleks mõistlik nii täpselt igat olukorda reguleerida. Ka eelnõu ei näe võrreldes kehtiva õigusega ette ulatuslikke muudatusi. Lisaks sellele tuleb silmas pidada, et Eesti turg on palju väiksem kui Saksamaa turg. Eestis on autoriõigusega kaitstuse presumptsioon õigustatud.
- Selleks, et saaksime fotograafi autoriks nimetada, peab foto olema fotograafi kui inimese intellektuaalse tegevuse tulem. Foto autoriks on isik, kes foto kujundab, ta ei pea ise fotot fikseerima. Fotograafias on võimalik nii ühis- kui ka kaasautorsus. Üldiselt tuleb kõne alla ühisautorsus, kuna foto on tervik. Kollaažide puhul võib tegemist olla kaasautorsusega. Isik, kes fotot pilditöötlusprogrammiga täiendab ei ole foto autoriks seni, kuni foto üldmulje ei muutu. Kui foto teeb näiteks loom või palutakse kolmandal isikul ennast pildistada, võiksid autoriõigused fotole kuuluda kaamera omanikule või valdajale. Eelnõu muudab ühisautorite vahelised suhted selgemaks. Fotograafiateoste seisukohast ei ole vaja hetkel teha täiendavaid muudatusi.
- Eelnõuga ettenähtud muudatused lihtsustavad fotode kaitset. Käesoleva töö autori meelest seisneb kõige olulisem muudatus selles, et õigus teose puutumatusse jäetakse isiklike õiguste kataloogist välja. Isiklike õiguste kataloogi lühendamine hoiab tulevikus paremini ära teose

muutmisega seonduvaid vaidlusi. Teose muutmist ja töötlemist reguleerivad tulevikus ainult varalised õigused. Foto autor saab tulevikus küll muudatusi vaidlustada, kuid ainult siis kui on puudutatud tema au ja väarikust. Õiguste omaja saab aga fotot muuta, ilma, et peaks kartma, et autor vaidlustab muudatuse. Üleüldse muudetakse eelnõuga isiklike õiguste kataloog selgemaks.

- Tehnika areng on toonud kaasa mõistete sisu muutumise, seda eriti kopeerimise seisukohast. Kopeerimine ei tähenda tänapäeval ainult kontaktkopeerimist, vaid ka allalaadimist ja kõvakettale salvestamist. Lisaks sellele on tekkinud küsimus, kas levitamisel peaks koopia hõlmama ainult füüsilist eset või võiks sinna hulka kuuluda ka digitaalne fail. Kuna levitamise küsimus interneti keskkonnas pole veel rahuldavat vastust saanud, jääb Eestis interneti keskkonna õiguseks hetkel üldsusele suunamise regulatsioon. Varaliste õigustega seonduvad küsimused on võimalik lahendada peamiselt tõlgendamisega.
- Autoriõiguste teostamine fotokujutisele on keerulisem kui fotograafiateose puhul. Esiteks on audiovisuaalneteos mitme inimese loomingu tulemus ning teiseks kuuluvad varalised ja isiklikud õigused erinevatele isikutele. Isiklikud õigused kuuluvad teose loonud autoritele ühiselt, kuid varalised õigused lähevad kehtiva õiguse järgi üle filmitootjale. On palju rohkem isikuid, kelle käest võiks luba küsida fotokujutise kasutamiseks. Eelnõu järgne muudatus, kaotada ära põhimõtte, et varalised õigused lähevad automaatselt üle filmitootjale tekitaks veelgi segadust. Taoline muudatus pole õigustatud, kuna see ei arvesta Eesti filmitootmisega. Lisaks sellele ei ole eelnõuga tagatud, et autorid annaksid oma nõusoleku varaliste õiguste teostamiseks. Kuna kehtiv regulatsioon toimib, ei tuleks seda antud küsimuse juures muuta.
- Autoriõigusega ei kaitsta kõiki intellektuaalse tegevuse tulemusi, eesmärgiga tagada vaba suhtlus, kultuuri edendamine ja ideede ellurakendamine. Ühiskonna seisukohast on kõige olulisem ideede välja jätmine autoriõigusliku kaitse alt. Kasutada võib küll kellegi teise ideed, kuid mitte teost. Tarbijat huvitab aga tänapäeval, et ta saaks ka teiste teoseid piiranguteta kasutada. Seega jääb tarbija seisukohast AutÕS §-s 5 sätestatust väheks. Selleks, et tagada võimalikult lai teoste vaba kasutus tuleb autori õigusi täiendavalt piirata.
- Vaba kasutuse põhimõtted sisaldavad eelnõu seisukohast kahte olulist uuendust. Esiteks sätestatakse, et vaba kasutus ei laiene juhtumitele, kus üldsusele kättesaadavaks tehtud objekt pärineb ilmselgelt ebaseaduslikust allikast. Teiseks loetakse tüüptingimus, mis piirab vaba kasutust tühiseks. Eelnõu järgi ei pea tarbija internetis hakkama uurima, kas foto on õiguspäraselt avaldatud või mitte. Piisab sellest, et üldsusele kättesaadavaks tehtud foto ei pärineks ilmselgelt ebaseaduslikust allikast. Mõistet ilmselgelt ebaseaduslik tuleb küll igal korral eraldi sisustada, kuid taoline regulatsioon lihtsustab fotode vaba kasutust internetis.

Teenuste ja müügi puhul kasutatakse tihti tüüptingimusi. Kui vaba kasutust piirav tüüptingimus on tühine, siis on kasutajale tagatud fotode vaba kasutus. Vaba kasutust on küll võimalik piirata, kuid ainult eraldi kokkuleppe alusel. Seega lihtsustavad eelnõuga ettenähtud muudatused fotode vaba kasutust.

- Fotograafia teose ja foto kujutise vaba kopeerimine on Eestis seadusega küll piisavalt selgelt reguleeritud, kuid praktikas ületatakse ikkagi vaba kasutuse piire. Kuna internetis on fotosid tohutu hulk, ei ole võimalik kontrollida, kas vaba kasutuse reeglitest on kinni peetud. Isegi kui foto autor ise jälgib, et keegi tema fotot ärilisel eesmärgil ei kasutaks, ei õnnestu tal internetis kõike kontrollida. Tarbijatele tuleks rohkem selgitada, millal võib kellegi teise fotot kopeerida, kuid mis veelgi olulisem, mida või selle koopiaga teha, et ei rikutaks autoriõigusi.
- Fotograafiateoseid ja fotokujutisi on võimalik kasutada tsitaadina. Fotode puhul tähendab see seda, et tekstile on lisatud foto. Kuna foto justkui illustreerib kirjutatut, ei ole alati selge, kas fotograafiateose ja fotokujutise puhul on tegemist tsitaadi või illustratsiooniga. Nende vahetegu on aga vajalik, sest esimesel juhul on tegemist vaba kasutusega teise puhul mitte. Tänu sellele saab öelda, kas on ületatud vaba kasutuse piire ja rikutud autoriõigusi. Käesolevas peaukis uuritakse, mis on tsitaadi ja illustratsiooni vahe.
- Tsitaadi ja illustratsiooni vahe seisneb seega eesmärgis, milleks fotot kasutatakse. Tsiteerimiseks peab foto juurde lisatud tekst kajastama just seda konkreetset fotot. Tekst ja konkreetne foto peavad olema omavahel seotud. Eelnõuga lihtsustub kindlasti tsiteerimine, sest eelnõu järgi ei tule õiguste omaja isikut, õiguste objekti nimetust ning avaldamisallikat ära näidata, kui taoline viitamine on võimatu. Kuigi tsiteerimine on tehtud lihtsaks ja isegi, kui foto kasutamisel on täidetud kõik eelnevad nõuded, võib foto autor leida, et tema au on riivatud, sel juhul pole tsiteerimine lubatud. Järelikult tuleb tsiteerimisel alati jälgida, et foto kasutamine ei riivaks autori au.
- Õppe- ja teaduslik eesmärk tähendab eelkõige seda, et foto kasutatakse õpetamisel informatsiooni edastamiseks või näitlikustamiseks. Õppe ja teaduslik eesmärk on seotud eelkõige õppe-ja teadusasutustega, kuna nad ei teeni ärilisi eesmärke. Fotode kasutamine ettevõttes õpetamiseks on seotud eelkõige ärilise eesmärgiga. Foto kasutamist õppe- või teadusliku eesmärgi saavutamiseks motiveeritud mahus ja ärilist eesmärki tuleb vastavalt iga kaasuse asjaoludele hinnata.
- Tänapäeval illustreerib peaaegu igat uudist foto. Foto on kui visuaalne informatsioon. Päevasündmuste kajastamiseks võib vabalt kasutada fotosid, millel on kujutatud teiste autorite

teoseid. Mida lugeda, aga päevakajaliseks ehk kust tõmmata piir päevasündmuse ja lihtsalt uudise vahele. Isegi kui on tegemist päevasündmusega, peab olema ka selge, mis ulatuses tohib fotol olla kujutatud kellegi teise teos. Peatükis analüüsitakse esiteks, millal on tegemist päevasündmusega, teiseks uuritakse, mis ulatuses võib teoseid fotografeerida.

- Mõistet „päevasündmus“ tuleb igal korral eraldi kaaluda ning mõiste ei saa olla seotud ajaliste piirangutega. Fotot tohib kasutada, kui tegemist on majanduse, poliitilise või religioosse temaatikaga. Ühiskonna informeerimise eesmärgil on autori õigus selliste meediasündmuste kajastamisel piiratud, kuid ühiskonna ja autori huve tasakaalustavad meedias tekkinud tavad. Näiteks ei tohi foto oma mahult ületada päevasündmust kajastava artikli mahtu ja olla üldkokkuvõttes oma mahult suurem kui ¼ ajalehe leheküljest. Eelnõuga sisulisi muudatusi antud küsimustes ette ei näe. Kuna on välja kujunenud praktika, kuidas fotosid päevasündmuste kajastamisel kasutada, ei ole vaja seadusega antud küsimusi täpsemalt reguleerida.
- Fotot võib ilma autori nõusolekuta ja autoritasu maksimiseta kasutada parodeerimise eesmärgil. Parodeerimiseks kasutatakse tavaliselt kas foto motiivi või originaali lihtsalt muudetakse. Esialgset foto tuleb aga muuta, selleks, et see oleks humoorikas. Vähemalt need isikud peavad aru saama, et tegemist on karikatuuri, paroodiaga või pastiššiga, kes on originaaliga tuttavad. Fotosid võib parodeerimise eesmärgil töödelda ulatuses, mis ei kahjusta autori isiklikke õigusi.
- Avalik koht määratlemata isikute ringile kasutamiseks antud või määratlemata isikute ringi kasutuses olev maa-ala, ehitised, ruum või selle osa, samuti ühissõiduk. Avalikuks kohaks on näiteks väljakud, pargid, avalikud supelrannad, kasutamiseks avatud metsaalad, kalmistud, ametiasutuste hooned, kaubandus- ja teenindushooned. Eelnõuga on lubatud teiste teoste juhuslikku kujutamist fotol. Taoline muudatus lihtsustab fotode kasutamist. Fotograaf või filmi tootja ei pea hakkama otsima, kes on juhuslikult fotole jäänud õiguste eseme autor. Samamoodi saab ka tarbija ilma mureta fotosid sotsiaalmeediasse üles laadida.

FOTOS IM URHEBERRECHT

Zusammenfassung

Heutzutage kann man sagen, dass fast alle Fotografen sind. Durch technische Entwicklung haben fast alle Fotokameras und in jedem Handy ist ein Kamera eingebaut. Man kann jeden Moment aufnehmen. In Handys gibt es Hunderte Fotos, die für verschiedene Zwecke aufgenommen wurden. Fotos sind Aufnahmen von Leben. Die Fotos werden aber heutzutage mit anderen geteilt und im Internet hochgeladen. Fotos zeigen, dass wir leben. In Tumblr.com sind 42% von den Mitteilungen Fotos. Es gibt auch social Plattformen, die für Fotos gemeint sind, wie Instagram. Es wird vermutet, dass allein in den Vereinigten Staaten werden in diesem Jahr 22 Milliarden Fotos im Internet hochgeladen.

Es wird oft gefragt, ob alle Fotos mit Urheberrecht geschützt sein sollten. Ursprünglich umfasste der Begriff „Schrift- und Kunstwerke“ in der Revidierten Berner Übereinkunft keine Fotos. Obwohl die Revidierte Berner Übereinkunft wurde in 1886 unterschrieben wurden Fotos erst 10 Jahre später in 1896 hinzugefügt. In der Gesellschaft wurde gedacht, dass Fotos können keine Kunstwerke sein, weil die das Leben so realitätsnah darstellen. Erst im Ende des 19-jahrhunderts wurden Fotos als Kunstwerke angesehen. Es wurden damals Vereine gebildet, die beweisen wollten, dass auch Fotos Kunstwerke sein können. Es gab dafür viele Ausstellungen. Geholfen hat auch die technische Entwicklung, weil Fotografieren einfacher und zugänglicher wurde. Es wurde bewiesen, dass auch Fotos Kunstwerke sein können. Also sind Fotos nicht immer Kunstwerke gewesen.

Es gibt auch heute Rechtsordnungen, wo es Fotos gibt, die keinen urheberrechtlichen Schutz genießen. In einigen Ländern werden neben Lichtbilderwerken auch technische Fotos geschützt. In Estland genießen alle Fotos den urheberrechtlichen Schutz. Urheberrechtlicher Schutz wird in Estland vermutet. Das Lösungskonzept ist sehr gut für den Urheber. Der Verbraucher will aber alles ohne Einschränkungen nutzen. In Social Media gibt es tausende von Fotos. Foto ist wie ein visueller Informationsträger. Wenn Urheberrechte höher als Verbraucherrechte gestellt werden, kann freie Unterhaltung in der Gesellschaft nicht stattfinden.

Das Ziel der These ist zu untersuchen ob urheberrechtlicher Schutz der Fotos in Estland die Erwartungen der Gesellschaft erfüllt. Unter die Erwartungen versteht die Autorin, die technische Entwicklungen und freie Nutzung von Bildern. Zusätzlich wird untersucht ob die Vermutung, dass alle Fotos urheberrechtlich geschützt sind, in Estland begründet. Dafür werden verschiedene urheberrechtliche Konzepte untersucht. In Estland wird Urheberrechtsgesetz bald geändert, deswegen wird auch analysiert, welche Änderungen es mitbringt und wie beeinflusst es den

urheberrechtlichen Schutz von Fotos.

Im Mittelpunkt des Werkes steht das estnische Urheberrecht, daneben wird auch deutsche Urheberrecht analysiert. Deutsche Rechtsordnung ist ähnlich zu estnische Rechtsordnung und deutsches Recht ist Estland für viele Fragen ein Vorbild gewesen. Auch in den Gesetzentwurf ist das deutsche Urheberrecht für einige Paragraphen als Vorbild gewesen.

Um den Ziel zu erreichen, untersucht die Autorin, welche Fotos in estnischen Urheberrecht unterstützt werden und ob es begründet ist. Durch verschiedene Fälle wird analysiert, was macht Fotos eigenartig. Dadurch kann man entscheiden ob es um Original oder Kopie geht. Es wird auch analysiert, wer der Urheber ist und welche rechte er hat. Es wird auch untersucht mit welchen Schranken muss der Urheber rechnen.

Die Hypothesen des Diplomarbeits sind:

- Lichtbildwerke müssen durch strahlender Energie erzeugt werden;
- Differenzierung von Lichtbildwerke, Werke die ähnlich wie Lichtbildwerke geschaffen wurden, Dias und Diafilme, ist in estnischen urheberrecht noch begründet;
- Die Vermutung, dass Fotos urheberrechtlich geschützt sind, ist in Estland gerechtfertigt;
- Das neue Gestezentwurf vereinfacht die freie Nutzung von Fotos.

In der These werden Regelungen in verschiedenen Ländern verglichen, es wird analysiert und die arbeit ist qualitativ. Die Autorin hat in dieser Untersuchungsarbeit Gesetze und deren Kommentare benutzt, aber auch Artikel und Monographien von estnischen und deutschen Rechtsgelehrten (Heiki Pisuke, Artur-Axel Wandtke usw). Zusätzlich hat die Autorin auch estnische und deutsche Urteile analysiert.

Die These besteht aus drei Kapiteln. In dem ersten Kapitel wird untersucht, welche Kriterien müssen erfüllt sein, zu sagen, dass es um Lichtbildwerk geht. Hier kommt auch heraus ob Lichtbildwerke durch strahlender Energie erzeugt werden müssen. Differenzierung von Lichtbildwerke, Werke die ähnlich wie Lichtbildwerke geschaffen wurden, Dias und Diafilme wird hier untersucht. Das Kapitel umfasst auch Filmeinzelbilder, die werden mit Fotos verglichen, um heraus zu finden ob die Lichtbildwerke sein können. Wichtigste was in diesem Kapitel untersucht wird ist die Vermutung, dass Fotos urheberrechtlich geschützt sind.

Das zweite Kapitel umfasst den Urheber und die Rechtsinhabern. Es stellt sich die Frage, wer der Urheber sein könnte und ob man Miturheber oder Urheber verbundener Werke sein kann. Weil das Gesetzentwurf in Estland neue Regelungen vorsieht, die die Urheberpersönlichkeitsrechte

umfassen, wird untersucht ob die Änderungen gerechtfertigt sind. Bei Verwertungsrechte wird analysiert was muss man in der heutigen Informationsgesellschaft bezüglich Verwertungsrechte beachten.

Das dritte Kapitel konzentriert sich auf die Schranken des Urheberrechts. Als Erstes wird aber analysiert, was wird mit Urheberrecht nicht geschützt. Sonts umfasst das Kapitel nur solche Schranken, wo es öfter Probleme gibt. Hier wird untersucht, was bedeutet Tagesereigniss, was ist der Unterschied zwischen ein Zitat und eine Illustration, was bedeutet für Unterricht und Forschung, und was bedeutet öffentlicher Ort.

Die wichtigste Schlussfolgerungen der Autorin sind folgende: urheberrechtlicher Schutz der Fotos betrifft die gesellschaftliche Erwartungen in Estland und die Vermutung, dass Fotos urheberrechtlich geschützt sind, ist in Estland gerechtfertigt. Nach die Untersuchung kann man sagen, dass das neue Gestezesentwurf vereinfacht die freie Nutzung von Fotos.

Die Autorin beschliesst, dass man könnte in Estland neben Lihtbildwerke auch Lichtbilder rechtlich schützen, wie in Deutschland. Es ist aber nicht notwendig. Seit dem das estnische Urheberrechtsgesetzt erlassen wurde, hat die Konzeption funktioniert. Die Änderung würde die Rechtssicherheit gefährden. Man darf das Gesetz nur dann ändern, wenn es in der Gesellschaft notwendig ist. In Estland gibt es keinen Bedarf nach solche Regelung. Auch wenn etwas in dem Gesetz nicht ausdrücklich reguliert ist, kann man Probleme mit interpretierung lösen. Man muss auch beachten, dass estnischer Markt viel kleiner ist als in Deutschland.

Die Autorin hat nach die Untersuchung zusätzlich beschlossen, dass Lichtbildwerke und Werke die ähnlich wie Lichtbildwerke erzeugt wurden, müssen durch strahlender Energie erzeugt werden. Computernbilder sind keine Lihtbildwerke und keine Werke die ähnlich wie Lichtbildwerke erzeugt wurden. Differenzierung von Lichbildwerke, Werke die ähnlich wie Lichtbildwerke geschaffen wurden, Dias und Diafilme ist in Estland gerechtfertigt. Erstens sind umfasst Werke, die durch strahlender Energie erzeugt wurden. Zweitens gibt es noch Leute die Dias und Diafilme noch besitzen. Momentan ist es gerechtfertigt, aber in der Zukunft sollte man die Dias und Diafilme entfernen. Die Filmeinzelbilder sind ein Teil des Filmwerks.

Die Analyse verschiedener Urteilen hat gezeigt, dass der Urheber viele verschiedene Möglichkeiten hat um Ideen zu äussern. Der Fotograf kann entscheiden, wie er das Licht nutzt, welcher Komposition und Motiv ihn passt und zum Beispiel, wann er das Foto macht. Durch diese Elemente kann man sagen ob es sich um ein Original oder eine Kopie handelt.

Die wichtigsten Änderungen in Gesetzesentwurf umfassen die Urheberpersönlichkeitsrechte und die Schranken der Urheberrechte. Momentan gehört das Recht auf Bearbeitungen und Umgestaltungen sowohl zu den Persönlichkeitsrechten, als auch zu den Verwertungsrechten. Nach dem Gesetzesentwurf kann der Urheber die Änderungen in seinem Werk nur dann widerrufen, wenn seine Persönlichkeitsrechte verletzt wurden. Dank dieser Regelung können die Rechtsinhaber ohne weiteres die Werke ändern, bearbeiten, man muss einfach beachten, dass die Persönlichkeitsrechte nicht verletzt werden. Die Autorin findet, dass es die wichtigste Änderung des Gesetzesentwurfs ist.

Die neue Regelung für Filmwerken ist aber nicht begründet. In dem geltenden Urheberrechtsgesetz, bekommt der Produzent automatisch die Verwertungsrechte. In Gesetzesentwurf wurde diese Grundlage weggelassen. Damit wird die Filmproduktion in Estland nicht berücksichtigt. Das Geld für die Produktion kommt meistens von der Staat. Durch die neue Regelung wird nicht garantiert, dass der Produzent die Verwertungsrechte bekommt. Man sollte die geltende Grundlage nicht weglassen.

Bezüglich der Schranken, wird die Regulation einfacher. Der Verbraucher darf Fotos nutzen, wenn das Werk nicht offensichtlich rechtswidrig öffentlich zugänglich gemacht wurde oder Kopie hergestellt wurde. Der Verbraucher muss nicht rechtfertigen, wie das Foto zugänglich gemacht wurde. Noch eine wichtige Änderung umfasst Werke in öffentlichen Orten. Man darf nach Gesetzesentwurf auch solche Fotos nutzen, wo ein Werk auf das Foto zufällig aufgenommen wurde. Die Autorin findet, dass solche Änderung vereinfacht die freie Unterhaltung in der Gesellschaft.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

- Büchner, T. Schutz von Computerbildern als Lichtbild(werk), Beck-Online, ZUM 2011
- Dreier, T. G. Schulze. Urheberrechtsgesetz : Urheberrechtswahrnehmungsgesetz, Kunsturhebergesetz ; Kommentar. 4. Aufl. München : Beck, 2013.
- Dreier, G; J. Kotthoff; A. Meckel. Urheberrecht : Urheberrechtsgesetz, Urheberrechtswahrnehmungsgesetz, Kunsturhebergesetz. 3.Aufl. Heidelberg; Hamburg [u.a.] : Müller, Verl.-Gruppe Hüthig, Jehle, Rehm, 2013.
- Harms L. T. C. Originality and reproduction in copyright law with special reference to photographs Potchefstroom Electronic Law Journal. 2013, Vol. 16 Issue 5
- Hulick. K. Say It with Photos., Odyssey Vol. 22, Issue 1, Jan 2013 Kättesaadav: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/84620277/say-photos>, 04.05.2015.
- Lettl, T. Urheberrecht 2. Aufl. München. Beck, 2013.
- Loewenheim, U. A. Dietz, G, Schricker. Urheberrecht : Kommentar. 4. Aufl.
- S. Meltzer, The extraordinary story behind the iconic image of Che Guevara and the photographer who took it, 6, 2013. Kättesaadav: <http://www.imaging-resource.com/news/2013/06/06/the-extraordinary-story-behind-the-iconic-image-of-che-guevara>, 04.05.2015.
- Möhring, P; K. Nicolini. Urheberrecht : UrhG, KUG, UrhWahrnG, VerlG ; Kommentar. 3. Aufl. München : Beck, 2014.
- Nordemann, A. F. K. Fromm. Urheberrecht : Kommentar zum Urheberrechtsgesetz, Verlagsgesetz, Urheberrechtswahrnehmungsgesetz, 11. Aufl. Stuttgart : Kohlhammer, 2014.
- Phillip, A. If a monkey takes a selfie in the forest, who owns the copyright? No one, says Wikimedia. The Washington Post, 06.08.2014.
- H. Pisuke. Autoriõiguse alused, KPMS & Partnerid, 2006.
- Thein, M Originality is dead, or is it? 22.11.2013. Kättesaadav: <http://blog.mingthein.com/2013/11/22/originality-is-dead-or-is-it/>, 04.05.2015.
- Wanckel, E. Foto- und Bildrecht. 4. Aufl. München. Beck. 2012.
- Wandtke, A.A. Medienrecht : Praxishandbuch. 2. Aufl. Berlin : de Gruyter, 2011.
- Wandtke, A.A ; W. Bullinger. Praxiskommentar zum Urheberrecht. 4. Aufl. München : Beck, 2014.

- H. E. R. Gernsheim, Encyclopaedia of britannica, history of photography.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/457919/history-of-photography/252860/Social-documentation>

Kasutatud normatiivmaterjal

Eesti õigusaktid

- Autoriõigusseadus - RT I 1992, 49, 615; RT I, 29.10.2014, 4
- Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooniga ühinemise seadus. – RT II 1994, 16/17, 49.

Välisriikide õigusaktid

- Urheberrechtsgesetz - 9. 09.1965 (BGBl. I S. 1273), 5.12.2014 I 1974.

Euroopa Liidu õigusaktid

- Nõukogu 29 okt 1993 aasta direktiivi 93/98/EMÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja ühtlustamise kohta.

Kasutatud kohtu lahendid

Välisriikide kohtuotsused

- OLG Hamburg ZUM-RD 1999, 73, 74/75.
- LG München I GRUR-RR 2009,92,93.
- LG Kassel, Urteil vom 4.11.2010, Az. 1 O 772/10 = Jur PC Web-Dok. 33/2011
- LG Mannheim GRUR-RR 2007,265.
- OLG Köln GRUR 2000, 43,44
- LG Hamburg, AG Hamburg Urt v 17.01.1995,AZ 36a C3842/94 Cowboy mit baby.
- OLG Hamburg ZUM-RD 1997,217, 221. 326
- LG Hamburg urt v 4.3.1997, AZ 308 O 272/95, Rote couch I
- LG hamburg Urt v 21.9.2005 az 308 O 435/05 Rote couch II.
- BGH NJW 2010, 2354,2355 – Restwertbörse. – BGH GRUR 2010, 616,618 –Chefkoch.
- Katzenberger GRUR Int 1989,116,118.
- LG Berlin GRUR 1990,270 – Satellitenfotos.
- OGH GRUR Int 2001,351,352 – Vorarlberg Online,
- Foto und bildrecht Lk 291
- BGH MMR 2012,383, Vorschaubilder I
- BGH MMR 2010,475-Vorschaubilder I
- LG Köln ZUM 2008, 707.
- KG Berlin, GRUR . RR 2002,125,126.

- OLG Thüringen, 10.2.1010, 2 U 778/09, GRUR – RR 2011, 7.
- OLG Düsseldorf GRUR – RR 2009, 45, 49 Schaufensterdekoration.
- LG Köln ZUM 2008, 76 JurPC Web-Dok 188/2007.
- BGH NJW 2004,594,595 – Hundertwasserhaus

Riigikohtu otsused

RKTKo 3-2-1-60-98.

RKTKo 3-2-1-155-11 p 14.

RKTKo 3-2-1-84-98.

Muud materjalid

- 1896 Paris Additional Act and Interpretative Declaration: Additional Act Amending Articles 2,3,5,7,12, and 20, of the Convention of September 9, 1886, and Numbers 1 and 4 of the Final Protocol Annexed thereto. Declaration Interpreting Certain Provisions of the Berne Convention of September 9, 1886, and the Additional Act Signed in Paris on May 4, 1896, artikkel 2.
Kättesaadav:
http://keionline.org/sites/default/files/1896_additional_acts_and_interpretative_declaration.pdf,
04.05.2015.
- Eesti Dokumentalistide Gildi pöördumine justiitsministri poole seoses autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate seaduse eelnõuga, 28.oktoober 2014.a

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Triin Reinmaa,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Fotod Autoriõiguses

mille juhendaja on Heiki Pisuke

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, **04.05.2015**